

Rāga-vartma-candrikā

*Een straal maanlicht op het
Pad van Spontane Devotie*

Śrī Śrī Guru-Gaurāṅgau jayataḥ

Rāga-vartma-candrikā

Een straal maanlicht op het Pad van Spontane Devotie

*door het kroonjuweel van ācāryas, de hoogverheven voorganger
en beschermer van de Śrī Gauḍīya Samprāyada*

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura

met het Śrī Candrikā-cakora-vṛtti commentaar door

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

RĀGA-VARTMA-CANDRIKĀ

Oorspronkelijke titel: Raga-vartma-candrika – A Moonbeam to Illuminate the Path of Spontaneous Devotion

Auteur: Srila Visvanatha Cakravarti Thakura, 1626

Commentaar: Sri Srimad Bhaktivedanta Narayana Gosvami Maharaja, 1921

2de Druk 2015 Gaudiya Vedanta Publications – Delhi, India

Nederlandse titel:

Raga-vartma-candrika – Een straal maanlicht op het Pad van Spontane Devotie

Nederlandse vertaling: 2020 Indira dasi

Voorzien van Sanskriet verzen en proza in Romeins diacritisch schrift

Vertaling van verzen gemerkt met een asterisk (*) door Sri Srimad Bhaktivedanta

Svami Maharaja en zijn foto zijn courtoisie van © Bhaktivedanta Book Trust

International, Inc., www.Krishna.com. Gebruikt met toestemming.

Kunstwerk Srila Visvanatha Cakravarti Thakura: © Syamarani dasi. Gebruikt met toestemming.

Vector art: Freepik.com

Pro Deo Uitgever Jaya Radhe: <https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

Email: banyantree@duck.com

Drukwerk: www.pumbo.nl

Kunstwerk omslag: Pixabay

Paperback: www.boekenbestellen.nl/boek/ragavartmacandrika

Alle Nederlandse titels van deze auteurs op één pagina:

www.boekenbestellen.nl – Zoekterm: BV Narayana Maharaja

Kosteloos Nederlandse titels in eBookformaten: jayaradhe.nl/boeken.html;

purebhakti.com/resources/ebooks-magazines/bhakti-books/dutch

De Nederlandse vertalingen van de literaire nalatenschap van Srila Bhaktivedanta Narayana Gosvami Maharaja worden als Nederlands cultureel erfgoed geconserveerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en het World Book Archive in Vrindavan.

Gaudiya Vedanta Filosofie; Caitanya; Vaisnavisme; Hindoeïsme

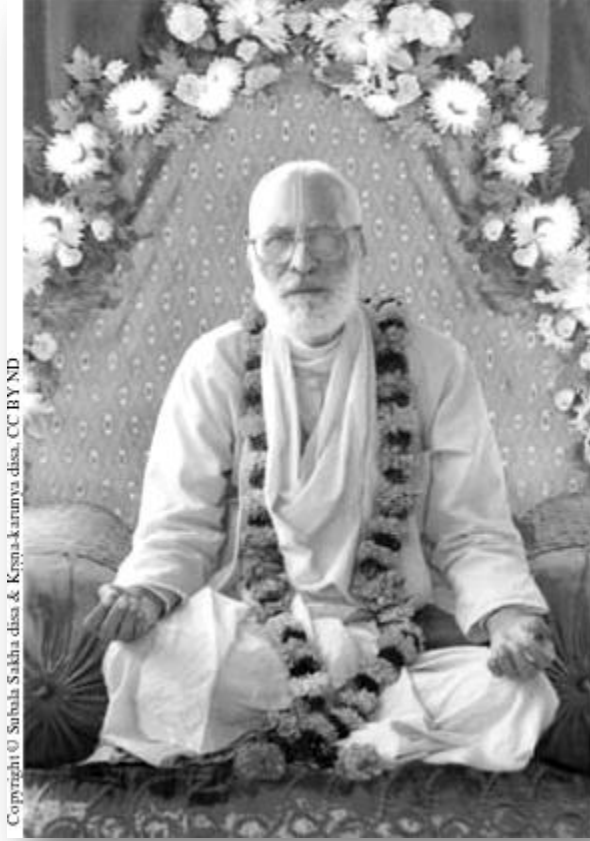
NUR: 718 Oosterse religies

2020 © I.H.M. GOOSEN – ENKELE RECHTEN VOORBEHOUDEN

BEHALVE WAAR ANDERS VERMELD VALT ALLEEN DE TEKST (NIET ONTWERP, FOTO'S EN KUNST) IN DIT BOEK ONDER CREATIVE COMMONS NAAMSVERMELDING-GEENAFGELEIDWERKEN 4.0 INTERNATIONALE PUBLIEKE LICENTIE

Overzicht licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.nl>

Copyright © Subala Sakha dāsa & Kṛṣṇa-kāraṇya dāsa. CC BY ND

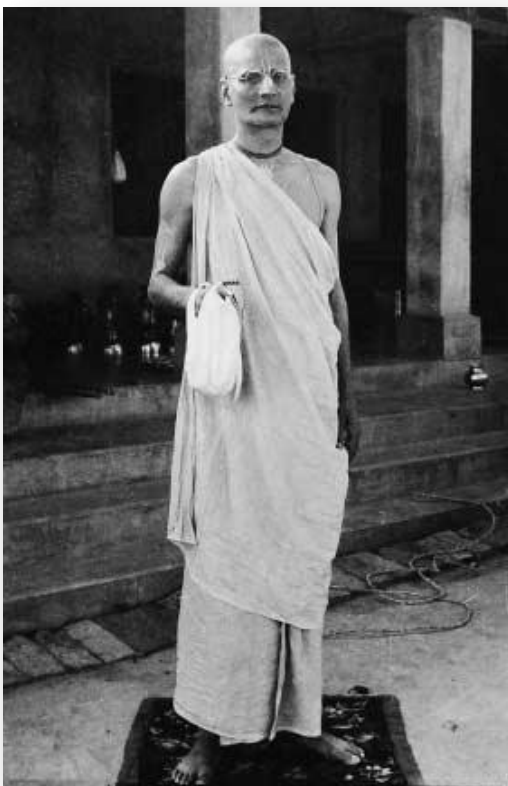
ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

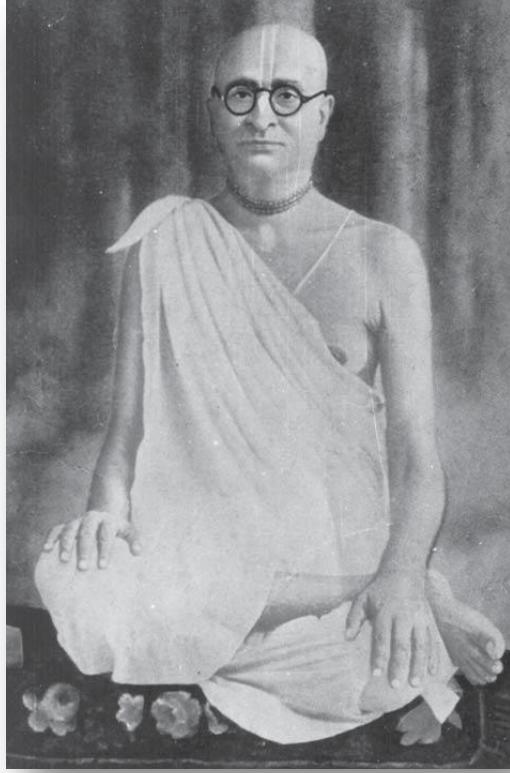
ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA VĀMANA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA SVĀMĪ MAHĀRĀJA

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTI PRAJÑĀNA KEŚAVA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTISIDDHĀNTA SARASVATĪ ṬHĀKURA PRABHUPĀDA

ŚRĪLA VIŚVANĀTHA CAKRAVARTĪ ṬHĀKURA

Inhoud

<i>Voorwoord</i>	<i>i</i>
<i>Eerste Verlichting</i>	<i>1</i>
Tekst 1	1
Tekst 2	6
Tekst 3	7
Tekst 4	8
Tekst 5	8
Tekst 6	10
Tekst 7	13
Tekst 8	14
Tekst 9	16
Tekst 10	17
Tekst 11	23
Tekst 12	43
Tekst 13	50
Tekst 14	52

<i>Tweede Verlichting</i>	65
Tekst 1	65
Tekst 2	69
Tekst 3	69
Tekst 4	71
Tekst 5	72
Tekst 6	79
Tekst 7	86
Tekst 8	95
<i>In verband met Svakiya – Parakiya</i>	99
<i>Eindnoten</i>	133
<i>Glossarium</i>	139

VOORWOORD

[VOOR DE HINDI UITGAVE]

DOOR DE ONEINDIGE GENADE EN INSPIRATIE van mijn hoogst vererenswaardige geestelijk leermeester, *nitya-līlā-praviṣṭa om viṣṇupāda aṣṭotara-śata Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja*, ben ik vandaag grenzeloos verheugd om te zien, dat de Hindi uitgave van *Rāga-vartma-candrikā* wordt gepubliceerd. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, de kroonprins van illustere leraren onder de Gauḍīya *vaiṣṇava ācāryas*, is de auteur van dit boek. Ofschoon deze verhandeling in omvang zeer gering is, is ze vanwege haar verheven onderwerp zeer groot.

In zijn *Srī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu* heeft Śrīpāda Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura het pad van *rāgānuga-bhakti* (spontane liefdevolle toewijding) bondig uiteengezet. In dit boek heeft hij een meer gedetailleerde beschrijving van hetzelfde onderwerp in twee verlichtingen geschreven. In de Eerste Verlichting stelt hij de paden van *vaidhī-* en *rāgānuga-bhakti* vast. *Vaidhī* wordt uitgevoerd op basis van schriftuurlijke re-

gulering en *rāgānuga* wordt geïnspireerd door spirituele gretigheid. Het pad van spontane devotie (*rāga-mārga*) berust nog steeds op schriftuurlijke leiding ondanks het verschijnen van dergelijke spirituele gretigheid. Met andere woorden, als men het pad van gereguleerde toewijding (*vidhi-mārga*) volgt en wordt geïnspireerd door gevoelens van spirituele gretigheid, hoort dit thuis in de categorie *rāga-mārga* en als men in zijn toewijding wordt gedisciplineerd door regels en voorschriften, valt de dienstverlening onder *vidhi-mārga*. Als men daarentegen toegewijde dienst uitvoert zonder zich aan regels en voorschriften te houden, creëert men onrust.

Er zijn vijf onderdelen van *rāgānuga-bhajana*: (1) *svābhiṣṭa-bhāvamaya*, het gevoel waarin men is verzadigd van zijn gekoesterde relatie met Bhagavān, bijvoorbeeld dienstbaarheid of vriendschap; (2) *bhāva-sambandhī*, zoals horen, chanten en herinneren van de namen, gedaante, eigenschappen en het spel van Bhagavān; het inacht nemen van geloften op heilige dagen, zoals Ekādaśī en Janmāṣṭamī; en het horen van lezingen over *Śrīmad-Bhāgavatam*; (3) *bhāva-anukūla*, activiteiten die gunstig zijn voor de gekoesterde stemming, zoals het dragen van halskralen gemaakt van de heilige *tulasī* plant, het dragen van de *vaiṣṇava* tekens, zoals *tilaka* en stempels van de heilige naam en de lotusvoeten van Bhagavān; (4) *bhāva-aviruddha*, bezigheden die niet contrasteren met de gekoesterde stemming, zoals het dienen van koeien, van banyan- en myrobalan- bomen, van *brāhmaṇas* en vooral van Vaiṣṇava's [uit andere *sampradāyas*]; (5) *bhāva-viruddha*, activiteiten die schadelijk zijn voor de gekoesterde stemming, zoals *ahaṅgrā-hopāsanā* (zichzelf als niet-verschillend zien van het object

van verering), *nyāsa* (diverse uitgebreide praktijken voor het chanten van *mantras* en het uitvoeren van *arcana*), *mudrās* (verschillende handbewegingen bij de uitvoering van *arcana*) en *dvārakā*- en *mahiṣi-dhyāna* (meditatie op *Dvārakā* en de dienst aan *Bhagavān* verleend door Zijn koninginnen, die daar wonen).

De Tweede Verlichting presenteert begrippen in relatie tot Śrī Kṛṣṇa's aspecten van extreme rijkdom (*aiśvarya*) en complementerende beminnelijkheid (*mādhurya*). Ongeacht of *Bhagavān* Zijn enorme rijkdommen en vermogens tentoon spreidt of niet, als Hij Zich in de liefvallige stemming van Zijn menselijke spel en vermaak (*nara-līlā*) bevindt, is het *mādhurya*; als Hij alleen Zijn goddelijke rijkdommen tentoonspreidt en daarmee de bescheiden houding van *nara-līlā* overschrijdt, is het *aiśvarya*. Sommige toegewijden houden vast aan hun gewaarzijn van Kṛṣṇa's grote verhevenheid, terwijl toegewijden, die alleen Zijn beminnelijkheid willen zien, geen angst ervaren en stevig verankerd blijven in hun eigen gevoel, zelfs al worden ze geconfronteerd met Zijn verhevenheid.

Ook worden de principes beschreven van Kṛṣṇa's *sarvajñatā* (alwetendheid) en *mugdhatā* (charmerende vergetelheid, onbewustheid en geboeid zijn); de concepten van *svakīya* (echtelijke liefde) en *parakīya* (buitenechtelijke liefde); de typen eeuwige gedaanten, die worden gekoesterd en verkregen door *rāgānuga* toegewijden bij hun ascentie naar het gebied van geperfectioneerde goddelijke liefde (*prema*); het gezag van het vermogen van *Yogamāyā*, enzovoort.

De levensgeschiedenis van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura verscheen in een brahmaanse familie in de Rāḍhadeśa gemeenschap in het district Nadiyā, West-Bengalen. Hij was gevierd onder de naam Hari-vallabha en had twee oudere broers, Rāmabhadra en Raghunātha. In zijn kinderjaren heeft hij zijn opleiding Grammatica in het dorp Devagrāma voltooid. Daarna is hij devotionele geschriften gaan bestuderen aan huis bij zijn geestelijk leermeester in het dorp Śaiyadābāda in het district Murśidābād. Toen hij in Śaiyadābāda woonde, heeft hij *Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu*, *Śrī Ujjvala-nīlamanī-kiraṇa* en *Bhāgavatāmṛta-kaṇā* geschreven. Kort daarna heeft hij het gezinsleven vaarwel gezegd en is naar Vṛndāvana gegaan, waar hij veel andere boeken en commentaren heeft geschreven.

Na de verdwijning van Śrī Caitanya Mahāprabhu en de Zes Gosvāmī's van Vraja bleef de stroom onvermengde toewijding (*śuddha-bhakti*) doorvloeien onder invloed van drie grote persoonlijkheden: Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura, Śrīnivāsa Ācārya en Śrī Śyāmānanda Prabhu. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura is de vierde *ācārya* in de disciplinaire opvolging van Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura.

Een discipel van Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura, Śrīla Gaṅgā-nārāyaṇa Cakravartī Mahāśaya, woonde in Bālūcara Gambilā in het district Murśidābād. Hij had een dochter genaamd Viṣṇupriyā, maar hij had geen zonen, dus hij adopteerde een toegewijde, Śrī Kṛṣṇa-caraṇa. Kṛṣṇa-caraṇa was de jongste zoon van een andere leerling van Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura genaamd Rāmākṛṣṇa Bhaṭṭācārya, die afkomstig was uit

de brahmaanse gemeenschap van Vārendra. De leerling van Śrī Kṛṣṇa-caraṇa was Śrī Rādhā-ramaṇa Cakravartī, de geestelijk leermeester van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura.

In *Sārārtha-darsinī*, het commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op *Śrīmad-Bhāgavatam*, heeft hij aan het begin van de vijf hoofdstukken, die de *rasa*-dans van Śrī Kṛṣṇa beschrijven (*Śrī Rāsa-pañcādhyāyī*), het volgende vers geschreven,

*śrī-rāma-kṛṣṇa-gaṅgā-caraṇānnavā gurūnuru-premnaḥ
śrīla-narottama-nātha śrī-gaurāṅga-prabhurṁ naumi*

Hier verwijst de naam “Śrī Rāma” naar Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura’s geestelijk leermeester, Śrī Rādhā-ramaṇa; “Kṛṣṇa” verwijst naar zijn grootvader geestelijk leermeester, Śrī Kṛṣṇa-caraṇa; “Gaṅgā-caraṇa” verwijst naar zijn overgrootvader geestelijk leermeester, Śrī Gaṅgā-caraṇa; “Narottama” verwijst naar zijn betovergrootvader geestelijk leermeester, Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura; en het woord *nātha* verwijst naar de geestelijk leermeester van Śrīla Narottama Ṭhākura, Śrī Lokanātha Gosvāmī. Op deze wijze biedt hij zijn eerbetuigingen aan iedereen in de disciplinaire opvolging tot en met Śrīman Mahāprabhu.

De verdediging van de Gauḍīya Vaiṣṇava Siddhānta lijn

De dochter van Śrīnivāsa Ācārya, Hemalatā Thākuraṇī, was zeer geleerd en een groot Vaiṣṇavī. Ze heeft haar ontspoorde leerling, genaamd Rūpa Kavirāja, uit de gemeenschap van Gauḍīya Vaiṣṇava’s gezet. Sindsdien stond Rūpa Kavirāja bekend als *atibāḍī* (een buitengewoon arrogant persoon). Hij

had zijn eigen doctrine uitgedokterd, die de filosofische conclusies van het Gauḍīya vaiṣṇavisme tegenspraken. Hij onderwees, dat de positie van *ācārya* alleen kon worden bekleed door iemand in de wereldverzakende levensorde – nooit door een huisvader met een gezin (*grhastha*). Rūpa Kavirāja veronachtzaamde de noodzaak om *vidhi-mārga* (het pad van gereguleerde toegewijde praktijk) te volgen en propageerde een zogenaamde *rāga-mārga* (doctrine van spontane aantrekkingskracht), die ongedisciplineerd en rommelig was. Zijn opvatting was, dat men de praktijk van horen en chanten over boord kon gooien en *rāgānuga-bhakti* kon praktiseren door alleen te herinneren. Gelukkig was Śrīla Cakravartī Ṭhākura in die tijd aanwezig en heeft hij in zijn comentaar, *Sārāthadarsinī* op Canto Drie van *Śrīmad-Bhāgavatam*, deze foutieve conclusies weerlegd.

De *grhastha* (gezinshoofd) discipelen in de erfopvolging van de zoon van Nityānanda Prabhu, Virabhadra, en de nakomelingen van de afgewezen zonen van Advaita Ācārya aanvaardden de titel ‘Gosvāmī’ en kennen hem toe aan anderen. Dit druist volkomen in tegen de lijn van *ācāryas* (geestelijk voorgangers). Śrīla Cakravartī heeft dit idee van Rūpa Kavirāja ontkracht en heeft onweerlegbaar aangetoond, dat gekwalificeerde *grhastha* nakomelingen van een *ācārya* als geestelijk leermeester kunnen optreden. Het is echter wel onrechtmatig en tegengesteld aan de uitspraken van *sāstra*, dat ongeschikte nakomelingen van *ācārya* families de titel “Gosvāmī” kunnen aannemen uit begeerte naar leerlingen en rijkdom. Dit heeft hij ook aangetoond.

Hoewel Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura optrad als *ācārya*, heeft hij nooit de titel Gosvāmī achter zijn naam gebruikt en daarmee heeft hij de verdwaasde en ongeschikte nakomelingen van *ācārya* families uit de moderne wereld een instructie heeft gegeven.

Toen Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op hoge leeftijd was, bracht hij het grootste deel van zijn tijd door in een innerlijke, half-bewuste staat en was diep in *bhajana* verzonken. In die periode had in Jaipur een debat plaats tussen Gauḍīya Vaiṣṇava's en Vaiṣṇava's, die de leer van *svakīyavāda* (de doctrine van echtelijke liefde) in het spel van Bhagavān in Vṛndāvana steunden.

Jaya Singh II was in die tijd Koning van Jaipur. De Vaiṣṇava's uit het antagonistische kamp hadden Jaya Singh laten geloven, dat de verering van Śrīmatī Rādhikā samen met Śrī Govindadeva niet door de geschriften wordt ondersteund. Hun standpunt was, dat de naam van Śrīmatī Rādhikā niet in *Śrīmad-Bhāgavatam* of in de *Viṣṇu Purāṇa* wordt vermeld en dat Ze nooit op legale wijze volgens vedisch ritueel met Śrī Kṛṣṇa was getrouwd geworden. Een ander bezwaar was, dat de Gauḍīya Vaiṣṇava's niet tot een erkende *sampradāya* of een disciplinaire opvolging zouden behoren. Er zijn sinds onheuglijke tijden vier Vaiṣṇava *sampradāyas* geweest: de Śrī *sampradāya*, de Brahmā *sampradāya*, de Rudra *sampradāya* en de Śānaka (Kumāra) *sampradāya*.

In dit tijdperk van Kali zijn de vier vooraanstaande *ācāryas* van deze vier *sampradāyas* respectievelijk Śrī Rāmānuja, Śrī Madhva, Śrī Viṣṇusvāmī en Śrī Nimbāditya. De Gauḍīya Vaiṣṇava's werden beschouwd zich buiten deze vier *sampradāyas*

te bevinden en zouden daarom niet over een zuivere erfopvolging beschikken. Het specifieke bezwaar was, dat ze niet over een eigen commentaar op de *Brahma-sūtra* (ook bekend als *Vedānta-sūtra*) zouden beschikken en daarom niet als een bonafide lijn van *vaiṣṇava* disciplinaire opvolging konden worden beschouwd.

Mahārāja Jaya Singh wist, dat de vooraanstaande Gauḍīya *vaiṣṇava ācāryas* van Vṛndāvana volgelingen waren van Śrīla Rūpa Gosvāmī. Hij riep hen naar Jaipur om de uitdaging van de Śrī Rāmānuja Vaiṣṇava's aan te nemen. Omdat Śrīla Ca-kravartī Ṭhākura op hoge leeftijd was en volkomen was verzonken in de transcendente zegen van *bhajana*, stuurde hij zijn student, *gauḍīya vaiṣṇava vedāntācārya mahā-mahopādhyāya* (de hoog verheven leraar van Vedānta), *pañḍita-kula-mukāṭa* (de kroon van de verzameling geleerden), Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa, als afgezant naar Jaipur samen met zijn leerling Śrī Kṛṣṇadeva om zich tot de vergadering in Jaipur te richten.

De kasten-*gosvāmīs* waren hun eigen verbinding met de Madhva *sampradāya* totaal vergeten. Ze hadden bovendien geen respect voor *vaiṣṇava* Vedānta en veroorzaakten aanzienlijke verstoring onder de Gauḍīya Vaiṣṇava's. Maar Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa gebruikte onweerlegbare logica gecombineerd met krachtig schriftuurlijk bewijs, waarmee hij heeft aangetoond, dat de Gauḍīya Sampradāya een zuivere *vaiṣṇava sampradāya* is afkomstig uit de lijn van Mādhva. De naam van deze *sampradāya* is de Śrī Brahmā-Madhva-Gauḍīya Sampradāya. Śrīla Jīva Gosvāmī, Śrīla Kavi Karna-pūra en andere voorgaande *ācāryas* hebben dit als voldongen

feit aanvaard. De Gauḍīya Vaiṣṇava's aanvaardden *Śrīmad-Bhāgavatam* als het natuurlijke commentaar op de *Vedānta-sūtra*. Om deze reden is in de Gauḍīya *vaiṣṇava sampradāya* geen afzonderlijk commentaar op *Vedānta-sūtra* geschreven.

In verscheidene Purāṇa's wordt de naam van Śrīmatī Rādhikā genoemd. Ze is de personificatie van het pleziergevend vermogen (*hlādinī-śakti*) van Śrī Kṛṣṇa en Ze is Zijn eeuwige geliefde. Op diverse plaatsen in *Śrīmad-Bhāgavatam*, vooral in Canto Tien in relatie tot de beschrijving van het spel van Bhagavān in Vṛndāvana, wordt op een indirecte en discrete wijze naar Śrīmatī Rādhikā verwezen. Alleen *rasika* en *bhāvuka* toegewijden, die met de conclusies van de geschriften op de hoogte zijn, kunnen dit confidentiële mysterie begrijpen.

Op de bijeenkomst van geleerden in Jaipur heeft Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa alle argumenten en twijfels van de tegenpartij weerlegd. Hij heeft de positie van de Gauḍīya Vaiṣṇava's als volgelingen in de disciplinaire opvolging afkomstig van Madhva grondig aangetoond evenals de authenticiteit van de verering van Rādhā-Govinda. Met zijn presentatie was de tegenpartij tot zwijgen gebracht. Omdat de Gauḍīya *vaiṣṇava sampradāya* niet zou beschikken over een commentaar op de *Vedānta-sūtra*, kon de wedijverende tegenpartij echter niet aanvaardden, dat deze een zuivere *vaiṣṇava* disciplinaire opvolging was.

Toen heeft Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa ter plekke het beroemde Gauḍīya commentaar geschreven, *Śrī Govinda-bhāṣya*. De eredienst van Śrī Śrī Rādhā-Govinda nam in de tempel van Śrī Govindadeva opnieuw een aanvang en de gel-

digheid van de Śrī Brahmā-Madhva-Gauḍīya Sampradāya was voor eens en voor altijd gevestigd.

Alleen op gezag van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura kon Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa Śrī *Govinda-bhāṣya* schrijven en de verbinding van Gauḍīya Vaiṣṇava's met de Madhva Sampradāya aantonen. Hierover mag geen twijfel bestaan. De prestatie van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura volbracht uit naam van de *sampradāya* zal de geschiedenis van het Gauḍīya vaiṣṇavisme in gouden letters binnengaan.

Realisatie van de betekenis van Kāma-gāyatrī

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura beschrijft in zijn eigen boek getiteld *Mantrārtha-dīpikā* een zeer treffend voorval. Toen hij eens Śrī *Caitanya-caritāmṛta* aan het lezen was, kwam hij een vers tegen, dat de betekenis van de *kāma-gāyatrī-mantra* als volgt beschreef,

*kāma-gāyatrī-mantra-rūpa, haya kṛṣṇera svarūpa,
sārdha-cabbiṣa akṣara tāra haya
se akṣara 'candra' haya, kṛṣṇe kari' udaya,
tri-jagat kailā kāmamaya*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 21.125)

De *kāma-gāyatrī* is identiek aan Śrī Kṛṣṇa. In deze koning der *mantras* staan vierentwintig en een halve lettergreep en iedere lettergreep is een volle maan. Deze verzameling manen heeft de maan van Śrī Kṛṣṇa veroorzaakt te rijzen en de drie werelden met goddelijke liefde (*prema*) te vullen.

Dit vers toont aan, dat de *kāma-gāyatrī* uit vierentwintig en een halve lettergreep is samengesteld, maar ondanks diepe beraadslaging kon Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura niet

achterhalen, welke lettergreep in de *mantra* een halve was. Hij zocht in boeken over grammatica, de Purāṇa's, Tantra's, geschriften (*sāstras*) over toneel (*nāṭya*) en retoriek (*alaṅkāra*) en andere grote teksten, maar kon geen vermelding vinden van een halve lettergreep. Hij kon alleen de klinkers en medeklinkers vinden, die de vijftig letters van het Sanskriete alfabet vormen, maar hij kon nergens iets over een halve lettergreep vinden.

In *Śrī Harināmāmṛta-vyākaraṇa*, de grammaticale methodologie van Śrīla Jīva Gosvāmī, trof hij in de sectie over de namen van diverse klinker- en medeklinkergroepen (*sañjñāpāda*) alleen een vermelding van vijftig letters aan. Hij bestudeerde de volgorde van letters (*māṭṛkā*) in teksten als *Māṭṛkānyāsa* en andere boeken, maar vond nergens een vermelding van een halve lettergreep. In de *Rādhikā-sahasra-nāma-stotra* van de *Bṛhan-nāradya Purāṇa* stond, dat een van de namen van Śrīmatī Rādhikā, de godin van Vṛndāvana, ook is Pañcāśad-varṇa-rūpiṇī (Zij wier gedaante uit vijftig lettergrepen bestaat).

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura begon steeds meer te twijfelen. Hij vroeg zich af, of Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī in zijn schrift misschien een vergissing had gemaakt. Dit kon natuurlijk niet mogelijk zijn, omdat Śrīla Kavirāja alwetend is en daardoor vrij is van materiële gebreken, zoals zich onder invloed van illusie bevinden of het maken van vergissingen. Als de gefragmenteerde letter “t” (de laatste letter van de *kāma-gāyatrī mantra*) als halve lettergreep zou worden beschouwd, zou Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī schuldig

zijn aan ontregeling, want in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 21.126-28) heeft hij de volgende beschrijving gegeven.

*sakhī he! kṛṣṇa-mukha—dvija-rāja-rāja
kṛṣṇa-vapu-simhṣane, vasi rājya-śāsane,
kare saṅge candrera samāja*

*dui gaṇḍa sucikkaṇa, jini' maṇi-sudarpaṇa,
sei dui pūrṇa-candra jāni
lalāṭe aṣṭamī-indu, tāhāte candana-bindu,
sei eka pūrṇa-candra māni*

*kara-nakha-cāndera ṭhāṭa, vaṁṣī-upara kare nāṭa,
tāra gīta muralīra tāna
pada-nakha-candra-gaṇa, tale kare nartana,
nūpurera dhvani yāra gāna*

Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmi beschrijft in deze regels het gezicht van Śrī Kṛṣṇa als de eerste volle maan, Zijn wangen als twee volgende volle manen, de stip sandelhout op het bovenste gedeelte van Zijn voorhoofd als de vierde volle maan en precies daaronder de maan van de achtste dag (*aṣṭamī*), met andere woorden, een halve maan. Volgens deze beschrijving is de vijfde lettergreep een halve lettergreep. Maar als de gefragmenteerde “t”, de laatste letter van de *kāma-gāyatrī-mantra*, wordt gezien als een halve lettergreep, kan de vijfde lettergreep geen halve zijn.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura bevond zich in een dilemma, want hij kon de mysterieuze halve lettergreep niet ontcijferen. Hij kwam tot de conclusie, dat hij de vererenswaardige Godheid van de *mantra* niet zou kunnen schouwen, indien de lettergrepen zichzelf niet zouden openbaren. Hij

had zich voorgenomen, dat hij beter kon sterven, indien hij de audiëntie van de Godheid van de *mantra* niet zou kunnen krijgen. Met deze gedachte ging hij midden in de nacht op weg naar de oever van Śrī Rādhā-kuṇḍa om zijn leven op te geven.

Nadat de tweede periode (*prahara*) van de nacht was verstreken, dommelde Śrīla Cakravartī Ṭhākura licht in slaap, toen de dochter van Vṛṣabhānu Mahārāja, Śrīmatī Rādhikā, aan hem verscheen. “O Viśvanātha, O Hari-vallabha,” zei Ze vol genegenheid, “wees niet bedroefd. Hetgeen Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja heeft geschreven is absoluut waar. Door Mijn genade kent hij alle innerlijke gevoelens van Mijn hart. Twijfel niet aan zijn uitspraken. De *kāma-gāyatrī* is een *mantra* om Mijn dierbare geliefde en Mij te eren en Wij worden aan de toegewijde geopenbaard door middel van de lettergrepen van deze *mantra*. Niemand kan Ons kennen zonder Mijn zegen. De halve lettergreep wordt beschreven in het boek, *Varṇāgama-bhāsvat*. Nadat Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja deze tekst had geraadpleegd, heeft hij de werkelijke identiteit van de *kāma-gāyatrī* vastgesteld. Ga dit boek bestuderen en verspreid de betekenis ervan voor het welzijn van alle trouwhartige mensen.”

Toen hij deze instructie van Vṛṣabhānu-nandini Śrīmatī Rādhikā Zelf had gehoord, riep Śrīla Cakravartī Ṭhākura met groot verdriet uit, “O Rādhā, O Rādhā!” Toen hij weer bij zijn positieven kwam, ging hij de opdracht van Śrīmatī Rādhikā uitvoeren.

Volgens aanwijzingen van Śrīmatī Rādhikā wordt de letter “*ya*” voorafgaand aan “*vi*” in de *mantra* als een halve letter-

greep beschouwd en alle andere lettergrepen zijn hele lettergrepen of volle manen.

Dus door de genade van Śrīmatī Rādhikā raakte Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op de hoogte met de diepere betekenis van de *mantra*. Hij kreeg de rechtstreekse audiëntie van zijn vererenswaardige Godheid en in zijn innerlijk geperfectioneerde spirituele lichaam (*siddhā-deha*) kon hij als een eeuwige metgezel aan het eeuwige spel (*nitya-līlā*) van Bhagavān deelnemen. Daarna heeft hij het Godsbeeld van Śrī Gokulānanda op de oever van Rādhā-kuṇḍa geïnstalleerd. Terwijl hij daar verbleef, ervoer hij de zoete bekoring van het eeuwige spel van Śrī Vṛndāvana. In die tijd heeft hij zijn commentaar, *Sukha-vartini*, geschreven op een boek van Śrīla Kavi Karṇapūra, *Ānanda-vṛndāvana-campūḥ*.

rādhā-parastīra-kuṭīra-vartinaḥ
prāptavya-vṛndāvana-cakravartinaḥ
ānanda-campū-vivṛti-pravartinaḥ
sānto-gatir me sumahā-nivartinaḥ

Ik, Cakravartī, laat alles volkomen achter en wil alleen Śrī Vṛndāvana bereiken. Ik leef in een eenvoudige hut op de oever van Śrī Rādhā-kuṇḍa, de hoogste plek in het spel van Śrī Rādhā, en schrijf dit commentaar op *Ānanda-vṛndāvana-campūḥ*.

Op hoge leeftijd heeft Śrīla Cakravartī Ṭhākura het grootste deel van zijn tijd in een halfbewuste staat doorgebracht, waarin hij diep in *bhajana* was verzonken. Zijn belangrijkste discipel, Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa, heeft toen de verantwoording voor het onderwijs van de geschriften op zich genomen.

Opnieuw vestigen van de leer van Parakīyavāda

Omdat in Śrī Vṛndāvana-dhāma een lichte afname van de invloed van de Zes Gosvāmī's plaats had, ontstond er een controverse rondom de doctrines van echtelijke (*svakīyavāda*) en buitenechtelijke liefde (*parakīyāvāda*) in het spel van Bhagavān in Vṛndāvana. Om de misvattingen over *svakīyāvāda* weg te nemen schreef Śrīla Cakravartī Ṭhākura *Rāga-vartma-candrikā* en *Gopī-premāmṛta*, die beide vol staan met conclusies van de geschriften. Daarna heeft hij in zijn commentaar, *Ānanda-candrikā*, op het vers *laghutvam atra*¹ uit *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* (1.21) aangetoond, dat de theorie van *svakīya* ongegrond is en heeft het concept van *parakīya* met schriftuurlijk bewijs en onweerlegbare argumenten neergezet. In zijn commentaar, *Sārārtha-darsinī*, op *Śrīmad-Bhāgavatam* heeft hij grote steun aan *parakīya-bhāva* gegeven.

Men zegt, dat in de tijd van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura bepaalde geleerden (*paṇḍītas*) tegen hem bezwaar maakten met betrekking tot verering met het gevoel van *parakīya*, maar hij heeft hen met zijn grondige eruditie en onweerlegbare logica verslagen. Om deze reden hadden de *paṇḍītas* besloten hem te vermoorden. Śrīla Cakravartī Ṭhākura

¹ Het vers uit *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* luidt, “*laghutvam atra yat proktaṁ tat tu prākṛta-nāyake na kṛṣṇe rasa-niryāsavādārtham avatāriṇi* – Iedere fout of onwelvoeglijkheid, waarop (in andere *rasa-sāstras*) wordt gewezen met betrekking tot overspelige liefde, is van toepassing op gewone wereldse geliefden en niet op Śrī Kṛṣṇa, wan Hij is degene, die de vloeibare essentie van *rasa* proeft en de bron van alle incarnaties is.” Met andere woorden, omdat Śrī Kṛṣṇa's incarnaties de bestuurders van religie en non-religie zijn, kan Hij nooit aan dergelijke codes ondergeschikt zijn.

had de gewoonte om 's morgens vroeg een omgang rond Śrī Vṛndāvana te maken. De *paṇḍitas* beraamden een plan om hem op dat moment in een donker struikgewas te vermoorden.

Op zijn rondgang kwam Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura langs het struikgewas, waar zijn tegenstanders hem stonden op te wachten om hem te vermoorden. Toen zagen ze hem plotseling verdwijnen. In zijn plaats liep een prachtig jong Vrajavāsī meisje met een paar vriendinnen bloemen te plukken. De *paṇḍitas* vroegen het meisje, “Lief kind, een ogenblik geleden kwam hier een grote toegewijde langs. Heb jij gezien, waar hij naartoe is gegaan?” Het meisje antwoordde, dat ze hem wel had gezien, maar dat ze niet wist, waar hij naartoe was gegaan.

Bij het zien van haar verbijsterende schoonheid, haar zijdelingse blikken en haar elegante vrouwelijke manieren raakten de *paṇḍitas* geboeid. Alle onzuiverheid in hun hoofd was verdwenen en hun hart werd zacht. Op verzoek van de *paṇḍitas* om zich voor te stellen zei het meisje, “Ik ben een dienstmeisje van mijn meesteres, Śrīmatī Rādhikā. Ze is op dit moment in het huis van Haar schoonfamilie in Yāvaṭa. Ze heeft me hier naartoe gestuurd om bloemen te plukken.” Nadat ze dit had gezegd, verdween het meisje en in haar plaats zagen ze Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura weer lopen. De *paṇḍitas* vielen aan zijn voeten en smeekten om vergeving. En hij heeft hen allemaal vergeven.

Er zijn veel van dergelijke verbazingwekkende gebeurtenissen uit het leven van Śrīla Cakravartī Ṭhākura bekend. Op deze manier heeft hij de theorie van *svakīya* weerlegd en de

waarheid van zuivere *parakīya* gevestigd. Zijn werk is voor de Gauḍīya Vaiṣṇava's van groot belang.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft niet alleen de integriteit van de Śrī Gauḍīya *vaiṣṇava dharma* beschermd, hij heeft ook de invloed ervan in Śrī Vṛndāvana opnieuw gegrondvest. Iedereen, die zijn verworvenheden evalueert, zal verbaasd staan over zijn ongebruikelijke genialiteit. Gauḍīya *vaiṣṇava ācāryas* hebben het volgende vers als lofzang op zijn buitengewone werk gecomponeerd.

*viśvasya nātharūpo 'sau / bhakti-vartma-pradarśanāt
bhakta-cakre varitativāt / cakravarty ākhyayābhavat*

Omdat hij wijst op het pad van *bhakti* is hij bekend onder de naam Viśvanātha, heer van het universum, en omdat hij zich altijd beweegt in het gezelschap of de kring (*cakra*) van toegewijden, staat hij bekend als Cakravartī.

In 1754 op de vijfde dag van de wassende maan in de maand Māgha (januari-februari), toen Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura ongeveer honderd jaar was, heeft hij deze materiële wereld diep verzonken in innerlijk bewustzijn in Śrī Rādhākuṇḍa verlaten en is *aprakāṣa* (het niet-manifeste) Vṛndāvana binnengegaan. Zelfs tegenwoordig nog staat zijn *samādhi* vlak naast de tempel van Śrī Gokulānanda in Śrī-dhāma Vṛndāvana.

Śrīla Cakravartī Ṭhākura, die volgt in het voetspoor van Śrīla Rūpa Gosvāmī, heeft een overvloed aan transcendent literatuur over *bhakti* gecomponeerd, waarmee hij de diepste hartewens van Śrīman Mahāprabhu in deze wereld heeft gegrondvest. Hij heeft ook foutieve conclusies weerlegd, die tegengesteld waren aan het authentieke pad van Śrīla Rūpa

Gosvāmī (*rūpānuga*). Hij wordt in de Gauḍīya *vaiṣṇava* gemeenschap als een illustere *ācārya* en een gezaghebbende *mahājana* eerbiedigd. Hij is vermaard als groot transcendent filosoof, dichter, en *rasika* toegewijde. Een *vaiṣṇava* dichter genaamd Kṛṣṇa dāsa heeft de volgende regels in de conclusie van zijn Bengaalse vertaling van Śrīla Cakravartī Ṭhākura's boek, *Mādhurya-kādambinī*, geschreven.

*mādhurya-kādambinī-grantha jagata kaila dhanya
cakravartī-mukhe vaktā āpani śrī-kṛṣṇa-caitanya*

*keha kahena-cakravartī śrī-rūpera avatāra
kaṭhina ye tattva sarala karite pracāra*

*ohe guṇa-nidhi śrī-viśvanātha cakravartī
ki jāniba tomāra guṇa muñi mūḍha-mati*

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft de hele wereld gezegend door *Mādhurya-kādambinī* te schrijven. In werkelijkheid heeft Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu dit werk door de mond van Śrīla Cakravartī Ṭhākura gesproken. Sommigen zeggen, dat Śrīla Cakravartī Ṭhākura een incarnatie van Śrīla Rūpa Gosvāmī is. Hij is bedreven in de kunst van het beschrijven van complexe waarheden op een gemakkelijk te begrijpen manier. O oceaan van genade, Śrī Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura! Ik ben een grote dwaas. Weest u zo goed om het mysterie van uw transcendente kwaliteiten in mijn hart te openbaren. Dit is mijn gebed aan uw lotusvoeten.

Weinig Gauḍīya *vaiṣṇava ācāryas* hebben zoveel boeken geschreven als Śrīla Cakravartī Ṭhākura. Het volgende gezegde met betrekking tot drie van zijn boeken wordt tot vandaag de dag nog aangehaald,

kirāṇa-bindu-kaṇā, ei tina niye vaiṣṇavapanā

Deze drie boeken, *Śrī Ujjvala-nīlamanī-kirāṇa*, *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu* en *Bhāgavatāmṛta-kaṇā* zijn de rijkdom van de Vaiṣṇava's.

Hieronder staat een lijst van zijn boeken en commentaren, die een pakhuis vormen van onvergelijkbare rijkdom aan devoti-onele Gauḍīya *vaiṣṇava* literatuur.

- 1) *Vraja-rīti-cintāmaṇi*
- 2) *Śrī Camatkāra-candrikā*
- 3) *Śrī Prema-samputa (khaṇḍa-kāvyaṃ)*
- 4) *Gītāvalī*
- 5) *Subodhinī* (commentaar op *Alaṅkāra-kaustubha*)
- 6) *Ānanda-candrikā* (commentaar op *Śrī Ujjvala-nīlamanī*)
- 7) Commentaar op *Śrī Gopāla-tāpanī*
- 8) *Stavāmṛta-lahari*, waaronder:
 - a) *Śrī Guru-tattvāṣṭakam*
 - b) *Mantra-dāṭṭ-gurorāṣṭakam*
 - c) *Parama-gurorāṣṭakam*
 - d) *Parātpara-gurorāṣṭakam*
 - e) *Parama-parātpara-gurorāṣṭakam*
 - f) *Śrī Lokanāthāṣṭakam*
 - g) *Śrī Śacīnandanāṣṭakam*
 - h) *Śrī Svarūpa-caritāmṛtam*
 - i) *Śrī Svapna-vilāsāmṛtam*
 - j) *Śrī Gopāladevāṣṭakam*
 - k) *Śrī Mādana-mohanāṣṭakam*
 - l) *Śrī Govindāṣṭakam*
 - m) *Śrī Gopināthāṣṭakam*
 - n) *Śrī Gokulānandāṣṭakam*

- o) Svayam-bhagavatāṣṭakam
 - p) Śrī Rādhā-kuṇḍāṣṭakam
 - q) Jaganmohanāṣṭakam
 - r) Anurāgavallī
 - s) Śrī Vṛndādevyāṣṭakam
 - t) Śrī Rādhikā-dhyānāmṛtam
 - u) Śrī Rūpa-cintāmaṇiḥ
 - v) Śrī Nandīśvarāṣṭakam
 - w) Śrī Vṛndāvanāṣṭakam
 - x) Śrī Govardhanāṣṭakam
 - y) Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ
 - z) Śrī Nikuñja-keli-virudāvalī (virutkāvyā)
 - aa) Surata-kathāmṛtam (āryaśatakam)
 - bb) Śrī Śyāma-kuṇḍāṣṭakam
- 9) *Śrī Kṛṣṇa-bhāvanāmṛtam Mahākāvyaṃ*
 - 10) *Bhāgavatāmṛta-kaṇā*
 - 11) *Ujjvala-nīlamanī-kiraṇa*
 - 12) *Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu*
 - 13) *Rāga-vartma-candrikā*
 - 14) *Aiśvarya-kādambinī* (niet beschikbaar)
 - 15) *Mādhurya-kādambinī*
 - 16) Commentaar op *Bhakti-rasāmṛta-sindhu*
 - 17) Commentaar op *Ānanda-Vāndāvana-campū*
 - 18) Commentaar op *Dāna-keli-kaumudī*
 - 19) Commentaar op *Śrī Lalitā-mādhava-nāṭaka*
 - 20) Commentaar op *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (incomplete)
 - 21) Commentaar op *Śrī Brahma-saṃhitā*
 - 22) *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar op *Śrīmad Bhāgavad-gītā*
 - 23) *Sārārtha-darśinī* commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam*

Mijn zeer vererenswaardige geestelijk leermeester, *om viṣṇu-pāda aṣṭottara-śata-śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja*, is de bewaker van de Gauḍīya Sampradāya en de stichter-*ācārya* van de Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti en de Gauḍīya Maṭha's onder zijn leiding. Behalve het publiceren van zijn eigen boeken heeft hij de boeken van Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura en voorgaande *ācāryas* opnieuw in het Bengaals uitgegeven. Door zijn hartgrondige wens, zijn aanmoediging en zijn grondeloze genade zijn *Jaiva-dharma*, *Śrī Caitanya-siksāmṛta*, *Śrī Caitanya Mahāprabhura*, *Śrī Śikṣāṣṭaka* en andere belangrijke werken in de nationale taal van India, het Hindi, gedrukt. Geleidelijk aan worden ook andere boeken gepubliceerd. Het huidige hoofd en de *ācārya* van de Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti, mijn meest eerbiedwaardige godbroeder, *parivrājakācārya Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Vāmana Mahārāja*, is diep verzonken in transcendente kennis en is een zeer dierbare, intieme dienaar van de lotusvoeten van onze geestelijk leermeester. Ik bid nederig aan zijn lotusvoeten, dat hij me mag zegenen bij het aanbieden van dit waardevolle boek, *Rāga-vartma-candrikā*, in de lotushanden van onze Śrīla Gurudeva om daarmee zijn innerlijke hartewens te vervullen.

Ik heb er vol vertrouwen in, dat degenen met een hunkering naar *bhakti* – en vooral beoefenaars op het pad van spontane toewijding, die worden geboeid door de zachte smaken van Vṛndāvana (*vraja-rasa*) – dit boek met grote eerbied in ontvangst zullen nemen. Trouwhartige personen, die dit boek bestuderen, zullen de kwalificatie krijgen om de rijkdom van de *prema* van Śrī Caitanya Mahāprabhu te ervaren.

Tenslotte bid ik aan de lotusvoeten van mijn meest eerbiedwaardige Śrīla Gurudeva, de personificatie van het mededogen van Bhagavān, dat hij een regen van overvloedige genade over me heen sprenkelt, waarmee ik meer en meer bekwaamheid verkrijg om betrokken te zijn in de dienstverlening aan zijn diepste hartewens (*mano 'bhiṣṭa*). Dit is ons nederige gebed aan zijn lotusvoeten, die *kṛṣṇa-prema* schenken, zuivere liefde voor de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Śrī Kṛṣṇa.

Een aspirant voor een sprankje genade van
Śrī Hari, Guru en Vaiṣṇava's,
nederig en onbeduidend,
Tridaṇḍi-bhikṣu Śrī Bhaktivedānta Nārāyaṇa
op de heilige dag van Akṣaya-tṛtiyā, 25 april 1993

Deel Een

EERSTE VERLICHTING

Tekst 1

*śrī-rūpa-vāk-sudhā-svādi
cakorebhyo namo namaḥ
yeṣāṁ kṛpā-lavair vakṣye
rāga-vartmani candrikām*

IN GROTE NEDERIGHEID EN MET GROTE EER-
bied bied ik keer op keer eerbetuigingen aan de
toegewijden, die evenals *cakora* (vogels) constant
de nectar proeven van de woorden van Śrīla Rūpa Gosvāmī.
Louter krachtens een licht genadevolle blik van hen maak ik
een aanvang met dit boek, dat lijkt op een straal maanlicht,
die het pad van spontane toewijding verlicht.

Śrī Candrikā-cakora-ṛtti

*nāma om viṣṇu-pādāya ācārya-siṁha-rūpiṇe
śrī-śrīmad-bhakti-prajñāna-keśava iti nāmine*

Ik bied eerbetuigingen (*praṇāma*) aan de leeuw-*ācārya*, *om viṣṇupāda Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja*.

*atimartya-caritrāya svāśritānām ca pāline
jīva-duḥkhe sadārttāya śrī-nāma-prema-dāyine*

Zijn karakter en activiteiten zijn transcendent aan de geaardheden van de materiële natuur en hij beschermt en voedt degenen, die tot hem hun toevlucht nemen. Hij is altijd verdrietig om het lijden van de levende wezens te zien en hij schenkt liefde voor *śrī nāma*.

*gaurāśraya-vigrahāya kṛṣṇa-kāmaika-cāriṇe
rūpānuga-pravarāya vinodeti-svarūpiṇe*

Hij is de toevlucht van de liefde voor Gaurāṅga en al zijn acties zijn alleen bedoeld om de wensen van Śrī Kṛṣṇa te vervullen. Hij is de beste volgeling van Śrīla Rūpa Gosvāmī en zijn innerlijke identiteit is Vinoda Mañjarī.

*śrī-caitanya-mano 'bhīṣṭam sthāpitam yena bhūtale
svayam rūpaḥ kadā mahyam dadāti sva-padāntikam*

Wanneer geeft Śrīla Rūpa Gosvāmī, die in deze wereld de miserie vestigde om de diepste verlangens in het hart van Śrī Caitanya Mahāprabhu te vervullen, me persoonlijk de bescherming van zijn voeten?

*vairāgya-yug-bhakti-rasaṁ prayatnair
apāyayan mām anabhīpsum andham
kṛpāmbudhir yaḥ para-duḥkha-duḥkhī
sanātanam tam prabhum āśrayāmi*

Ik was niet bereid om de nectar te drinken van *bhakti-rasa*, die doordrenkt is met verzaking. Śrīla Sanātana Gosvāmī, een oce-

aan van genade, die het lijden van anderen niet kan verdragen, heeft het me laten drinken. Daarom neem ik mijn toevlucht tot Śrīla Sanātana Gosvāmī.

*vāñchā-kalpa-tarubhyaś ca kṛpā-sindhubhya eva ca
patitānām pāvanebhyo vaiṣṇavebhyo namo namaḥ*

Ik bied keer op keer *praṇāma* aan de Vaiṣṇava's, de verlossers van de gevallenen, die lijken op wensbomen en die oceanen van genade zijn.

*namo mahā-vadānyāya kṛṣṇa-prema-pradāya te
kṛṣṇāya kṛṣṇa-caitanya-nāmne gaura-tviṣe namaḥ*

Ik bied *praṇāma* aan die uiterst vrijgeveige Heer, die liefde voor Kṛṣṇa schenkt. Hij is Kṛṣṇa Zelf, die een gouden lichaamskleur heeft aangenomen en de naam Śrī Kṛṣṇa Caitanya heeft aangevaard.

Allereerst biedt deze onbeduidende en wanhopige persoon keer op keer eerbetuigingen aan zijn hoogst vererenswaardige geestelijk leermeester, *nitya-līlā-pravista om viṣṇupāda aṣṭotara-śata Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja*; aan het kroonjuweel van *rasika* toegewijden in de illustere lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura; aan degenen, die de diepst gekoesterde hartewens van Śrīman Mahāprabhu hebben vervuld door in deze wereld het pad te vestigen, waarmee zuivere liefde voor Bhagavān Śrī Kṛṣṇa wordt gewekt; aan Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu, die straalt met het gemoed en de luister van Śrīmatī Rādhikā en die wordt vergezeld van al Zijn metgezellen; en aan Gāndharvā-Giridhāri Śrī Śrī Rādhā-Vinoda-bihārī.

Ik bied hen allemaal keer op keer eerbetuigingen aan om hun grondeloze genade en zegeningen te krijgen, voordat ik begin aan deze *Śrī Candrikā-cakora-vṛtti* op *Rāga-vartma-candrikā* gecomponeerd door de allerbeste volgelings van Śrīla Rūpa Gosvāmī, de hoogst eminente voorganger, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura. Hij is *jagat-guru*, de geestelijk leermeester van het universum. Hij is een eeuwige metgezel van Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu, die rechtstreeks Svayam Bhagavān is, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods Zelf.

Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft de zachte smaken van Vṛndāvana (*vraja-rasa*) gevestigd, gepredikt en verspreid volgens het diepste verlangen van Śrīman Mahāprabhu. In het volgende tijdvak is Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura een van de prominente voorgangers in de lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī geweest. Hij heeft wonderbaarlijke commentaren geschreven op *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* en *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* van Śrīla Rūpa Gosvāmī, op *Bṛhad-bhāgavatāmṛta* van Śrīla Sanātana Gosvāmī en andere literatuur, die verzadigd zijn van filosofische conclusies (*siddhānta*) en transcendente smaken (*rasa*). Ten behoeve van het te onderscheiden voordeel van *rāgānuga* toegewijden en vooral voor minder onderlegde beoefenaren [dat wil zeggen, degenen die niet goed op de hoogte zijn met Sanskriet en daardoor niet in staat zijn om de literatuur van Śrīla Rūpa Gosvāmī te bestuderen of te bevatten] heeft hij drie zeer korte maar onschatbare samenvattingen [van voornoemde titels] geschreven, *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu*, *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi-kiraṇa* en *Bhāgavatāmṛta-kaṇā*.

Om de gedachtengang van Śrīla Rūpa Gosvāmī verder uit-een te zetten heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura de goddelijke, smetteloos zuivere, buitenechtelijke liefde (*viśuddha-parakīya-bhāva*) in al zijn commentaren, boeken en gebeden besproken. Onderzoek van zijn transcendente werken bevestigt, dat hij een van de prominente Vaiṣṇava's is in de lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī. Zijn nobele levensdoel was de innerlijke gemoedsgesteldheid van Śrīla Rūpa Gosvāmī te volgen, te verhelderen en te prediken. Aan het begin van deze verhandeling geeft hij daarom vooral uitdrukking aan zijn diep innerlijke vertrouwen in hem door die *cakora*-achtige toegewijden, die de nectar van de met *rasa* beladen woorden van Śrīla Rūpa Gosvāmī proeven, herhaaldelijk eerbetuigingen aan te bieden.

Dit boek heeft de naam *Rāga-vartma-candrikā* gekregen. De diepe intentie van de titel is, dat mensen met een algemeen geloof God vereren door de regels en voorschriften van *vaidhī-bhakti* te volgen, terwijl de verering van Vrajendra-nandana Śyāmasundara, welke overloopt van constant nieuwe gevoelens van intens liefdevolle gehechtheid (*anurāga*), extreem ongewoon is, zelfs voor grote halfgoden en hogeklasse beoefenaren (*sādhakas*). Toegewijden die bezeten zijn van goddelijke liefde (*premī-bhaktas*) hunkeren ernaar, zoals de grootvader van het universum, Śrī Brahmā, Śrī Uddhava en Śrī Nārada.

Dit pad, dat is gebaseerd op *anurāga*, is echter praktisch onmogelijk te vinden. Slechts enkele fortuinlijke mensen realiseren zich, dat een dergelijk pad bestaat, laat staan dat het wordt gevolgd. Voor de glorieuze personen, in wie spirituele

gretigheid is ontwaakt om in deze richting vooruitgang te maken, vormt dit boek een *candrikā*, een verhelderend maanlicht. Met behulp van de verzachtende stralen van dit maanlicht kunnen ze dit zelden bereikte pad gemakkelijk vinden en kunnen ze vooruitgang maken.

Tekst 2

*śrīmad-bhakti-sudhāmbhodher
bindur yah pūrva-darṣitaḥ
tatra rāgānugā bhaktiḥ
saṅkṣipātra vitanyate*

In het eerder gepubliceerde *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu* werd *rāgānuga-bhakti* kort beschreven. In deze verhandeling wordt nu een uitgebreide uitleg van die spontane toewijding gegeven.

Śrī Candrikā-cakora-vṛtti

Hier is het belangrijk de betekenissen van de begrippen *rāga*, *rāgānuga* en *rāgātmikā* te kennen. Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt hierover, dat excessieve gehechtheid aan vele vormen van lustbevrediging, die de materialist van nature ervaart in contact met zintuigobjecten, *rāga* wordt genoemd. Zoals de ogen bij het zien van iets moois geprikkeld raken, zo zijn alle zintuigen altijd gretig om plezier te ervaren en op die manier ontwikkelt het hart *rāga* voor zintuigobjecten.

Als Kṛṣṇa het enige object van deze gehechtheid of *rāga* is, wordt het *rāga-bhakti* genoemd. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft

deze *rāga* in *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.272) als volgt gedefinieerd, “*iṣṭe svārasikī rāgaḥ paramāviṣṭatā* – sterke, diepe en natuurlijke absorbtie in het gekoesterde object van toewijding voortkomend uit een onlesbare dorst vol liefde wordt *rāga* genoemd.” Als de toewijding aan Śrī Kṛṣṇa zich op dit niveau bevindt, wordt het *rāgātmikā-bhakti* genoemd. Deze *bhakti* wordt vooral aangetroffen in de Vrajavāsī’s, de eeuwige inwoners van Vraja. Kortom, men kan zeggen, dat *rāgātmikā-bhakti* met liefde geladen dorst naar Kṛṣṇa is en de toewijding, die in dit kielzog volgt, wordt *rāgānuga* genoemd. Met andere woorden, als men met de zegen van Śrī Kṛṣṇa en Zijn toegewijden toewijding cultiveert, die wordt gedreven door de gretigheid om dezelfde gemoedsgesteldheid te krijgen als die van de geliefde metgezellen van Kṛṣṇa, wordt het *rāgānuga-bhakti* genoemd. Deze *rāgānuga-bhakti* bestaat in twee soorten: *sambandhānugā* en *kāmānugā*.

Tekst 3

*vaidhī bhaktir bhavet sāstram
bhaktau cet syāt pravartakam
rāgānugā syāc ced bhaktau
lobha eva pravartakaḥ*

Toewijding aangedreven door sommaties van de geschriften wordt *vaidhī-bhakti* genoemd en toewijding bezielde door spirituele gretigheid (*lobha*) wordt *rāgānuga-bhakti* genoemd.

Tekst 4

*bhaktau pravṛttir atra syāt
tac cikīrṣā suniścayā
śāstrāl lobhāt tac cikīrṣū
syātām tad adhikāriṇau*

Vooruitgang maken in het devotionele leven betekent het verlangen voeden, dat erop is gericht om zich uitsluitend met onderdelen van *bhakti* bezig te houden. Men kan in *bhakti* op twee verschillende manieren vooruitgang maken: (1) uit angst voor [de gevolgen van het veronachtzamen van] schriftuurlijke sommaties en (2) met intense spirituele gretigheid. Van daar, dat in overeenstemming met kwalificatie er twee typen beoefenaars van *bhakti-sādhana* zijn.

Tekst 5

tatra lobha lakṣitaḥ svayaṁ śrī-rūpa-gosvāmi-caraṇair eva

*tat-tad-bhāvādi-mādhurye
śrute dhīr yad apekṣate
nātra śāstraṁ na yuktiṁ ca
tal lobhotpatti lakṣaṇam*

Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu (1.2.292)

*vraja-līlā-parikara-stha śṛṅgārādi-bhāva-mādhurye śrute dhīr
idaṁ mama bhūyāt iti lobhotpatti-kāle śāstra-yukty-apekṣā na
syāt, satyām ca tasyām lobhatvasyaivāsiddheḥ | na hi kenacit
śāstra-dṛṣṭyā lobhaḥ kriyate nāpi lobhaniya-vastu-prāptau sva-*

sya yogyāyogyatva-vicāraḥ ko 'py udbhavati. kintu lobhanīya-vastuni śrute dr̥ṣṭe vā svata eva lobha utpadyate ||

Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft in *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* de symptomen van zuivere gretigheid als volgt omschreven, “Als men in het hart bij het horen over de liefalligheid van de intieme, liefdevolle gevoelens uitgewisseld tussen Śrī Kṛṣṇa en Zijn gekoesterde metgezellen de natuurlijke hunkering ervaart om dezelfde liefdevolle sentimenten van Kṛṣṇa’s dierbaren te krijgen zonder te worden gemotiveerd door logica of schriftuurlijke argumenten, wordt dat beschouwd als symptomatisch voor het verschijnen van spirituele gretigheid.”

Als men hoort spreken over de liefalligheid van het sentiment van amoureuze liefde en andere gevoelens, die in de metgezellen in het spel van Kṛṣṇa aanwezig zijn, kan men het verlangen hebben, “Mag een dergelijk gevoel in mijn hart verschijnen.” Tegen die tijd hoeft men zich niet langer te verlaten op logica of schriftuurlijke argumenten. Als de schriftuurlijke impuls aanhoudt, kunnen die sentimenten niet worden geclassificeerd als gretigheid. Niemand zal op basis van voorschriften ooit gretigheid ontwikkelen, noch bestaat er enige consideratie met spirituele kwalificatie of het gebrek eraan om het te krijgen. Gretigheid ontstaat spontaan, wanneer men het object van verlangen ziet of erover hoort spreken.

Śrī Candrikā-cakora-vṛtti

In *Jaiva-dharma* bevestigt Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura, dat de neiging om te hunkeren naar het bereiken van deze gevoe-

lens, nadat men over de hoogst bekoorlijke gevoelens van de Vrajavāsī's heeft horen vertellen, erop wijst, dat spirituele gretigheid is verschenen. Iemand met een aanleg voor gereguleerde toewijding zal hetgeen hij in vertellingen over Kṛṣṇa hoort gaan beredeneren en met zijn intelligentie gaan vergelijken met hetgeen is gezegd in de geschriften. Alleen wanneer deze drie elementen consistent zijn met hetgeen hij heeft horen vertellen, gaat hij verder. Maar zo werkt *rāga-mārga* niet. Op dit pad is geen ruimte voor intelligentie, geschrift of redering. De enige consideratie is gretigheid naar de devotio-nale gevoelens van de Vrajavāsī's, "Welke zoete gevoelens hebben de Vrajavāsī's voor Kṛṣṇa? Kan ik ooit die sentimenten krijgen? Zo ja, hoe kan ik die bereiken?"

Als men zich in een staat van intense opwinding bevindt, raakt men van deze gevoelens wanhopig. Dergelijke zielsnood en intense graagte zijn de eerste symptomen van deze gretigheid. In afwezigheid van deze symptomen dient men te begrijpen, dat hartstocht voor *rāgānuga-bhakti* nog niet is verschenen.

Tekst 6

sa ca bhagavat-kṛpā-hetuko 'nurāgī bhakta kṛpā hetukaś ceti dvi vidhaḥ | tatra bhakta-kṛpā-hetukaś dvi vidhaḥ, prāktana ādhunikaś ca | prāktanaḥ paurva-bhavika-tādṛśa-bhakta-kṛpotthaḥ, ādhunikaḥ etaj-janmāvadhi-tādṛśa-bhata-kṛpottaḥ | ādye sati lobhānantaraṁ tādṛśa-guru-caraṇāśrayaṇam | dviṭiye guru-caraṇāśrayānantaraṁ lobha-pravṛttir bhavati. yad uktam:

kṛṣṇa-tad-bhakta-kāruṇya
mātra-lobhaika-hetukā
puṣṭi-mārgatayā kaiścid
iyam rāgānugocyate

Er zijn twee bronnen van dergelijke gretigheid: de genade van Bhagavān en de genade van toegewijden, die beschikken over spontane liefdevolle toewijding. Dan zijn er weer twee vormen van gretigheid, die verschijnen uit de genade van de toegewijde: oud (*prāktana*, ook wel *prācina*) en huidig (*ādhunika*). De gretigheid, die verschijnt uit de genade van Kṛṣṇa's toegewijden met de zoete gevoelens van de eeuwige metgezellen van Śrī Śyāmasundara in Vraja en die in voorgaande levens is ontvangen, wordt *prāktana* genoemd. En de gretigheid, die verschijnt uit de genade van zulke verheven toegewijden in het huidige leven alleen, wordt *ādhunika* genoemd.

Degenen met een [spirituele] honger, die reeds in een voorgaand leven is gewekt, zullen onmiddellijk hun toevlucht nemen aan de lotusvoeten van een *rāgānuga-rasika-guru*, wanneer dergelijke gretigheid zich in dit leven manifesteert. *Sād-hakas* met een recente gretigheid zullen die intense honger echter pas ontwikkelen, nadat ze hun toevlucht hebben genomen tot de lotusvoeten van een geestelijk leermeester.

Śrīla Rūpa Gosvāmī bevestigt in *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, dat de betrokkenheid in *bhakti* vanwege de gretigheid, die alleen verschijnt met de genade van Śrī Kṛṣṇa en Zijn toegewijden, *rāgānuga-bhakti* heet. Soms wordt deze ook wel *puṣṭi-mārga* genoemd.

Śrī Candrikā-cakora-vṛtti

In de Śrī Vallabha Sampradāya wordt *rāgānuga-bhakti puṣṭi-mārga* genoemd en *vaidhī-bhakti* wordt *maryādā-mārga* genoemd. In de tijd van Śrī Caitanya Mahāprabhu heeft Śrī Vallabhācārya *puṣṭi-mārga* gevestigd. Hij heeft Mahāprabhu tweemaal ontmoet. De eerste keer had plaats, toen Mahāprabhu uit Vṛndāvana-dhāma terugkeerde en enkele dagen in Prayāga verbleef om Śrīla Rūpa Gosvāmī instructies te geven. De bejaarde Vallabhācārya had Mahāprabhu meegenomen naar zijn woning in het dorp Adhail aan de overkant van de Yamunā.

De tweede ontmoeting vond plaats in Purī-dhāma, toen Mahāprabhu de zoete smaken van de liefde van het Goddelijke Paar (*yugala-rasa*) zat te bespreken met Zijn metgezellen onder leiding van Śrī Nityānanda Prabhu, Śrī Advaita Ācārya, Śrī Gadādhara Paṇḍita, Śrī Svarūpa Dāmodara en Śrī Rāmānanda Rāya. In die tijd werd Śrī Vallabhācārya erkend als een *dig-vijayī vaiṣṇava ācārya*, een voorganger, die in het filosofisch debat onoverwinnelijk is. Hij schreef een bekend commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* genaamd *Subodhinī*. Zijn *sampradāya* staat bekend om dienstverlening aan Bāla-gopāla met ouderlijke genegenheid (*vātsalya-bhāva*). Zijn Nāthadvāra-dhāma in de Indiase deelstaat Rājasthāna is de belangrijkste pelgrimsplaats voor zijn volgelingen en is zeer bekend geworden.

Tekst 7

tataś ca tādṛṣa lobhavato bhaktasya lobhaniya tad-bhāva-prāpty-upāya-jijñāsāyām satyām śāstra yukty-apekṣā syāt | śāstra-vidhi-naiva śāstra-pratipādita-yuktyaiva ca tat pradarśanāt, nānyathā | yathā dugdhādiṣu lobhe sati katham me dugdhādikam bhaved iti tad upāya jijñāsāyām tad abhijñāpta-janakṛtopadeśa vākyāpekṣā syāt | tataś ca gāḥ kriṇātu bhavān ity ādi tad upadeśa vākyād eva gavān ayana-tad-ghāsa-pradāna-tad-dohana-prakaraṇādikam taṭa eva śikṣen na tu svataḥ | yad uktam aṣṭama-skandhe “yathāgnim edhasya tam ca goṣu bhuvy annam ambūdyamane ca vṛttim | yogair manuṣyā adhiyanti hi tvām guṇeṣu buddhyā kavayo vidanti” ||

Als beide voornoemde typen toegewijden – degenen die gretigheid uit voorgaande levens of uit het huidige leven hebben verkregen – branden van nieuwsgierigheid naar de manier, waarop ze de extatische sentimenten van Śrī Kṛṣṇa’s eeuwige metgezellen kunnen krijgen, zijn ze afhankelijk van de leiding van geschriften en de begeleidende systemen, die daarin worden beschreven. Alleen door middel van aanwijzingen in de geschriften kunnen dergelijke sentimenten worden verkregen. Er is geen andere manier.

Bijvoorbeeld, hoe kan iemand, die hunkert naar melk, aan melk komen? Dan heeft hij het advies van iemand met kennis nodig om erachter te komen, hoe en waar hij gemakkelijk melk kan krijgen. Aangezien hij hunkert naar melk, zal hij advies aanvaarden over de manier, waarop hij een koe moet aanschaffen en haar moet onderhouden. Pas nadat de koe een kalf heeft gekregen, kan hij de koe melken en melk drinken.

Op die manier moet iemand met dorst naar melk verschillende aanwijzingen van een betrouwbare bron aanvaarden over het aanschaffen van een koe, melken, voeden, enzovoort.

Zo moet op dezelfde manier ook een gretige *sādhaka* zijn voordeel doen met ter zake doende instructies. Men kan niet op eigen houtje kennis verkrijgen; men moet de juiste leiding aanvaarden. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (8.6.12) legt Śrī Brahmā uit, “Zoals een mens traditioneel vuur verkrijgt uit hout, melk uit een koe, graan en water uit de aarde, en geld uit een onderneming, waarmee hij in zijn levensonderhoud voorziet, zo zeggen, O Viṣṇu, degenen die deskundig zijn in *bhakti* op dezelfde manier, dat we U kunnen bereiken door onze intelligentie te gebruiken en de juiste associatie te nemen. Hiermee kunnen we de drie geaardheden van de natuur overstijgen en geleidelijk in *bhakti* vooruitgang maken.”

Tekst 8

sa ca labho rāga-vartma-vartinām bhaktānām guru-pādāsraya-lakṣaṇam ārabhya svābhīṣṭa-vastu sākṣāt prāpti-samayam abhivyāpya “yathā yathātmā parimṛjyate ‘sau, mat-puṇyagāthā-śravaṇābhīdhānaiḥ | tathā tathā paśyati vastu sūkṣmaṁ, cakṣur yathāivāñjana-saṁprayuktam ||” iti bhagavad-ukter bhakti-hetu-kāntaḥ karaṇa-suddhi-tāratamyāt pratidinam adhikādhiko bhavati ||

Bij het verschijnen van zuivere gretigheid moet de *sādhaka*, die *rāga-mārga* volgt, zich bezighouden met horen en zingen over transcendente onderwerpen vanaf het eerste stadium van zijn *sādhana* (dat wil zeggen, toevlucht nemen tot de lotusvoe-

ten van een bonafide geestelijk leermeester), totdat hij zijn gekoesterde verlangen naar een rechtstreekse *darśana* van zijn vererenswaardige Godheid bereikt. Door dit proces te volgen worden geleidelijk de diepste kamers van zijn hart gezuiverd en bereikt hij het gewenste doel in proportie tot de mate, waarin hij is gezuiverd.

Bhagavān zei tegen Śrī Uddhava (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.14.26), “Wanneer medicinale zalf op een ontstoken oog wordt aangebracht, zal de zwakte van het oog verdwijnen en wordt de kracht weer hersteld om zeer subtiele objecten te onderscheiden. Op dezelfde manier kan men naarmate het hart wordt gezuiverd door herhaaldelijk over Mijn uiterst sacrale spel te horen en het te verheerlijken een glimp krijgen van Mijn gedaante, die zich buiten het gezichtsveld van de materie bevindt.”

Śrī Candrikā-cakora-ṛtti

In een hart, dat door *bhakti* aanwijsbaar is gezuiverd, manifesteert de goddelijke gedaante van Bhagavān Zich op eigen gelegenheid. Śrī Nārada bijvoorbeeld werd geboren als zoon van een dienstmeisje. Hij had het geluk, dat hij op vijfjarige leeftijd tijdens Cāturmāsya, de vier maanden van het regen seizoen, de associatie kreeg van grote heiligen en dat hij de gelegenheid kreeg om hun uitgebreide discussies over Bhagavān te horen. Hij werd ook bevoorrecht met het eren van hun restanten en het zuivere water te drinken, waarin hun heilige lotusvoeten waren gebaad. Op het eind van Cāturmāsya had de jonge Nārada een vurig verlangen ontwikkeld om Bhaga-

vān te ontmoeten. Bij het zien van de intense hunkering van de jongen gaven de toegewijde wijzen hem de *bhagavān-mantra* en instructies om *bhajana* uit te voeren.

Nadat de heiligen uit die plaats waren vertrokken, verliet de moeder van Nārada haar lichaam door de wil van de voorzienigheid. Toen verliet Nārada zijn huis en liet zich in een angstaanjagend, desolaat woud afzinken in de verering van Bhagavān, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, met de *mantra* die hem door de heiligen was gegeven. Zijn hart werd geleidelijk gezuiverd en hij ontving een glimp van die Allerhoogste Heer, de oceaan van genade. Bhagavān gaf hem de instructie om *sādhana-bhajana* te blijven beoefenen en Zijn spel in het hele universum te verheerlijken. Nārada volgde deze instructies op en bij het bereiken van perfectie gaf hij ongezien zijn materiële lichaam van vijf elementen op en kreeg de gedaante van een eeuwige metgezel van Bhagavān.

Tekst 9

udbhūte tādr̥ṣe lobhe śāstra darsiteṣu tat-tad-bhāva-prāpty upāyeṣu, “ācārya-caitya-vapuṣā svagatim vyanakti” ity uddhāvokteḥ, keṣucid guru-mukhāt keṣucid abhijñā-mahodayānurāgi-bhakta-mukhāt abhijñāteṣu keṣucid bhakti-mṛṣṭa-citta-vṛttiṣu svata eva sphuriteṣu, sollāsam evātiśayena pravṛtīḥ syāt | yathā kāmārthinām kāmopāyeṣu ||

Wanneer de *sādhaka* gretig wordt, inspireert Bhagavān hem door Zich in twee gedaanten te manifesteren: extern geeft Hij instructies in de gedaante van de geestelijk leermeester en innerlijk inspireert Hij hem als Superziel in het hart over de

manier om zijn gewenste object te verkrijgen. Volgens een uitspraak van Śrī Uddhava in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.6) kunnen sommige *sādhakas* met een aangeboren gretigheid complete kennis verwerven over de te volgen methode, die in de geschriften wordt verhelderd, waarmee de gekoesterde devotionele stemming (*bhāva*) kan worden verkregen door rechtstreeks van de geestelijk leermeester instructies te horen. Anderen krijgen deze kennis door het te horen uit de lotusmond van verheven toegewijden, die goed bekend zijn met de diepe gevoelens van *rāgānuga-bhakti* en die in een dergelijke *bhāva* zeer verlicht zijn. Bij enkele anderen manifesteert deze kennis zich vanzelf in hun smetteloze hart door middel van de nectar van *bhakti*. In al deze *sādhakas* worden overvloedige, enthousiaste pogingen gezien om deze gevoelens te krijgen, zoals iemand, die materieel geluk wenst, met grote intensiteit naar zijn eigen zintuiglijke plezier streeft.

Tekst 10

tac ca śāstram sarvopaniṣat sārabhūtam yeṣāṃ “aḥam priyā ātmā sutaś ca sakhā guruḥ suhṛdo daivam iṣṭam” ity ādi vākya-nicayākara-śrī-bhāgavata-mahā-purāṇam eva | tathā tat-pratipādita-bhakti-vivaraṇa caṁ cu śrī-bhakti-rasāmṛtārṇa-vādikam api | tatratyaṁ vākya-trayaṁ yathā – “kṛṣṇaṁ smaran janāṁ cāsya preṣṭhaṁ nija samīhitam || tat-tat-kathā rataś cāsau kuryād vāsaṁ vraje sadā ||” iti || “sevā sādha-ka-rūpeṇa siddhā-rūpeṇa cātra hi | tad-bhāva-lipsunā kāryā vraja-lokānusārataḥ ||” iti || “śravaṇotkirtanādīni vaidha-bhakti-uditāni tu | yāny

*aṅgāni ca tāny atra vijñeyāni maṅṣibhiḥ ॥” iti ॥ trikam atra
kāmānugā pakṣe eva vyākhyāyate ॥*

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.25.38), de essentie van alle *śāstras* en Upaniṣaden, heeft Śrī Kapiladeva gezegd, “Voor Mijn toegewijden ben Ik hun geliefde, hun eigen ziel, hun zoon, vriend, goddelijk meester, weldoener, begunstiger en vereerenswaardige Godheid.” *Śrīmad-Bhāgavatam* is een schatkist vol uitspraken, die deze relaties verhelderen. Hier dient dan ook te worden verstaan, dat het woord *śāstra* wijst op *Śrīmad-Bhāgavatam*. Bovendien dient het woord *śāstra* ook te worden aanvaard voor literatuur, zoals *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, die dezelfde *bhakti*, die in *Śrīmad-Bhāgavatam* uiteen wordt gezet, in detail uitlegt.

In de heilige tekst *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* wordt uitgelegd, hoe *rāgānuga-bhakti* kan worden bereikt. In dit verband worden drie verzen geciteerd (1.2.294-6),

*kṛṣṇaṁ smaran janam cāsyā / preṣṭhaṁ nija-samīhitam
tat-tat-kathā rataś cāsau / kuryād vāsaṁ vraje sadā
sevā sādḥaka-rūpeṇa / siddhā-rūpeṇa cātra hi
tad-bhāva-lipsunā kāryā / vraja-lokānusārataḥ
śravaṇotkīrtanādini / vaidha-bhakty uditāni tu
yāny aṅgāni ca tāny atra / vijñeyāni maṅṣibhiḥ*

De betekenis van het eerste vers is, dat men bij het herinneren van Śrī Kṛṣṇa en Zijn geliefde metgezellen, die men wil volgen, waarbij men helemaal is verzonken in vertellingen over hun spel en vermaak, altijd in Vraja dient te wonen. Indien dit fysiek niet mogelijk is, kan men daar mentaal wonen.

De betekenis van het tweede vers is, dat de *sādhaka*, die in vervoering raakt van het specifieke, intens liefdevolle gevoel voor Śrī Kṛṣṇa van een van Zijn geliefde metgezellen van Vraja, Hem op dit pad van *rāgānuga-bhakti* op twee manieren dienst kan verlenen: (1) in de *sādhaka-rūpa* (het huidige fysieke lichaam) moet hij de praktijk volgen, die wordt uitgeoefend door *rāgānuga* toegewijden, namelijk de Zes Gosvāmī's en hun opvolgers; (2) in de *siddhā-rūpa* (het innerlijk gecontempleerde spirituele lichaam geschikt voor de verlangde liefdevolle rechtstreekse dienstverlening aan Kṛṣṇa) kan hij de gevoelens van Kṛṣṇa's meest dierbare *rāgātmikā* metgezellen afkijken.

De betekenis van het derde vers is, dat geleerden, die met de principes van *bhakti* bekend zijn, het advies geven om de onderdelen van *bhakti*, zoals horen, chanten enzovoort, die in *vaidhī-bhakti* naar kwalificatie worden uitgevoerd, ook in *rāgānuga-bhakti* naar vermogen in acht dienen te worden genomen.

Deze drie verzen uit *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* werden geschreven met het doel om de vereisten voor de praktijk van *rāgānuga-bhakti* uiteen te zetten. In het onderhavige boek zullen ze worden uitgelegd in termen van *kāmānuga-bhakti*.

Śrī Candrikā-cakora-ṛṭṭi

De toewijding, die van nature in de metgezellen van Vraja aanwezig is, heet *rāgātmikā-bhakti* en die bestaat uit twee soorten: *sambandha-rūpa* en *kāma-rūpa*. Śrīdāma, Subala, Arjuna, Madhumaṅgala en ander koeherdersjongens, evenals

Nanda, Yaśodā en andere ouderen in de gemeenschap beschikken over *sambandha-rūpa-bhakti*. Dit wil zeggen, dat Kṛṣṇa met hen omgaat als vriend, zoon, enzovoort. De mooie meisjes van Vraja hebben ook met Kṛṣṇa een relatie, maar zij beschikken over het bijzondere gevoel van *kāma-rūpa*, dat niet wordt aangetroffen bij metgezellen in de relaties *dāsya*-, *sakhya*- en *vātsalya-rasa*.

Hier wijst het woord *kāma* op de dorst naar amoureuze vereniging, die getransformeerd in *rāgātmikā-bhakti* aanleiding geeft tot onoorzakelijke, natuurlijke genegenheid vol verlangen om Kṛṣṇa plezier te geven. Met andere woorden, alle pogingen zijn gericht op het plezier en genoegen van Kṛṣṇa, nooit dat van zichzelf. Zelfs als een *gopī* schijnbaar streeft naar haar eigen genoegdoening, staat die poging uiteindelijk ten dienste van het versterken van Kṛṣṇa's genoegen. Deze ongeëvenaarde romantische liefde is alleen aanwezig in Kṛṣṇa's dierbare *gopīs*. De *prema* van de melkmeisjes van Vraja heeft een uitzonderlijk verbazingwekkende bekoring bereikt, waardoor deze *prema* een speels vermaak vol liefde genereert. Dit unieke principe van de liefde noemen de geleerden *kāma*.

De *kāma* van de Vraja meisjes is in werkelijkheid bovenzinnelijk en volslagen onbesmet, terwijl de *kāma* of de lust van de geconditioneerde ziel verdorven is en geen waarde heeft. De *kāma* van de *vraja-gopīs* is zo zuiver en zo hoogst aantrekkelijk, dat zelfs de zeer dierbare toegewijden van Bhagavān, zoals Uddhava, naar deze vorm van liefde hunkeren. Er is niets, dat met de ongeëvenaarde liefde van de *vraja-gopīs* kan worden vergeleken. Deze *kāma-rūpa-rāgātmikā-bhakti* wordt nergens aangetroffen behalve in Vraja. De *kāma*

voor Kṛṣṇa, die we aantreffen in Mathurā, is in werkelijkheid geen *kāma*, maar *rati* (liefdevolle aanhankelijkheid), die wordt getint door een verlangen naar persoonlijk plezier. De onzelfzuchtige *kāma*, die hier in relatie tot de *gopīs* wordt beschreven, heeft uiteraard ook niets te maken met de *kāma* van Kubjā.¹

Kāma-rūpa-bhakti bestaat in twee soorten: *sambhoga-icchāmayī* en *tat-tad-bhāva-icchāmayī*. *Sambhoga-icchāmayī* bestaat uit speels amoureuus tijdverdrijf (of *keli*, ook bekend als *kriḍā* of *vilāsa*). De bovenzinnelijk amoureuze speelsheid, waarin Śrī Kṛṣṇa met de Vraja meisjes is betrokken, wordt *sambhoga* genoemd. En *bhakti* die vol is van de enige wens (*icchā*) om de romantische vereniging van Kṛṣṇa met de groepsleider (*yūtheśvarī*) – zoals Rādhā of Candrāvalī – te bevorderen, waarbij grote voldoening wordt ervaren in de assistentie en vervulling van de uitwisseling van een bepaald liefdevol gevoel tussen held (*nāyaka*) en heldin (*nāyikā*), wordt *tat-tad-bhāva-icchāmayī* genoemd.

De dorst naar het volgen van *kāma-rūpa-bhakti* wordt *kāmānugā-bhakti* genoemd. Deze *kāmānugā-bhakti* bestaat uit twee soorten: wanneer deze in het kielzog van *sambhoga-icchāmayī kāma-rūpa* volgt, wordt het *sambhoga-icchāmayī kāmānugā bhakti* genoemd (ook bekend als *mukhya-kāmānugā*) en wanneer deze *kāmānuga-bhakti* volgt in het kielzog van *tat-tad-bhāva-icchāmayī kāma-rūpa* (gewoonlijk bekend als *mañjarī-bhāva*), wordt het *bhāva-icchāmayī kāmānugā-bhakti* genoemd.

¹ Het verhaal van Kubjā staat beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto Tien, Hoofdstuk Tweeënveertig.

Het permanent devotionele sentiment van de dienstmeisjes van Rādhā (de *mañjarīs*), dat *ullāsa-rati* wordt genoemd, is aanwezig in Rūpa Mañjarī, Rati Mañjarī, Lavaṅga Mañjarī en andere *mañjarīs*. Ze zijn niet gediend van Kṛṣṇa's uitnodigingen om rechtstreeks met Hem liefdevolle uitwisselingen te ervaren. Zij vinden daarentegen hun vervulling in de ervaring van de *rasa*, waarin Kṛṣṇa hun meesteres, Śrīmatī Rādhikā, ontmoet.

Śrī Caitanya Mahāprabhu is naar deze wereld afgedaald om de *sādhaka-jīvas* de schoonheid (*sva-bhakti-sriyam*) van de meest stralend zoete smaken van extatische goddelijke liefde (*anarpita-carim cirāt unnatojjvala-rasa*)² – namelijk *mañjarī-bhāva* – te geven en om de oneindig diepe gemoedsgesteldheid van Śrī Rādhā, de hoogst eigen belichaming van de meest verheven extatische liefde, *mahābhāva*, persoonlijk te proeven.

² Het vers, waar hier naar wordt verwezen, is *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Ādilīlā* 1.4)

*anarpita-carim cirāt karuṇyāvātīrṇaḥ kalau
samarpayitum unnatojjvala-rasām sva-bhakti-sriyam
hariḥ purāṭa-sundara-dyuti-kadamba-sandīpitaḥ
sadā hṛdaya-kandare sphuratu vaḥ śaci-nandanah*

Mag Śrī Śācinandana Gaurahari, stralend met de schittering van gesmolten goud (die de luister van de lichaamskleur van Śrīmatī Rādhikā heeft aangemenen), Zich voor altijd in jullie hart manifesteren. Uit Zijn grondeloze genade is Hij in het tijdperk van Kali neergedaald om de wereld datgene te schenken, dat een lange tijd niet was gegeven, de rijkdom van Zijn meest vertrouwelijke dienstverlening, de hoogste smaak van amoureuze liefde.

Tekst 11

prathamataḥ kṛṣṇaṁ smaran iti smaraṇasyātra rāgānugāyām
 mukhyatvaṁ rāgasya mano-dharmatvāt | preṣṭaṁ nija bhāvoci-
 ta līlā vilāsināṁ kṛṣṇaṁ vṛndāvanādhisvaram | asya kṛṣṇasya
 janāṁ ca kīdrṣaṁ nija samihitaṁ svābhilaṣanīyaṁ śrī vṛndā-
 vaneśvarī lalitā viśākhā śrī rūpa mañjary ādikam | kṛṣṇasyāpi
 nija-samihitave 'pi taj janasya ujvala-bhāvaika-niṣṭhatvāt nija-
 samīhi-tatvādhiyam | vraje vāsam iti asāmarthye manasāpi |
 sādḥaka śarīreṇa vāsas tu uttara-ślokārthataḥ prāpta eva | sād-
 ḥaka-rūpeṇa yathāvasthita-dehena | siddhā-rūpeṇāntāscintitā-
 bhiṣṭa-tat-sākṣāt-sevopayogi-dehena | tad-bhāva-lipsunā – tad
 bhāvaḥ sva-preṣṭha-kṛṣṇa-viṣayakaḥ sva minihita kṛṣṇa-
 janāśrayakaś ca yo bhāva ujvalākhyās taṁ labdhum icchatā |
 sevā manasaivopasthāpitaiḥ sākṣād apy upasthāpitais ca samu-
 cita-dravyādibhiḥ paricaryā kāryā | tatra prakāram āha, vraja-
 lokānusārataḥ sādḥaka-rūpeṇānugamyamānā ye vrajalokāḥ
 śrī-rūpa-gosvāmy-ādayaḥ ye ca siddhā-rūpeṇānugamyamānāḥ
 vraja-lokāḥ śrī rūpa mañjaryā-dayas tad anusārataḥ | tathaiva
 sādḥaka-rūpeṇānugamyamānā vrajalokāḥ prāpta-kṛṣṇa-sam-
 bandhino janās candrakāntyādyāḥ daṇḍakāraṇya-vāsi-muna-
 yaś ca bṛhad-vāmana prasiddhāḥ śrutayaś ca yathā-sam-
 bhavaṁ jñeyāḥ | tad anusāratas tat-tad-ācāra-dṛṣṭyety arthaḥ |
 tad evaṁ vākya-dvayena smaraṇaṁ vraja-vāsaṁ ca uktvā śra-
 vaṇādin apy āha-śravaṇotkīrtanādīnīti | guru-pādāsrayaṇā-dīni
 tv ākṣepa-labdḥāni | tāni vinā vraja-lokānugatyādikam kim api
 na sidhyed ity ato mañiṣibhir iti mañiṣayā vimṛṣyaiva sviya-
 bhāva-samucitāny eva tāni kāryāṇi na tu tad-viruddhāni ||

In het eerste vers van *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, dat wordt geciteerd in Tekst 10, wijst de zinsnede *kṛṣṇaṁ smarāṇa* ‘Śrī Kṛṣṇa herinneren’ erop, dat het onderdeel *smaraṇam* of herinneren op het pad van *rāgānuga* het belangrijkste is, omdat *rāga* een functie van het verstand is. *Preṣṭham*, dat ‘zeer geliefd’ betekent, wijst op Śrī Kṛṣṇa, de geliefde Heer van Vṛndāvana, die Zich amuseert met tijdverdrijf in een vorm, die met het verlangen van de toegewijde overeenkomt.

De woorden *janam cāsya* verwijzen naar de meest dierbare metgezellen van Śrī Kṛṣṇa. Wie zijn dat? Voor het antwoord op deze vraag wordt het bijvoeglijk naamwoord *nija-samīhitam* gebruikt, dat wijst op metgezellen, die beschikken over het gevoel, waarnaar de aspiraties van de toegewijde uitgaan, zoals dat van Vṛndāvaneśvarī Śrīmatī Rādhikā, Lalitā, Viśākhā, Rūpa Mañjarī, enzovoort.

De praktiserende toegewijden met een grote hunkering naar de briljant luisterrijke, zuivere gemoedsgesteldheid van de zoete paramour liefde (*ujjvala-bhāva*) beschikken over een buitengewoon sterke vasthoudendheid (*niṣṭhā*) voor de *ujjvala-bhāva* van de metgezellen van Śrī Kṛṣṇa, namelijk Śrī Rādhā en de andere Vraja meisjes, die groter is dan hun *niṣṭhā* voor het verlangde object, Śrī Kṛṣṇa Zelf. Vandaat, dat dergelijke toegewijden een grote hunkering hebben naar het gevoel van Zijn metgezellen.

Kuryād vāsam vraje sadā betekent, dat men altijd in Vraja dient te wonen. Dit impliceert, dat men daar mentaal dient te verblijven, indien het fysiek niet mogelijk is om daar fysiek aanwezig te zijn. Het volgende vers, dat wordt geciteerd uit

Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu, laat echter duidelijk weten, dat de *sādhaka* zijn residentie fysiek in Vraja dient te nemen.

Sādhaka-rūpeṇa wijst op het huidige grofstoffelijke lichaam van de praktiserende toegewijde en *siddhā-rūpeṇa* verwijst naar het innerlijk gecontempleerde lichaam, dat geschikt is voor de rechtstreekse dienstverlening aan Śrī Kṛṣṇa. *Tad-bhāva-lipsunā* betekent, dat men deze Vrajavāsi's oprecht met liefde moet dienen met de gretigheid om het zoete overspelige liefdesgevoel te krijgen, waarvan de geliefde, Śrī Kṛṣṇa, geniet en dat in Zijn favoriete Vrajavāsi's altijd aanwezig is, namelijk in Kṛṣṇa's lieveling, Śrīmatī Rādhikā, en in andere *gopīs*.

Hoe wordt deze dienstverlening uitgevoerd? Door alle benodigde toebehoren mentaal of fysiek te verzamelen dient men hen liefdevolle dienst te verlenen. En met welk gevoel wordt deze dienstverlening uitgevoerd? Het antwoord is *vraja-lokānusārataḥ* – door de dienstverlenende houding van de Vrajavāsi's te imiteren. Dat wil zeggen, dat de praktiserende toegewijde in zijn fysieke lichaam het voorbeeld van Śrīla Rūpa Gosvāmī en andere Vrajavāsi's met dezelfde mentaliteit moet volgen en in zijn geperfectioneerde spirituele lichaam (*siddhā-deha*) dienst moet verlenen door de methode van Śrī Rūpa Mañjarī en andere dienstmeisjes van Vraja te volgen.

Hier wordt van *vraja-lokānusārataḥ* nog een andere definitie gegeven. Deze zin verwijst naar degenen, die hun relatie met Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa hebben gevestigd door in hun voorgaande levens *sādhana* te hebben uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn Candrakāntī en andere *sakhīs*, de beroemde heiligen van Daṇḍakāraṇya (zoals beschreven in de *Padma Purāṇa*) en de Śruti's (zoals vermeld in *Bṛhad-vāmana*

Purāṇa). De eerste twee verzen geciteerd uit *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* beschrijven het onderwerp van *smaraṇa* en *vraja-vāsa* (residentie in Vaja) op deze manier. In het derde vers worden horen en andere onderdelen van *sādhana* behandeld.

Śravaṇotkīrtanādīni – men dient *śravaṇa* (horen), *kīrtana* (chanten) en andere onderdelen van *bhakti* te volgen, dat wil zeggen, alle vierenzestig onderdelen te beginnen met het aanvaarden van bescherming aan de lotusvoeten van een geestelijk leermeester. Behalve de beoefening van horen, chanten enzovoort, die is gericht op het imiteren van de stemming van de Vrajavāsī's, kan geen andere *sādhana* het gewenste resultaat leveren. Dit wil zeggen, dat intelligente personen hun onderscheidingsvermogen zullen aanwenden om onderdelen van *bhakti* te volgen, die voor hun gemoedsgesteldheid gunstig zijn. Het is van wezenlijk belang om alles te vermijden, dat niet gunstig is, of dat het verschijnen van *bhāva*, de eerste stralen van de zon van goddelijke liefde, kan verhinderen.

Śrī Candrikā-cakora-vṛtti

In Tekst 10 heeft de auteur drie verzen geciteerd uit *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* met betrekking tot *rāgānuga-sādhana-bhakti*. Deze drie verzen worden dikwijls in het algemeen aangehaald voor *sādhakas*, die gretig zijn naar *dāsyā-*, *sakhyā-vātsalya-* of *madhura-rasa*. Maar in dit boek heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura de betekenis van deze verzen uitgelegd ten behoeve van *kāmānuga-sādhakas* en in het bijzonder voor degenen, die *tat-tad-bhāva-icchāmayi* volgen. Ook al is Śrī Kṛṣṇa het object van ons verlangen, het onderliggende

idee is, dat we Hem benaderen als de meest dierbare geliefde van Śrīmatī Rādhikā – Haar lieveling, Śrī Rādhā-kānta. We kunnen Hem niet onafhankelijk als onze *nāyaka* beschouwen, onze eigen minnaar. De *mañjarīs* zien Kṛṣṇa als de levensadem van Śrīmatī Rādhikā, hun *svāminī*, aan wie ze zich volkomen hebben overgegeven. Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī, de beste volgeling van Śrīla Rūpa Gosvāmī (*rūpānuga*) verklaart in zijn *Śrī Manaḥ-sikṣā* (9), “*mad-īśā-nāthatve vraja-vipīna-candram* – denk aan Vṛndāvana-candra Śrī Kṛṣṇa altijd als de ziel en zaligheid van mijn *svāminī*, Śrī Rādhikā.”

Ofschoon de woorden *janarṁ cāsyā* in het eerste vers geciteerd uit *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* wijzen op Vṛndāvanēśvarī Śrīmatī Rādhikā en anderen, moeten we weten, dat ze specifiek wijzen op Śrī Rūpa Mañjarī, Rati Mañjarī en andere *mañjarīs*. Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī schrijft in *Vilāpa-kusumāñjali* (16) het volgende.

*pādābjayos tava vinā vara-dāsyam eva
nānyat kadāpi samaye kila devī yāce
sakhīyā te mama namo ‘stu namo ‘stu nityarṁ
dāsyāya te mama raso ‘stu raso ‘stu satyam*

O Godin, ik heb geen ander verlangen dan de hoogste verworvenheid van liefdevolle dienstverlening aan Jouw lotusvoeten. Ik bied voor altijd erbetuigingen aan de positie van Jouw *sakhī*, maar mag ik de ervaring hebben, dat ik Jouw dienstmeisje ben. Dit is de verklaring, die ik afleg.

Verder zegt hij in *Vraja-vilāsa-stava* (38),

*tāmbūlārpaṇa-pāda-mardana-payo-dānābhisārādibhir
vṛndāranya-maheśvarī priyatayā yās toṣayanti priyāḥ*

*prāṇa-preṣṭha-sakhī-kulād api kilāsaṅkocitā bhūmikāḥ
keli-bhūmiṣu rūpa-mañjarī-mukhās tā dāsikāḥ samśraye*

Veel *gopī* assistenten doen Śrīmatī Rādhikā, de koningin van het bos van Vṛndā, constant een plezier door Haar betelnoot te geven, Haar voeten te masseren, Haar water te brengen, Haar geheime ontmoetingen met Śrī Kṛṣṇa te arrangeren en allerlei andere liefdevolle diensten te verlenen. In hun liefdevolle dienstverlening aan het Goddelijk Paar kennen ze niet de aarzeling en verlegenheid, die wel worden aangetroffen in de *prāṇa-preṣṭha-sakhīs* (zoals Lalitā, Viśākhā enzovoort). Ik neem mijn toevlucht tot deze persoonlijke dienstmeisjes van Śrīmatī Rādhikā onder leiding van Rūpa Mañjarī.

Hieruit blijkt, dat het veel wenselijker is om de mentaliteit van de *tat-tad-bhāva-icchāmayī-sakhīs* te hebben dan die van *sambhoga-icchāmayī-sakhīs*.

De betekenis van “*kuryād vāsaṁ vraje sadā* – men dient in Vraja te wonen” is, dat *rāgānuga-sādhakas* zich met toegewijde praktijken dienen bezig te houden in plaatsen, die hun gekoesterde stemmingen stimuleren. De plaatsen, waar het geheime spel en vermaak van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Yugala werd uitgevoerd, zijn Śrī Rādhā-kuṇḍa, Sūrya-kuṇḍa, Śrī Govardhana, Vṛndāvana (inclusief Sevā-kuṅja, Nidhuvana en Vaṁśivaṭa) en Nandagaon [het koninkrijk van Nanda Mahārāja] (en dan vooral Pāvana-sarovara, Ṭer-kadamba, Śrī Uddhavyāri, Saṅketa en Yāvaṭa).

Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in zijn tekstverklaring op dit vers geschreven, “*atha rāgānugāyāḥ paripāṭim āha kṛṣṇam ityādinā sāmārthye sati vraje śrīman-nanda-vrajāvāsa-sthāne śrī-vṛndāvanādau śarireṇa vāsaṁ kuryāt, tad-bhāve manasapīṭy arthaḥ* – indien mogelijk dient een *rāgānuga-sādhaka* fysiek in Vraja te

wonen; dat wil zeggen in plaatsen in de buurt van het huis van Nanda Mahārāja in Vṛndāvana en in andere plaatsen van Hun spel. Als dit niet mogelijk is, dient men daar mentaal aanwezig te zijn.”

Deze spelplaatsen zijn transcendente heilige plaatsen, die de devotionele beoefening snel perfectie geven. Door hun grondeloze genade kan de stroom spel en vermaak van iedere plaats zich gemakkelijk in het hart van een oprechte, eerlijke *sādhaka* reflecteren zonder enige moeite van zijn kant. In de *Brahmāṇḍa Purāṇa* wordt gezegd, “*parānandamayī siddhir mathurā-sparśa-mātrataḥ* – door Mathurā (Vraja-bhūmi) slechts aan te raken krijgt men de perfectie van de hoogste zegen.” Men kan niet verwachten, dat men het onbevattelijke, bovennatuurlijke vermogen van deze plaatsen met zijn materiële intelligentie kan bevatten.

Śrīla Sanātana Gosvāmī zegt in *Bṛhad-bhāgavatāmṛta*, dat de beste toegewijde, Śrī Nārada, op dezelfde manier bad aan Śrī Kṛṣṇa, het kroonjuweel van levensgenieters (*rasika-siromaṇi*). De *dhāma* sprenkelt absoluut haar zegen op een ieder, die daar zijn exclusieve toevlucht neemt, want de *dhāma* is Kṛṣṇa’s *svarūpa*, Zijn eigen gedaante.

*tad vai tasya priyā kṛiḍā
vana-bhūmau sadā rahaḥ
nivasan̄s tanuyād evaṇ̄
sampadyetācīrād dhruvam*

Bṛhad-bhāgavatāmṛta (2.5.220)

O Gopa-kumāra, als je de aspiratie hebt om de koeherdersjongens en meisjes van Vraja in goddelijke liefde te dienen, moet je altijd in Kṛṣṇa’s dierbare spelterreinen (*kṛiḍā-bhūmi*) wo-

nen en daar *sādhana-bhakti* uitvoeren. Je zal op die manier zonder twijfel zeer snel de perfectie van die buitengewoon zeldzame *prema* krijgen.

In het achtste vers van *Śrī Upadeśāmṛta* vat Śrīla Rūpa Gosvāmī de essentie van alle instructies samen met betrekking tot het wonen in Vraja met *niṣṭhā*, vasthoudendheid,

*tan-nāma-rūpa-caritādi-sukīrtanānu-
smṛtyoḥ krameṇa rasanā-manasī niyojya
tiṣṭhan vraje tad-anurāgi-janānugāmī
kālaṁ nayed akhilam ity upadeśa-sāram*

Terwijl men in Vraja-maṇḍala woont, dient men de tong en het verstand terug te trekken van alle zintuigobjecten, die geen relatie hebben met Kṛṣṇa, en al zijn tijd besteden aan het gewetensvol chanten en herinneren van Śrī Kṛṣṇa's namen, gedaante, kwaliteiten en spel, waarbij men de emoties navolgt van de eeuwige metgezellen van Śrī Kṛṣṇa, die een inherent spontane liefde voor Hem koesteren. Dit is de essentie van alle instructie.

Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī vertoont de hoogste onwankelbare vastbeslotenheid en hartgrondige gehechtheid aan de residentie in Vraja,

*śrī rūpa-rati mañjaryor aṅghri-sevaika-grhṇunā
asaṅkhyenāpi janusū vraje vāso 'stu me 'niśam*

Śrī Prārthanāmṛtam (1)

Mag met de enige aspiratie, die in mijn hart leeft, om dienstverlening aan de lotusvoeten van Śrī Rūpa en Śrī Rati Mañjarī's te krijgen mijn gelofte om voor altijd in Vraja te wonen worden vervuld, ongeacht hoeveel levens me dat gaat kosten.

*vasato girivara-kuñje lapataḥ śrī rādhike 'nu kṛṣṇeti
dhayato vraja-dadhitakraṁ nātha sadā me dināni gacchantu*

Śrī Prārthanāśraya (14)

O mijn God, laat me de rest van mijn dagen slijten als een permanente bewoner van de loofhutten van Govardhana, waar ik uitroep, “Alas, Rādhā! Alas, Kṛṣṇa!” en de yoghurt en karnemelk van Vraja drink.

In het volgende vers legt Raghunātha dāsa Gosvāmī, die zijn diepe vertrouwen en genegenheid voor Vṛndāvana-dhāma toont, zijn vastbesloten gelofte af om in Vraja te wonen.

*na cānyatra-kṣetre haritanu-sanāthe 'pi sujanād
rasāsvādaṁ premṇā dadhad api vasāmi kṣaṇam api
samaṁ tv etad grāmyā valibhir abhitanvann api kathāṁ
vidhāsyē saṁvāsa-vraja-bhuvana eva pratibhavam*

Sva-niyama-daśakam (2)

Zelfs als in een andere heilige plaats het Godsbeeld van Śrī Kṛṣṇa aanwezig is en zich de gelukkige gelegenheid voordoet om vertellingen in relatie tot Bhagavān met grote liefde uit de mond van verheven toegewijden te horen, heb ik geen behoefte om in die plaats zelfs maar een ogenblik te wonen in het gezelschap van dorpelingen, die daar zonder plichtplegingen staan te kletsen. Ik zal leven na leven in Vraja wonen.

Als het om een of andere reden voor een *sādhaka* niet mogelijk is om werkelijk in Vraja te bestaan, dient hij daar mentaal te wonen. In het eerste van drie verzen geciteerd uit *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* heeft Śrīla Rūpa Gosvāmī persoonlijk de opdracht gegeven om in Vraja te wonen en *sādhana* uit te voeren – *kuryād vāsaṁ vraje sadā*.

De zinsnede *sādhaka-rūpeṇa* in het tweede vers uit *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* betekent, dat men in het huidige fysieke lichaam *sādhana* dient uit te voeren, zoals Śrī Rūpa, Śrī Sanātana, Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī en anderen hun *bhajana* uitvoerden. In *Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 19.127-31)* is hun proces van *bhajana* op de volgende manier beschreven.

*aniketa duñhe vane yata vṛkṣa-gaṇa
 eka eka vṛkṣera tale eka eka rātri śayana
 vipra-grhe sthūla-bhikṣā, kāhān mādhuakarī
 śuṣka rutī cānā civāya bhoga parihari
 karoṇyā-mātra hāte, kāñthā, chiñḍā-bahirvāsa
 kṛṣṇa-kathā, kṛṣṇa-nāma, nartana-ullāsa
 aṣṭa-prahara kṛṣṇa-bhanana, cāri daṇḍa śayane
 nāma-saṅkīrtana-preme, seha nahe kona dine
 kabhu bhakti-rasa-sāstra karaye likhana
 caitanya-kathā śune, kare caitanya-cintana*

De metgezellen van Mahāprabhu informeerden bij iedere toegewijde, die van een pelgrimstocht terugkeerde naar Śrī Vṛndāvana, over het welzijn van Śrī Rūpa en Sanātana Gosvāmī's. Deze pelgrims antwoordden dan, "Ze hebben niet eens de moeite genomen om een simpele hut te bouwen, maar brengen iedere nacht onder een andere boom van Vraja door. Ze houden zich constant bezig met *bhajana* en zijn in extreme verzaking, waarbij ze altijd diep in *bhāva* zijn ondergedompeld. Ze voorzien op de een of andere manier in hun levensonderhoud door naar het huis van *brāhmaṇas* te gaan voor *sthūla-bhikṣā* (het aanvaarden van een volledige maaltijd van één

huis) en soms doen ze *mādhukari* (van deur tot deur om kleine hoeveelheden bedelen), soms eten ze droog brood of gebakken kikkererwten en soms vasten ze.

Ze hebben een kleipot bij zich voor drinkwater, ze dragen versleten kleding en een gescheurde omslagdoek. Ze horen en chanten bijna vierentwintig uur per dag en voeren *harināma-saṅkīrtana* uit, waarbij ze in grote vreugde dansen en volkomen zijn verzonken in extatische emoties. Ze slapen 's nachts maar anderhalf uur en als ze soms door *bhajana* in beslag worden genomen, slapen ze helemaal niet. Soms zitten ze heilige teksten over *bhakti* te schrijven en soms horen ze over het spel van Śrī Caitanya Mahāprabhu en raken diep verzonken in gedachten aan Hem.” Toen de toegewijden dit te horen kregen, begonnen ze allemaal te huilen.

Śrīnivāsa Ācārya heeft in zijn *Ṣaḍ-gosvāmyāṣṭakam* het sterke besluit om *sādhana-bhajana* uit te voeren van de Zes Gosvāmī's beschreven,

*saṅkhyā-pūrvaka-nāma-gāna-natibhiḥ kālāvasāni-kṛtau
nidrāhāra-vihārakādi-vijitau cātyanta-dīnau ca yau
rādhā-kṛṣṇa-guṇa-smṛter madhurimānandena sammohitau
vande rūpa-sanātanau raghu-yugau śrī-jīva-gopālakau*

Ik bied de Zes Gosvāmī's mijn gebeden aan, die al hun tijd doorbrachten met het chanten van de heilige namen, het uitvoeren van *nāma-saṅkīrtana* en het languit aanbieden van eerbetuigingen, waarbij ze op nederige wijze hun gelofte naleefden om een vast aantal per dag te volbrengen. Op deze manier besteedden ze hun waardevolle leven en overwonnen eten, slapen en andere genoegens. Ze zagen zichzelf altijd als totaal waardeloos en raakten in goddelijke vervoering betoverd door aan de zoete kwaliteiten van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa te denken.

Siddhā-rūpeṇa betekent, dat men dienst in de geest (*mānasi-sevā*) dient te verlenen in het gekoesterde, innerlijk gecontempleerde, spirituele lichaam, dat geschikt is om Rādhā Kṛṣṇa Yugala, het Goddelijk Paar, rechtstreeks te dienen. Dit is van cruciaal belang. Zonder de genade van de geestelijk leermeester of van zuivere *rasika* toegewijden kan een *sādhaka* geen idee krijgen van zijn eeuwige spirituele identiteit. Door de genadevolle leiding van de *guru* verschijnt het idee van de eeuwige identiteit automatisch.³ Door het eeuwige achtvoudige spel (*aṣṭa-kālīya-līlā*) van Bhagavān innerlijk te herinneren en in de *siddhā-deha* te dienen krijgt men geleidelijk *svarūpa-siddhi* (realisatie van de eeuwige identiteit, wanneer het stadium van *bhāva* rijp is geworden) en uiteindelijk *vastu-siddhi* (waarin de toegewijde niet langer wordt gehinderd door een materieel lichaam).

Niet iedereen heeft echter de kwalificatie om de transcendente dagelijkse dienstverlening aan het Goddelijk Paar te contempleren. Het is geboden om dit pad met zorg versluierd te houden. Men mag over dit spel niet tegen ongekwalficeerde personen spreken. Het is beter om het onderwerp verborgen te houden voor geconditioneerde zielen, die in hun hart geen ontwaking van ware gretigheid hebben ervaren om het pad van spontane toewijding te gaan.

De namen, gedaante, kwaliteiten en het spel van Bhagavān betreffen transcendente principes (*aprākṛta-tattva*). Deze zijn

³ Een schijn van dit geperfectioneerde, spirituele lichaam wordt aan de *sādhaka* geopenbaard in *āśakti*, het stadium waarin de genegenheid voor het proces van *bhajana* naar een diepe gehechtheid aan het object van *bhajana* leidt.

uiterst zuiver en van nature bewust (*cinmaya*). Tenzij en tot dat hiervan realisatie in het hart verschijnt, is men niet gekwalificeerd om iets te horen over het vertrouwelijke, met *rasa* geladen spel van het Goddelijk Paar. Als ongekwalificeerde personen over dit spel lezen of horen, gaan ze mediteren op de begoochelde wereldse associatie van mannen en vrouwen. Daardoor zullen ze vallen en diep worden ondergedompeld in vuig, immoreel gedrag. Daarom zullen intelligente lezers evenals Devarṣi Nārada eerst moeten zorgen, dat ze de juiste *saṁskāras* (diepe indrukken verzameld in het hart) voor bovenzinne lijke *śṛṅgāra-rasa* krijgen, voordat ze dit spel binnengaan.

De eerste zorg is, dat een *sādhaka* alleen *rāgānuga-bhakti* kan praktiseren, wanneer hij de juiste kwalificatie ervoor heeft verkregen. Zonder het verschijnen van ware gretigheid en zolang hij nog wordt geplaagd door *anarthas* (hindernissen in zijn spirituele vooruitgang), zal dit systeem van *sādhana* tot ongunstige resultaten leiden.

Zodra gretigheid voor *vraja-bhajana* tot ontwikkeling komt, moet men allereerst zijn toevlucht nemen tot een intieme metgezel van Śrī Gaurasundara, de Godheid, die niet-verschillend is van Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa. Die intieme toegewijde van Śrīman Mahāprabhu geeft ons persoonlijke instructies voor *rāgānuga-sādhana* in overeenstemming met ons vermogen. Anders zal men door slecht gezelschap te houden en misleidend advies te volgen de *bhajana* van hoge klasse toegewijden gaan imiteren en louter kwade resultaten boeken.

Er zijn mensen, die de zin “men dient *bhajana* te doen in het kielzog van de inwoners van Vraja (*vraja-lokānusārataḥ*)” verkeerd interpreteren. Ze denken van zichzelf, dat ze Lalitā en Viśākhā zijn en kleden hun mannelijke lichaam in vrouwelijke gewaden en voeren *bhajana* uit als een *sakhī*. Hiermee roepen ze niet alleen hun eigen destructie af, maar die van anderen ook. Door te denken, “Ik ben Lalitā, ik ben Viśākhā” en zich als identiek met het object van verering te beschouwen maakt men zich schuldig aan *ahaṅgrahopāsanā*. Dit is de leer van impersonalistische *māyāvādīs*. Door overtredingen te begaan aan de lotusvoeten van Lalitā en Viśākhā dalen ze af naar een angstwekkende hel.

Niemand is gekwalificeerd om de intieme dienstverlening van het Goddelijk Paar binnen te gaan zonder de gemoedsgesteldheid van de *vraja-gopīs* te volgen. De innerlijke wens van Śrīman Mahāprabhu is, dat de *sādhaka* zijn *bhajana* uitvoert door de *mañjarīs* te volgen, die zelf onder leiding staan van de meisjes van Vraja. Dit wordt ook goedgekeurd door *Śrīmad-Bhāgavatam* en de literatuur geschreven door onze *gosvāmīs*. Om het gevoel van de *mañjarīs* te krijgen is het van wezenlijk belang om de leiding van Rūpa en Sanātana in de familie van Gaurāṅga Mahāprabhu te aanvaarden. Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura brengt zijn vurige verlangen naar *mañjarī-bhāva* als volgt tot uitdrukking (*Prārthanā* 5.16.1 en 5.17.1-4).

śrī rūpa-mañjarī-pada, sei mora sampada,
sei mora bhajana-pūjana
sei mora prāṇa-dhana, sei mora ābharāṇa,
sei mora jīvanera jīvana

De lotusvoeten van Śrī Rūpa Mañjarī zijn mijn grootste schat. Ze herinneren en dienen is mijn hoogste verering en innerlijke toegewijde praktijk. Haar lotusvoeten zijn mijn meest gekoesterde rijkdom, die me dierbaarder is dan mijn eigen leven. Ze vormen het prachtige ornament van mijn leven en zijn zowaar de essentie van mijn bestaan.

*śuniyāchi sādhu-mukhe bole sarva-jana
śrī rūpa-kṛpāya mile yugala-caraṇa*

*hā! hā! prabhu sanātana gaura-parivāra
sabe mili' vāñchā-pūrṇa karaha āmāra*

*śrī rūpera kṛpā jena āmā prati haya
se pada āśraya jāra, sei mahāśaya*

*prabhu lokanātha kabe saṅge laiya jābe
śrī rūpera pāda-padme more samarpibe*

Narottama dāsa zegt ook, dat hij uit de mond van heilige Vaiṣṇava's heeft gehoord, dat men de lotusvoeten van het Goddelijk Paar alleen kan krijgen met de genade van Śrīla Rūpa Gosvāmī. Hij roept uit, "O Sanātana Prabhu, O meest genadevolle Vaiṣṇava in Gaura's familie! Willen jullie allemaal samen als-jeblijft mijn oprechte verlangen vervullen. Ik bid keer op keer, dat Śrīla Rūpa Gosvāmī me altijd met zijn genade besprenkelt. Aho! Degenen die de toevlucht van Śrī Rūpa's lotusvoeten hebben gekregen, zijn zeer fortuinlijk. Wanneer gaat mijn geestelijk leermeester, Śrī Lokanātha Gosvāmī, me naar Śrī Rūpa brengen en me aan zijn lotusvoeten aanbieden?"

Om zijn geperfectioneerde geestelijke lichaam (*siddhā-deha*) te krijgen bidt Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura aan de lotusvoeten van Śrī Śrī Rādhā en Kṛṣṇa (*Kalyāṇa-kalpataru, Śrī rādhā-kṛṣṇa pada-kamale māna* 7, 8),

*siddha-deha diyā, vṛndāvana mājhe
 sevāmṛta-kara' dāna
 piyāiyā prema, matta kari' more
 śuna' niḥa guṇa-gāna
 yugala sevāya, śrī rāsa-maṇḍale
 niyukta kara' āmāya
 lalitā sakhīra, ayogyā kiṅkarī
 vinoda dhariche pāya*

Schenk me alsjebliëft mijn *siddhā-deha*. Plaats me temidden van Śrī Vṛndāvana en besprenkel me met de nectar van Jullie toegewijde dienst. Laat me de nectar van Jullie *prema* drinken en laat me er volkomen in verzonken raken, zozeer dat ik er helemaal gek van word. Dan zullen Jullie me over Jullie verbaazingwekkende eigenschappen horen zingen. Bhaktivinoda, de onwaardige dienaar van Lalitā Sakhī, houdt Jullie lotusvoeten dicht aan zijn hart en smeekt om te worden betrokken in de vertrouwelijke dienstverlening aan Jullie in de arena van de *rāsa*-dans. Horen Jullie alsjebliëft mijn verzoek en benoem me tot Jullie dienstmeisje.

Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft in zijn *Kārpaṇya-pañjikā-stotra*, *Utkalikā-vallārī*, *Gāndharvā-samprārthanāṣṭakam* en andere werken tot op zekere hoogte licht geworpen op dienstverlening aan het Goddelijk Paar in de *siddhā-deha* evenals Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī dat heeft gedaan in composities, zoals *Vilāpa-kusumāñjali*, *Prema-pūrābhīgha-stotram*, *Utkanṭhā-daśakam*, *Sva-saṅkalpa-prakāśa-stotram*, *Śrī Prārthanāmṛta-stotram* en *Abhiṣṭa-prārthanāṣṭakam*.

De auteur, Śrīla Cakravartī Ṭhākura, heeft overeenkomstige stemmingen beschreven in zijn *Saṅkalpa-kalpadrumaḥ*. Voor beoefenaren van *rāgānuga-bhakti* zijn al deze vertrou-

welike gevoelens de grootste schat, een *cintāmaṇi* steen, die alle verlangens vervult. Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī heeft zijn innerlijke gevoelens als volgt in *Vilāpa-kusumāñjali* (72) tot uitdrukking gebracht,

*śrī-rūpa-mañjarī-karārcita-pādapadma-
goṣṭhendra-nandana-bhujārpita-mastakāyāḥ
hā modataḥ kanaka-gauri padāravinda-
samvāhanāni śanakais tava kiṁ kariṣye*

Nadat Ze van een amoreus spel had genoten, legde de blijmoedig uitgeputte Śrīmatī Rādhikā Haar hoofd in de schoot van Śrī Kṛṣṇa, die Zijn zachte, geurende lotusvingers zachtjes en kalm door Haar haar liet glijden en zo Haar verfromfaaide krullen ontwarde. Śrī Rūpa Mañjarī neemt op dat moment de zeer zachte lotusvoeten van haar meesteres op schoot en masseert ze liefdevol. Wanneer breekt de dag aan, dat Rūpa Mañjarī me met een gebaar wenkt en me deze dienstverlening toekent? Alas! Wanneer krijg ik de gelegenheid om deze dienst aan de uiterst kostbare en zo zelden verkregen lotusvoeten van Śrīmatī uit te voeren?

Iemand kan beweren, dat de term *vraja-loka* in het tweede vers geciteerd uit *Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu* alleen verwijst naar Śrī Rādhā, Lalitā, enzovoort. Dit zou betekenen, dat een *sādhaka* dienst zou verlenen met zijn fysieke lichaam overeenkomstig met de stemming van deze Vraja meisjes. Als dat het geval zou zijn, zou het betekenen, dat het voor beoefenaren, die deze eeuwige metgezellen volgen, niet van belang zou zijn om bepaalde onderdelen van *bhakti* uit te voeren, aangezien de geschriften nergens hebben vermeld, dat Śrī Rādhā en Lalitā ooit activiteiten hebben uitgevoerd, zoals toevlucht

nemen tot een geestelijk leermeester, inachtneming van vastendagen (zoals Ekādaśī), vereren van *śalagrāma-silā* of dienst verlenen aan de *tulasī*-plant.

De ware betekenis van de term *vraja-loka* echter weerlegt dergelijke misvattingen, die door de sceptische, tegenstrevende theoretici van tegenwoordig worden gepresenteerd. Śrīla Jīva Gosvāmīpāda legt in zijn commentaar op dit vers van *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.295) uit, dat de term *vraja-loka* verwijst naar de meest dierbare metgezellen van Śrī Kṛṣṇa en hun intieme volgelingen, zoals Śrīla Rūpa Gosvāmī. Dus men dient in de geest (*mānasī-sevā*) dienst te verlenen in de [uiteindelijk verkregen] geperfectioneerde gedaante (*siddhā-deha*) door Śrī Rūpa Mañjarī en andere Vrajavāsī's te volgen. En men dient fysieke dienst als beoefenaar (*sādhaka-deha*) [in de huidige gedaante] uit te voeren door Śrīla Rūpa Gosvāmī enzovoort te imiteren.

Municari-gopīs

Volgens de *Padma Purāṇa* vereerden sommige heiligen, die in het woud van Daṇḍakāraṇya woonden, Kṛṣṇa met de *gopāla-mantra*, maar ondanks dat ze lange tijd tot Hem hadden gebeden, konden ze hun gekoesterde verlangens niet vervullen. Gelukkig kwam Śrī Rāmacandra naar dat woud. Bij het zien van Zijn betoverende schoonheid verrees in het hart van de heiligen een grote amoureuze aantrekkingskracht voor Kṛṣṇa.

Vanwege hun intense hunkering voelden ze zich rusteloos en baden in hun geest aan de lotusvoeten van Śrī Rāmacandra om vervulling van hun wensen. Hij begreep hetgeen in hun hart speelde en schonk hen een gunst om hun wens te bevre-

digen. Daarna gingen ze zich met de genade van Śrī Rāmacandra intentioneel bezighouden met de juiste *bhajana* en nadat hun *bhāva* rijp was geworden, regelde Yogamāyā voor hen, dat ze in hun volgende leven de baarmoeder van een *gopī* konden binnengaan. Op die manier kregen ze een geboorte als koeherdersmeisje.

Sommigen van hen kregen de associatie van de eeuwig perfecte (*nitya-siddhā*) *gopīs* en konden zonder moeite aan de *rāsa*-dans deelnemen. Anderen, die deze associatie niet kregen, hielden gezelschap met hun echtgenoot en kregen kinderen. Op het moment van de *rāsa-līlā* werden ze door hun echtgenoot van deelname uitgesloten. Het gevolg was, dat deze *gopīs*, die in afgescheidenheid van Kṛṣṇa uitermate opgewonden raakten, in het vuur van hun afzondering alle ongunstigheden (*aśubha*) konden verbranden. Door op Śrī Kṛṣṇa te mediteren en Hem in hun hart te omhelzen, kregen ze de zegen van vereniging, die hun gunstigheden (*śubha*) wegspoelde, waardoor ze Śrī Kṛṣṇa rechtstreeks in de arena van de *rāsa*-dans konden ontmoeten.⁴

Upaniṣadcari of Śruticari-gopīs

Sommige vooraanstaande Śruti's (Upaniṣaden), die grondig op de hoogte waren met subtiele en diepgaande filosofische consideraties, waren volslagen verbijsterd te getuigen van het ongeëvenaarde geluk van de *gopīs*. Om hetzelfde geluk als de

⁴ Er bestaat geen exact Engels equivalent voor de begrippen *śubha* en *aśubha*. Voor een diepteanalyse van dit onderwerp kan men zich wenden tot het commentaar, *Śārārtha-darsīni*, van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Thākura op *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.28.10-11)

meisjes van Vraja te krijgen gingen ze Bhagavān met intens verlangen vereren. Na een lange tijd was Śrī Kṛṣṇa met hun verering voldaan en verscheen voor hun ogen. Toen ze Hem zagen, boden ze hun innerlijke wens aan Zijn lotusvoeten en zeiden, “O Kṛṣṇa, nadat we naar Jouw complete schoonheid hebben zitten staren, die miljoenen Kāmadeva’s of Cupido’s verslaat, verdrinken we in amoureuze emoties en worden we evenals de *gopīs* begoocheld door gevoelens van *kāma*. Zoals de meisjes van Gokula, die door Jouw bekoring worden gemagnetiseerd en Jou hebben gediend met de intentie om in romantisch plezier betrokken te worden, hunkeren wij er vurig naar om met Jou op dezelfde manier verbonden te zijn. Vervul alsjeblieft onze hartewens.”

Śrī Kṛṣṇa was blij met hun gebeden en antwoordde, “O Śruti’s, jullie verlangen is zo verheven. Het is uiterst zeldzaam en zeer moeilijk om het gevoel van de *gopīs* te verkrijgen. Niettemin zullen jullie verlangens door Mijn genade in jullie volgende leven worden vervuld, wanneer jullie als jonge koeherdersmeisjes uit de baarmoeder van de *gopīs* in Vraja worden geboren.”

Op deze manier is aanbevolen geworden om zich met *sādhana-bhajana* bezig te houden door de procedure te volgen van de bovengenoemde *sādhakas*, die de gedaante van een *gopī* kregen in het manifeste Vraja, nadat ze vele, vele levens zware soberheden hadden uitgevoerd. Maar zoals de laatste instructies altijd meer gezag hebben, oogst men groter voordeel en sneller resultaat door de bijzondere metgezellen van Śrīman Mahāprabhu te volgen, dat wil zeggen, Śrī Rūpa-Raghunātha en de andere *gosvāmīs*.

Tekst 12

tāni cārcana bhaktāv ahaṅgrahopāsanā mudrā nyāsa dvārakā-
 dhyāna rukmiṇy ādi-pūjādīny āgama-sāstra-vihitāny api naiva
 kāryāṇi | bhakti-mārge ‘smiṇ kiñcit kiñcit aṅga-vaikalye ‘pi
 doṣābhāva śravaṇāt | yad uktam – “yān āsthāya naro rājan na
 pramādyeta karhicit | dhāvan nimilya vā netre na skhalen na
 pated iha ||” iti ||”nahy aṅgopakrame dhvaṁso mad bhakter
 uddhavānv api |” iti ca ||”aṅgi vaikalye tv asty eva doṣaḥ | yān
 śravaṇotkīrtanādīn bhagavad-dharmān āśritya ity ukteḥ |”
 “śruti-smṛti-purāṇādi-pañcarātra-vidhiṁ vinā aikāntikī harer
 bhaktir utpātāyaiva kalpate ||” ity ukteḥ ca | lobhasya pravarta-
 katve ‘pi nija bhāva pratikūlāny uktāni savāṇi sāstra-vihitānām
 tyāgānaucityam iti buddhyā yadi karoti tadā dvārakā-pure ma-
 hiṣi-janaparijanatvaṁ prāpnoti. yad uktam – “riraṁsām suṣṭhu
 kurvan yo vidhi-mārgeṇa sevate. kevalenaiva sa tadā mahiṣīt-
 vam iyāt pure ||” kevalenaiva kṛtsnenaiva na tu nija bhāva-
 pratikūlān mahiṣi-pūjādīn kāmścit kāmśid aṁsān parityajyety
 arthaḥ | “nirṇite kevalam iti triliṅgan tv eka kṛtsnayoḥ” ity
 amaraḥ | kevalena vidhi-mārgeṇa pure mahiṣitvaṁ miśreṇa
 mathurāyām iti vyākhyā nopapadyate | pure yathā mahiṣitvaṁ
 tathā mathurāyām kiṁ rūpatvam? kubjā parikaratvam iti cet
 kevala vaidhī bhakti phulād api miśra-vaidhī bhakti phalasya
 apakarṣaḥ khalu anyāya eva | “rāmāniruddha pradyumna
 rukmiṇyā sahito vibhuḥ” || iti gopāla tāpanī śruti dṛṣṭyā rukmi-
 eī pariṇayo mathurāyām ity ato rukmiṇī parikaratvam iti vy-
 ākhyā tu na sarva laukikī | rādhā-kṛṣṇopāsakaḥ katham kub-
 jām vā rukmiṇīm vā prāpnoti iti dvitīyaś cānyāyaḥ | vastutas tu
 lobha-pravartitaṁ vidhi-mārgeṇa sevanam eva rāga-mārga
 ucyate vidhi-pravartitaṁ vidhi-mārgeṇa sevanāñ ca vidhi-

*mārga iti | vidhi-vinābhūtaṁ sevanaṁ tu śruti-smṛtyādi-vākyād
utpāta-prāpakam eva ||*

Rāgānuga-sādhakas worden hier geadviseerd om geen *ahaṅ-grahopāsanā* (zichzelf identiek beschouwen aan het object van verering) en ook geen *nyāsa* (verscheidene uitgebreide praktijken voor het chanten van *mantras* en het uitvoeren van *arcana*) te praktiseren, niet te mediteren op de stemmingen van Dvārakā, of de verering van Rukmiṇī en de andere koninginnen van Dvārakā, ook behoren ze tot het onderdeel *arcana* zoals vermeld in de Tantra's. Uit de geschriften wordt begrepen, dat op het pad van spontane toewijding geen fout wordt gemaakt, als enkele onderdelen van *sādhana* niet compleet worden gevolgd. In de conversatie tussen Mahārāja Nimi en de Nava-yogendra's in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.35) wordt gezegd,

*yān āsthāya naro rājan / na pramādyeta karhicit
dhāvan nimilya vā netre / na skhalen na pated iha*

O Koning, volgelingen van dit devotionele pad, die hun toevlucht tot spirituele deugdzaamheid (*bhagavad-dharma*) hebben genomen, worden nooit door tegenspoed geteisterd. Zelfs al rennen ze er met gesloten ogen overheen, zullen ze nooit uitglijden of van het pad afvallen.

Het woord *yān* in het bovenstaande vers wijst op toevlucht nemen tot de belangrijkste onderdelen van *bhakti* (*śravaṇa*, *kīrtana*, enzovoort), waarbij het overslaan van bepaalde andere onderdelen niet als een fout wordt beschouwd.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.20) zei Bhagavān Śrī Kṛṣṇa tegen Uddhava,

*na hy aṅgopakrame dhvaṁso
mad-bhakter uddhavāṅv api*

Tekortkomingen in de uitvoering van bepaalde onderdelen van *bhakti* blijken niet schadelijk te zijn op dit devotionele pad (*bhakti-dharma*), zelfs niet voor iemand, die juist begonnen is het te volgen.

Verder verklaart de *Brahma-yāmala*,

*śruti-smṛti-purāṇādi- / pañcarātra vidhiṁ vinā
aikāntikī harer bhaktir / utpātāyaiva kalpate*

Zelfs al voert men exclusieve toewijding aan Bhagavān uit, als men de reguleringen van de geschriften overtreedt, zoals de Śruti, Smṛti, Purāṇa's of de Pañcarātra, wordt zijn *bhakti* eenvoudig de oorzaak van verstoring.

Als een *sādhaka* wordt overweldigd door devotionele gretigheid, wordt hij niet langer beheerst door de reguleringen van de geschriften. Indien hij echter in zijn *bhajana* de schriftuurlijke instructies blijft volgen, die ongunstig zijn voor zijn eigen stemming, zoals meditatie op Dvārakā enzovoort, omdat hij die instructies als een plicht beschouwt, wordt hij, nadat hij perfectie heeft bereikt, een metgezel van de koninginnen van Dvārakā. De geschriften voorzien in bewijs hiervan.

*riraṁsāṁ suṣṭhu-kurvan yo / vidhi-mārgena sevate
kevalenaiva sa tadā / mahiṣītvam iyāt pure*

Sri Bhakti-rasāmṛta-sindhu (1.2.303)

Ook al heeft men een sterk verlangen om binnen te gaan in de meest intieme liefde met Bhagavān, als men alleen in *vidhi-mārga* dienst verleent, wordt men een metgezel van de koninginnen van Dvārakā.

In dit vers wijst het woord *kevala* erop, dat men de positie van een eeuwige metgezel van de koninginnen van Dvārakā wordt, indien men uitsluitend is toegewijd aan het volgen van *vidhi-mārga* zonder de verering van de koninginnen van Dvārakā of een ander onderdeel op te geven, dat ongunstig is voor zijn gewenste stemming. Het Sanskriet woordenboek, *Amara-koṣa*, bevestigt de definitie van het woord *kevala* als ‘alleen’.

Sommigen stellen voor, dat men dienaarschap krijgt aan de koninginnen van Dvārakā, als men *sādhana* alleen in *vidhi-mārga* uitvoert en dat men een dienstmeisje van de koninginnen van Mathurā wordt, als men *sādhana* uitvoert, waarin *vidhi-mārga* vermengd is met *rāga-mārga*.

Een dergelijke uitleg geeft aanleiding tot veel vragen, omdat het geen logische redenering bevat. De eerste vraag is als volgt. Als dienaar worden van een koningin van Dvārakā betekent, dat men een metgezel van Rukmiṇī, Satyabhāmā en andere koninginnen wordt, wat betekent het dan om een metgezel van de koninginnen van Mathurā te worden? Het is niet consistent om te zeggen, dat het betekent, dat men een eeuwige metgezel van Kubjā wordt. In het perspectief van *rasa*, zoals beschreven in de *rasa-sāstras*, is de positie van Kubjā inferieur aan die van Rukmiṇī en de andere koninginnen. De conclusie zou dan zijn, dat een pad van *vidhi* vermengd met *rāga* een resultaat zou leveren, dat inferieur is aan dat van *vidhi* alleen. Er bestaat geen enkele twijfel, dat dit idee hoogst onrechtmatig is.

Men kan de uitspraak uit *Gopāla-tāpani Upaniṣad* aanhalen, “De almachtige Śrī Kṛṣṇa woont eeuwig in Mathurā-dhāma met Śrī Baladeva, Śrī Aniruddha, Śrī Pradyumna en

Śrī Rukmiṇī-devī.” Dit zou betekenen, dat Rukmiṇī in Mathurā getrouwd is en dat Śrī Kṛṣṇa daar ook met haar en Zijn andere metgezellen woont. Om het dienaarschap aan de koninginnen van Mathurā te krijgen, dat het [veronderstelde] resultaat van *vaidhī-bhakti* vermengd met *rāga* zou zijn, zou het daarom betekenen, dat men een metgezel zou worden van Rukmiṇī in Mathurā. Deze uitleg is eveneens onlogisch, omdat niet iedereen aanvaardt, dat Rukmiṇī in Mathurā is getrouwd.

Waarom zou een *sādhaka* de eeuwige metgezel van Kubjā of Rukmiṇī worden door Rādhā en Kṛṣṇa te vereren? Dit is de tweede onbestendigheid. In *rāga-mārga* wordt men geïnspireerd door echte gretigheid en verleent men diensten volgens *vidhi*, het gereguleerde pad, terwijl men in *vidhi-mārga* diensten verleent, die worden aangedreven door de woorden van de geschriften. Het eerder geciteerde *śruti-smṛti-purāṇādi* vers uit de *Nārada-pañcarātra* voorziet in het bewijs, dat het dienen van Śrī Kṛṣṇa zonder reguleringende principes te volgen alleen verstoring veroorzaakt.

Śrī Candrikā-cakora-vṛtti

De regels en reguleringen bedoeld voor *ahaṅgrahopāsanā*, *mudrā*, *nyāsa*, meditatie op de stemmingen van Dvārakā en verering van Rukmiṇī en de andere koninginnen van Dvārakā, hoeven door *rāgānuga-sādhakas* niet te worden gevolgd, ook al worden ze genoemd in de Tantra's. Hier betekent *ahaṅgrahopāsanā* de verering, waarbij men denkt, “Ik ben Brahman.” De beoefenaar van spontane toewijding dient

sādhana-bhajana uit te voeren door de specifieke stemming van zijn gekoesterde Vrajavāsi's, die hij begeert, te herinneren en te volgen, zoals Subala, Śrīdāma en andere *sakhās*, Nanda Bābā en Moeder Yaśodā, of Lalitā, Viśākhā, Rūpa Mañjari en andere meisjes van Vraja. Hij moet niet denken, dat hijzelf Śrīdāma, Subala, Sakhā, Yaśodā of Lalitā is.

Die vorm van verering is hier verboden. Sommige neofiete, zogenaamde *sādhakas*, die zichzelf als Lalitā beschouwen, versieren hun mannenlichaam met ornamenten bedoeld voor vrouwen en noemen zich Lalitā Sakhī. Dit wangedrag is volgens de gevestigde gedragscodes verboden. Deze mensen ontorenen de naam van Gauḍīya Vaiṣṇava's.

We vinden in de geschriften beschrijvingen van verschillende sooren *nyāsa* – *ṣaḍ-aṅga-nyāsa*, *piṭha-nyāsa*, *aṅga-nyāsa*, *kara-nyāsa* en vele andere. Dit zijn uitgebreide procedures voorgeschreven voor het chanten van *mantras* en het uitvoeren van *arcana*. Aangezien ze ongunstig zijn voor de stemming van *rāgānuga-bhakti*, zijn deze ook verboden geworden.

Meditatie op Dvārakā en verering van de koninginnen daar worden gedomineerd door *aiśvarya-bhāva*, een gewaarzijn van Gods verheven majesteit. Śrī Kṛṣṇa, die is gedecoreerd als keizer der keizers, resideert daar soms in Zijn gedaante met vier armen, waarmee Hij de schelphoorn, werpschijf, knots en lotus vasthoudt. Hij en Zijn metgezellen identificeren zich daar als *kṣatriyas* (de heersende militaire klasse). De koninginnen zijn *kṣatriyāṇīs* en beschikken ook over een hoge mate van majesteit. Ze zijn de vrouwen van Kṛṣṇa, die volgens vedische voorschriften zijn gehuwd. Hun liefde voor Bhagavān wordt geclassificeerd als *samañjasā*, geremd.

In Vraja daarentegen is Kṛṣṇa eeuwig een jonge adolescent, die uitstekend kan dansen en gekleed gaat als koeherder en altijd vergezeld gaat van Zijn fluit. Zijn intieme metgezellen daar zijn de *gopas* en de *gopīs* van Vraja. De *gopīs* beschikken over *samarthā-rati*, een sterke liefde, die in staat is Kṛṣṇa te beheersen en die veruit superieur is aan de geremde *samañja-sā-rati* van de koninginnen van Dvārakā. Daarom hoeft een *rāgānuga-sādhaka* niet de regels en reguleringen van de geschriften te volgen met betrekking tot meditatie op Dvārakā en verering van de koninginnen daar.

Als iemand in *rāgānuga-bhakti* zijn toevlucht neemt tot de essentiële onderdelen, zoals *śravaṇa* en *kīrtana*, die worden beschouwd als de ruggegraat van *bhagavad-dharma* (toegewijde dienst aan Bhagavān), maakt hij geen fout, als hij enkele andere onderdelen overslaat. Hier valt één belangrijk punt op te merken, namelijk dat de negen vormen van *bhakti* (*śravaṇa*, *kīrtana*, enzovoort), haar vijf onderdelen (*sādhū-saṅga*, *nāma-kīrtana*, *bhāgavata-śravaṇa*, *vrajavāsa* en *śrī-vigraha-sevā*), of haar drie onderdelen (*śravaṇa*, *kīrtana* en *smaraṇa*) niet alleen de belangrijkste onderdelen van *bhakti* zijn, maar eigenlijk de oorsprong van alle andere onderdelen vormen. Anderzijds bestaan de eerder genoemde processen van *nyāsa*, *mudrā*, meditatie op Dvārakā enzovoort niet uit de soort *sādhana*, die het karakter van de oorspronkelijke onderdelen draagt; het zijn louter onderdelen van *arcana*, die een van de primaire onderdelen vormt. Daarom is uitsluiting van deze activiteiten niet schadelijk, als ze voor het cultiveren van de stemming van *rāgānuga-bhakti* ongunstig zijn. Vooral wanneer men verzonken is in de belangrijkste onderdelen van

horen, chanten, herinneren enzovoort, wordt het nalaten van de uitvoering van andere onderdelen niet als een fout beschouwd.

Sommige mensen zijn in de verkeerde veronderstelling, dat het niet nodig is om regels en regulerende principes te volgen, die uiteen worden gezet in de vedische geschriften, of om *Śrīmad-Bhāgavatam*, het kroonjuweel van alle bewijsvoering, te aanvaarden. Ze denken, dat ze een *rasika* toegewijde kunnen worden door intensief eenpuntige *bhakti* volgens hun eigen idee te praktiseren. Vanwege de sterke overtuiging van deze misvatting veronachtzamen ze de onontbeerlijke praktijken van toevlucht nemen tot een bonafide geestelijk leermeester, het begrijpen van verheven devotionele sentimenten beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam* en het naleven van geloften, zoals die, welke worden voorgeschreven voor de heilige dag van Ekādaśī en voor de heilige maand Kārttika. Ze adverteren zich op schaamteloze wijze als *rasika* en zijn trots op hun spontane toewijding. Om dit punt te benadrukken is de zinsnede *śruti-smṛti-purāṇādi* in Tekst 12 geciteerd.

Tekst 13

atha rāgānugāyā aṅgāny anyāni bhajanāni kāni kidṛṣāni kiṁ svarūpāni karthaṁ kartavyāny akartavyāni vety apekṣāyām ucyate | svābhiṣṭa-bhāvamayāni, svābhiṣṭa-bhāva-sambandhīni, svābhiṣṭa-bhāvānukūlāni, svābhiṣṭa-bhāvāvīruddhāni, svābhiṣṭa-bhāva-vīruddhāni, iti pañca-vidhāni bhajanāni śāstre dṛśyante | tatra kānicit sādhya-sādhana-rūpāṇi, kānicit sādhyam premāṇam prati upādāna-kāraṇāni, kānicit nimitta-kāraṇāni,

kānicit bhajana-cihnāni, kānicid upakārakāṇi, kānicit apakā-rakāṇi, kānicit taṣasthāni, iti | etāni vibhāyadarśyante ||

Welke onderdelen dienen in *rāgānuga-bhakti* te worden ge-praktiseerd? Hoeveel soorten zijn er? Welke zijn hun karak-teristieken? Welke zijn essentieel en welke kunnen worden overgeslagen? Om deze vragen te beantwoorden hebben de geschriften vijf soorten toegewijde praktijken geopenbaard.

- 1) *svābhīṣṭa-bhāvamaya* – verzadigd van de gekoesterde stemming
- 2) *svābhīṣṭa-bhāva-sambandhī* – gerelateerd aan de gekoes-terde stemming
- 3) *svābhīṣṭa-bhāva-anukūla* – gunstig aan de gekoesterde stemming
- 4) *svābhīṣṭa-bhāva-aviruddha* – neutraal of niet tegengesteld aan de gekoesterde stemming
- 5) *svābhīṣṭa-bhāva-viruddha* – schadelijk voor de gekoester-de stemming

Hier betekent *svābhīṣṭa* ‘de gevoelsstemming, waarvoor een *sādhaka* aspiraties heeft’. Sommige van deze vijf soorten zijn zowel middel (*sādhana*) als doel (*sādhya*). Dat wil zeggen, dat de aard van de praktijk niet verandert, maar dat het enige verschil is, dat de beoefenaar zich in het stadium van *sādhana* nog in een onrijpe staat bevindt, terwijl hij zich in het stadium van *sādhya* in een rijpe staat bevindt. Om het doel van *prema* te bereiken zijn sommige directe oorzaken het ingrediënt (*ni-mitta-kāraṇa*); zijn sommige een teken van *bhajana* (zoals het dragen van het *vaiṣṇava* teken van *tilaka*, halskralen van de heilige plant *tulasī* en het dragen van kleding bedoeld voor de

verschillende levensfasen, *āśramas*; zijn sommige behulpzaam; zijn sommige neutraal; en zijn sommige schadelijk. Deze classificaties worden verderop nader besproken.

Tekst 14

tatra dāsya-sakhyādīni svābhīṣṭa-bhāva-mayāni, sādhyasādhanarūpāni | gurupādāśrayaomantra-japadhyānādīni sādhyapratyupādānakāraṇatvād bhāvasambandhīni “japen nityam ananya-dhīḥ” ity ādyukte nitya kṛtyāni, “japyah svābhīṣṭa-saṁsargī kṛṣṇa-nāma mahā-manuḥ” iti gaṇoddeśadīpikokteḥ, siddhā rūpeṇānugamyamānānām api mantrajapadarśanād upādāna kāraṇatvena bhāva sambandhīni “gāḥ sarvendriyāṇi vindann eva san mama gopa-strī-jana-vallabho bhavaty abhīṣṭa saṁsargī kṛṣṇa nāma eva mahā-manuḥ sarva-mantra-śreṣṭha ity aṣṭadaśākṣaro daśākṣaraś ca mantra eva arthād ukto bhavatīti gaṇoddeśadīpikāvākyārtho jñeyah | sviya-bhāvocita nāmarūpa-guṇalilādi smarāṇa śravaṇādīni upādāna-kāraṇatvād bhāvasambandhīni | tathā hi – “gitāni nāmāni tad arthakāni gāyan vilajjo vicared asaṅga” iti | “ṣṛṇvanti gāyanti grṇanty abhīkṣṇaśah, smaranti nandanti tavehitam janāḥ” ity ādy ukter abhīkṣṇa-kṛtyāni | atra rāgānugāyām yan mukhyasya tasyāpi smarāṇasya kīrtanādhinatvam avaśayam vaktavyam eva kīrtanasyaiva etad yugādhikāratvāt sarva bhakti-mārgeṣu sarva śāstrais tasyaiva sarvotkarṣa pratipādanācca | “tapāmsi śraddhayā kṛtvā premādhyā jajñire vraje” ity ujvala-nilamaṇy ukter anugamyamānānām śrutīnām premānam prati tapasām kāraṇatvāvagamāt kalāv asmin tapo ‘ntarasya vigītatvāt “mad artham yad vratam tapaḥ” iti bhagavad-ukter ekādaśi-janmāṣṭamy-ādi vratāni tapo rūpāni iti ni-

mitta-kāraṇāni naimittika-kṛtyāni akarāṇe prayavāya śravaṇaṇ nityāni | tattraivaikādaśī vratasyānvaye “govinda-smaraṇaṇaṇ nṛṇām yad ekādaśy-upoṣaṇam” iti smṛter upādāna-kāraṇa-smaraṇasya lābhād aṁsena bhāva-sambandhitvam api, vyatireke tu “māṭṛ-hā piṭṛ-hā caiva bhrāṭṛ-hā guru-hā tathā” ity ādi skāndādi-vacanebhyo guru-hanṛtvādi śravaṇān nāmāparādha lābhaḥ “brahma-ghnasya surāpasya steyino guru-talpinaḥ” iti viṣṇu-dharmottarakter anapāyi pāpa-viśeṣa-lābhaś ca, iti nindāśravaṇād atyāvāśyaka-kṛtyatvam | kiṁ bahunā, “paramāpadam āpanne karṣe vā samupasthite | naikādaśīm tyajed yas tu tasya dikṣāsti vaiṣṇavī | viṣṇavārpitākhillācaraḥ sa hi vaiṣṇava ucyate |” iti skāndavākyaḥ ekādaśī-vratasya vaiṣṇavalakṣaṇatvam eva nirdiṣṭam | kiṁ ca vaiṣṇavānām bhagavadanivedita-bhojana-niṣedhāḥ, “vaiṣṇavo yadi bhūñjita ekādaśyām pramādataḥ” ity atra bhagavan-niveditānnasyaiva bhojana-niṣedho ‘vagamyate |

kārttika vratasya ca tapo ‘mśena nimitta tvaṁ śravaṇa-kīrtanādy-aṁsena upādānatvam api | śrī-rūpa-gosvāmī-caraṇānām asakṛd uktau kārttika-devateti kārttika-devīty ūrjja-devīty ūrjjeśvarīty śravaṇād viśeṣataḥ śrī-vṛndāvaneśvari prāpakatvam avagamyate | “ambariṣa śuka-proktaṁ nityaṁ bhāgavataṁ śṛṇu” iti smṛteḥ krameṇa śrī bhāgavata-śravaṇāder nitya-kṛtyatvam uktam | “kathā imās te kathitā mahīyasām” ity “yas tūttama-śloka-guṇānuvādaḥ praśṭuyate nityaṁ amaṅgala-ghnaḥ tam eva nityaṁ śṛṇuyād abhīkṣṇaṁ kṛṣṇe ‘malām bhaktim abhīpsamānaḥ ||” iti dvādaśokter daśama-skandha-sambandhī sva-preṣṭha śrī-kṛṣṇa-carita-śravaṇāder yathāyogyān nitya-kṛtyatvam abhīkṣṇa-kṛtyatvaṁ bhāva-sambandhitvaṁ ca | nirmālya-tulasī-gandha-candana-māla-vasanādi-dhāraṇāni bhāva-sambandhīni | tulasī kāṣṭha-mālā gopīcanda-

*nādi-tilaka-nāma-mudrā-caraṇa-cihnādi-dhāraṇāni vaiṣṇava-
 ciḥṇāny anukūlāni | tulasī-sevana-parikramaṇa-praṇāmādīny
 apyanu-kūlāni | gavāśvattha-dhātri-brāhmaṇādi-sammānāni
 tad bhāvāvīruddhāni upakāraṇāni | vaiṣṇava-sevā tūkta samas-
 ta lakṣaṇavati jñeyā | uktāny etāni sarvāṇi kartavyāni | yathaiva
 poṣyāt kṛṣṇād api sakāśāt tat poṣakeṣv āvartita dugdha-dadhi-
 navanitādiṣu vrajeśvareyā adhi-kaivāpekṣā, śrī-kṛṣṇam sva-
 stanya-payaḥ pibantaṁ bubhuḥṣum apy apahāya tadīya dugd-
 hottāraṇārthaṁ gatavāt | tathaiva rāga-vartmānugamana-
 rasābhijña-bhaktānāṁ poṣyebhyaḥ śravaṇa kīrtanādibhyo ‘pi
 tat poṣakeṣv eteṣu sarveṣu paramaivāpekṣaṇaṁ naivānucitam |
 ahaṅgrahopāsana nyāsa mudrā dvārakā-dhyāna mahiṣy-
 arcanādīny apakāraṇāni na kartavyāni. | purāṇāntara-kathā-
 śravaṇādīni taṭa-sthāni | atra bhakteḥ saccidānanda-rūpatvān
 mirvikāratve ‘pi yad upādānatvādikam tat khalu durvitarkyat-
 vād eva bhāti-śāstreṣu “tatra prema-vilāsāḥ syur bhāvāḥ sne-
 hādayas tu ṣaṭ” ity ādiṣu vilāsa-śabdena vyañjitaṁ, yathā rasa-
 śāstre vibhāvādi śabdena, atra khalu sukha-bodhārtham eva
 upādānādi-śabda eva prayukta iti kṣantavyaṁ sadbhiḥ ||*

De devotionele gevoelens van dienaarschap, vriendschap, ouderschap en amoureuze liefde worden *bhāvamaya* genoemd, hetgeen betekent ‘verzadigd van de gekoesterde stemming’. Horen, chanten en andere onderdelen van *bhajana*, die worden uitgevoerd met deze gevoelens, voeden de klimplant van *prema*. Deze activiteiten worden dan ook *bhāvamaya-sādhana* genoemd. Met de manifestatie van *prema* wordt het uitvoeren van dit horen, chanten enzovoort *bhāvamaya-sādhya* genoemd. Vandaar dat deze onderdelen van *bhajana* zowel middel als doel zijn.

De praktijken van *bhajana*, te beginnen met toevlucht nemen tot een ware geestelijk leermeester inclusief het uitspreken van *mantras*, meditatie enzovoort, zijn *upādāna-kāraṇa* (het ingrediënt van de oorzaak) voor het bereiken van het doel *prema*. Ze worden daarom *bhāva-sambandhī* genoemd, activiteiten gerelateerd aan het gewenste gevoel of de gewenste stemming.

In zinsneden, zoals “*japen nityam ananya-dhīḥ* – men moet iedere dag *japa* (zacht uitspreken van een *mantra*) met eenpuntige aandacht uitvoeren” gebieden de geschriften een permanente plicht. De *Gaṇoddeśa-dīpikā* stelt, dat het een plicht is om de grote *mantra* bestaande uit Kṛṣṇa’s namen te chanten, die geassocieerd zijn met de gewenste relatie met Kṛṣṇa (*japyah svābhīṣṭa-saṁsargī kṛṣṇa-nāma-mahāmanuḥ*). De *japa* of *kīrtana* van die namen van Kṛṣṇa, die specifiek zinspelen op de eeuwige relatie met Bhagavān, waarvoor men in zijn geperfectioneerde gedaante aspiraties heeft, heet *bhāva-sambandhī*, omdat het *upādāna-kāraṇa* is, het ingrediënt van de oorzaak van *bhāva* of extatische toewijding.

Welke is de grote *mantra*, die bestaat uit Kṛṣṇa’s namen, die zijn geassocieerd met de gewenste relatie? In antwoord hierop legt *Gaṇoddeśa-dīpikā* uit, dat in het woord *govinda* de lettergreep *go* betekent ‘heeft al mijn zintuigen doordrongen’. Dus *govinda* betekent ‘de geliefde van de koehersdames, Gopījana-vallabha, die al mijn zintuigen heeft doordrongen en daar op stralende wijze woont’. Daarom verwijst de term *mahā-mantra* hier alleen naar de naam van Kṛṣṇa, die verbonden is met de eigen, gewenste relatie met Hem. Vanwege deze

uitleg wordt de *gopāla-mantra* van achttien lettergrepen de beste van alle *mantras* genoemd.

Samenvattend heet de *sādhana*, die bestaat uit het horen en chanten van de naam, gedaante, kwaliteiten en het spel van Śrī Kṛṣṇa, zoals deze op de juiste wijze gerelateerd is aan de eigen gekoesterde stemming, *bhāva-sambandhī* (omdat deze de *upādāna-kāraṇa* is, of het ingrediënt van de oorzaak van *bhāva*).

Śrīmad-Bhāgavatam (11.2.30, 1.8.36) adviseert,

*gītāni nāmāni tad arthakāni
gāyan vilajjo vicared asaṅgaḥ*

Men dient materiële gehechtheden volkomen op te geven en onder het zingen over de bekoring van de naam en de schoonheid van Śrī Kṛṣṇa vrij rond te lopen zonder verlegen te zijn.

*śṛṅvanti gāyanti gṛṅṅanty abhikṣṇaśaḥ
smaranti nandanti tavehitam janāḥ*

Toegewijden krijgen de hoogste zegen door onophoudelijk over Jouw spel te horen, het te verheerlijken en te herinneren.

Deze getuigenissen uit de geschriften bevestigen, dat constante betrokkenheid in *bhāva-sambandhī-sādhana* verplicht is.

Eerder is gezegd, dat herinnering het primaire onderdeel van *rāgānuga-bhakti* is. Maar men dient ook te weten, dat herinnering afhankelijk is van *kīrtana*. In het huidige tijdperk van Kali is de beoefening van *kīrtana* hetgeen, dat de bekwaamheid toekent om *bhajana* binnen te gaan, want zoals alle geschriften verklaren, *kīrtana* is bovengeschiedt aan alle andere onderdelen van *bhakti* en schenkt het hoogste resultaat.

In *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* wordt gezegd, dat de gepersonificeerde Śruti's, die de stemming van de *gopīs* navolgden, in groot vertrouwen soberheden (*tapasya*) uitvoerden en dat ze bij het bereiken van *prema* in Vraja werden geboren. Dit bewijst, dat de uitvoering van boetedoening een oorzaak is voor het verkrijgen van *gopī-prema*.

Hier betekent *tapasya* vasten op heilige dagen, zoals Ekādaśī en Janmāṣṭamī, want voor het huidige tijdperk van Kali worden andere vormen van soberheden afgewezen. Bhagavān heeft persoonlijk gezegd, “Geloften die omwille van Mij worden uitgevoerd, worden *tapasya* genoemd.” Dus vasten op heilige dagen, zoals Ekādaśī en Janmāṣṭamī, en het uitvoeren van soortgelijke soberheden zijn *nimitta-kāraṇa*, instrumentele oorzaken voor het versterken van het specifiek devotionele sentiment. Veronachtzaming van deze gelegenheidsverplichtingen is schadelijk en daarom worden ze als permanente verplichtingen aanvaard. In dit verband leggen de geschriften bekend als Smṛti verder uit, dat vasten op Ekādaśī wordt aanvaard als *govinda-smaraṇa*, herinnering aan Govinda. Op basis van dit bewijs kunnen we afleiden, dat het naleven van geloften, zoals die welke betrekking hebben op heilige dagen, zoals Ekādaśī en Janmāṣṭamī, tot *smaraṇa*, herinnering, behoren en dit is *upādāna-kāraṇa*, het ingrediënt van de oorzaak van het verkrijgen van de gekoesterde stemming. Dergelijke geloften worden daarom beschouwd als een onderdeel van *bhāva-sambandhī*.

Wat de verboden betreft, de *Skanda Purāṇa* verklaart, dat degenen, die nalaten om Ekādaśī in acht te nemen, zonden begaan, die gelijk zijn aan het vermoorden van zijn moeder,

vader, broer en geestelijk leermeester. Veronachtzaming van Ekādaśī en andere vastendagen wordt gezien als een overtreding tegen de heilige naam. In de *Viṣṇu-dharmottara* staat ook geschreven, dat er geen boetedoeningen bestaan om de zonde van het eten van granen op Ekādaśī te neutraliseren, ondanks dat de geschriften diverse vormen van boetedoening aangeven voor misdaden, zoals het vermoorden van een *brāhmaṇa*, het drinken van alcohol, ontvoering, en het koesteren van wellustige gevoelens voor de vrouw van de geestelijk leermeester. Daarom wordt inachtneming van de gelofte van Ekādaśī als een verplichting en aanvaard en daarom dient deze zonder commentaar te worden uitgevoerd. In de *Skanda Purāṇa* wordt gezegd, “Mensen die het vasten op Ekādaśī niet achterwege laten, zelfs niet ten overstaan van ernstige calamiteiten of ongekend groot geluk, hebben de *vaiṣṇava* initiatie (*dīkṣā*) in de ware zin van het woord verkregen” en “Degenen, die al hun activiteiten wijden aan de lotusvoeten van Viṣṇu, zijn ware Vaiṣṇava’s.”

Deze twee uitspraken bevestigen, dat Vaiṣṇava’s verantwoordelijk zijn voor het inachtnemen van Ekādaśī. Vaiṣṇava’s mogen nooit iets gebruiken, dat niet aan Bhagavān is geofferd. Op Ekādaśī mogen ze zelfs geen *mahā-prasādam* aanvaarden, waarin granen zijn verwerkt. Zelfs als die granen zonder opzet zijn gebruikt, betekent het een overtreding.

De gelofte, die wordt nageleefd tijdens de heilige maand Kārttika als een aspect van de uitoefening van soberheden, is *nimitta-kāraṇa*, de *instrumentele oorzaak* van het verkrijgen van het gekoesterde devotionele sentiment. En de gelofte van Kārttika als een aspect van de uitvoering van primaire devoti-

onele onderdelen, zoals horen en chanten, is *upādāna-kāraṇa*, het ingrediënt van de oorzaak. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft op veel plaatsen vermeld, dat Śrīmatī Rādhikā, als presiderende Godheid van de maand Kārttika, Kārttika-devī, Urjā-devī, Urjeśvarī, enzovoort wordt genoemd. De naleving van de gelofte van Kārttika is voor de *sādhaka* een bijzondere gelegenheid om de genade van Śrīmatī Rādhikā, de Godin van Vṛndāvana, te krijgen. Vandaar, dat ook deze gelofte verplicht is.

“O Ambarīṣa, *Śrīmad-Bhāgavatam*, die door Śrī Śukadeva werd gesproken, dient iedere dag te worden gehoord.” Deze uitspraak uit de Smṛti verklaart, dat het horen van *Śrīmad-Bhāgavatam* een permanente plicht is.

“Ik heb voor jou het leven van grote persoonlijkheden verheerlijkt. Degenen met aspiratie voor zuivere toewijding aan de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa, moeten regelmatig te horen krijgen over de eigenschappen van Bhagavān, de vernietiger van onheil, die met smetteloze poëzie wordt verheerlijkt.” Deze uitspraak van *Śrīmad-Bhāgavatam* (12.3.15) toont aan, dat horen over het karakter van de geliefde Śrī Kṛṣṇa, zoals het wordt verhaald in Canto Tien, een onafgebroken plicht is in de categorie *bhāva-sambandhī*, activiteiten gerelateerd aan de gekoesterde stemming.

Het accepteren van *tulasī*-blaadjes, sandelhoutpasta, parfum, bloemenslingers en kledingstukken, die eerst zijn geofferd aan Bhagavān, is *bhāva-sambandhī*. Het dragen van halskralen gemaakt van de heilige *tulasī*-plant en het versieren van het lichaam met *vaiṣṇava* tekens, zoals *tilaka*, stempels van de heilige naam en van de voetafdrukken van Bhagavān gete-

kend met *gopī-candana* zijn *bhāva-anukūla*, gunstig voor de ontwikkeling van de gekoesterde stemming. Dienstverleners aan *tulasī*, om haar heen lopen en haar eerbetuigingen aanbieden zijn ook *bhāva-anukūla*. Hoewel het eren van de koe, de banyanboom, de myrobalanboom, de *brāhmaṇas* enzovoort behulpzaam kan zijn, worden dergelijke onderdelen *bhāva-aviruddha* genoemd, neutraal voor de ontwikkeling van gewenste sentimenten.

Dienstverlening aan Vaiṣṇava's beschikt over een bijzondere karakteristiek, omdat deze behoort tot alle onderdelen van *bhajana*, die hiervoor zijn beschreven (namelijk, *bhāvamaya*, *bhāva-sambandhī*, *bhāva-anukūla* en *bhāva-aviruddha*) en moet daarom vergezeld van die onderdelen worden uitgevoerd.

Alle bovengenoemde praktijken dienen te worden aanvaard als plichten. We zien bijvoorbeeld, dat Moeder Yaśodā meer belang hecht aan het naarstig letten op de ingrediënten van de voeding (*poṣaka*) – zoals overkokende melk, yoghurt en boter – dan op Kṛṣṇa Zelf, die het object van het voeden (*poṣya*) vormt. Zoals staat beschreven in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam*, heeft Moeder Yaśodā Hem terwijl ze Hem borstvoeding gaf, zonder dat Hij nog voldaan was, op de grond gezet, zodat ze de melk kon redden, die begon over te koken.

Ook al kunnen *śravaṇa*, *kīrtana* enzovoort worden beschouwd als *poṣya* (voedende objecten) voor *rāgānuga-bhaktas*, die op de hoogte zijn met de principes van *rasa*, kan de extra moeite, die ze doen om bovengenoemde onderdelen te praktiseren – die worden beschouwd als *poṣaka*, objecten

die *śravaṇa*, *kīrtana* enzovoort voeden – op dezelfde manier niet als onjuist worden beschouwd.

Omdat *ahaṅgrahopāsanā*, *nyāsa*, *mudrās*, meditatie op Dvārakā en verering van de koninginnen van Dvārakā hindernissen vormen op het pad van *rāga-mārga-sādhana*, zijn ze verboden. Het horen van lezingen over andere Purāṇa's dan *Śrīmad-Bhāgavatam* is neutraal – dat wil zeggen, het is niet gunstig en niet ongunstig.

Bhakti is van nature eeuwig bestaand, volkomen bewust en spiritueel zegenrijk (*sac-cid-ānanda-svarūpa*) en is niet onderhevig aan transformatie. Om ons te helpen dit ingewikkelde onderwerp gemakkelijker te begrijpen hebben we termen zoals *upādāna-kāraṇa* gebruikt. In geschriften, die de wetenschap van devotionele smaken uiteenzetten, zijn termen zoals *vibhāva* en *anubhāva* gebruikt om *rasa* te beschrijven. Op dezelfde manier zijn hier *upādāna* en andere woorden gebruikt om dit onderwerp begrijpelijker te maken. Mogen de heilige toegewijden me hiervoor vergeven.

Śrī Candrikā-cakora-ṛṭti

Śrīla Jiva Gosvāmī zegt in *Bhakti-sandarbhā* (*Anuccheda* 273), “*ataeva yady anyāpi bhaktiḥ kalau kartavyā tadā tat saṁyoge naivety uktam* – als men in Kali-yuga andere onderdelen van *bhakti* praktiseert, is het verplicht om dit vergezeld van *harināma-saṅkīrtana* uit te voeren.” Ook Śrīla Sanātana Gosvāmī heeft gezegd, dat *harināma-saṅkīrtana* het allerbeste onderdeel van *bhakti* is, inclusief *smaraṇa*.

*manyāmahe kīrtanam eva sattamaṁ
 lolātmakaika sva-hṛdi sphurat smrteḥ
 vāci sva-yukte mānasī śrutau tathā
 dīvyat parān apy upakurvad ātmavat*

Bṛhad-bhāgavatāmṛta (2.3.148)

We beschouwen *kīrtana* (chanten van de namen van Bhagavān) beter dan *smaraṇa* (Hem herinneren), omdat *smaraṇa* alleen in het hart verschijnt. Het hart echter vlakkert en is van nature onstabiel. *Kīrtana* manifesteert zich daarentegen rechtsteeks in de spraakorganen en schildert het verstand automatisch in zijn eigen tint. De klank van *kīrtana* bevredigt niet alleen de eigen oren, maar doet ook iedereen een plezier, die het hoort.

Smaraṇa heeft dat vermogen niet. Alleen *kīrtana* kan het verstand onderdrukken, dat onrustiger is dan de wind. Bovendien kan het verstand geen *smaraṇa* uitvoeren zonder *kīrtana*. Het verstand kan alleen stabiel worden gemaakt met *kīrtana*, niet met een andere methode. Dit is de diepere betekenis van het bovenstaande vers van Śrīla Sanātana Gosvāmī.

*kṛṣṇasya nānā-vidha-kīrtaneṣu
 tan-nāma-saṅkīrtanam eva mukhyam
 tat-prema-sampajane svayaṁ drāk
 śaktam tataḥ śreṣṭatamaṁ mataṁ tat*

Bṛhad-bhāgavatāmṛta (2.3.158)

Van de vele soorten *śrī-kṛṣṇa-kīrtana* is *kīrtana* van de naam van Bhagavān de beste en uiterst vererenswaardig. Door *śrī-nāma-saṅkīrtana* manifesteert zich in het hart van de *sādhaka* zeer snel de hoogste rijkdom van *kṛṣṇa-prema*. Deze *śrī nāma-saṅkīrtana* kan op onafhankelijke wijze zuivere liefde voor Kṛ-

ṣṇa schenken en wordt daarom in vergeleking met *smaraṇa* en andere onderdelen van *bhakti* als de beste beschouwd.

Verder is *śrī nāma-saṅkīrtana* zowel praktijk (*sādhana*) als doel (*sādhya*). Dit is de conclusie van Śrīla Sanātana Gosvāmī en andere *vaiṣṇava ācāryas*, die diep zijn verzonken in liefde voor Bhagavān.

ALDUS EINDIGT DE
EERSTE VERLICHTING

TWEEDE VERLICHTING

Tekst 1

nanu “na hānirṁ na glānirṁ na nija-gr̥ha-kṛtyarṁ vyasanitām na ghorarṁ nodaghūrṇām na kila kadanarṁ vetti kim api | varān-gībhiḥ svāṅgikṛta-suhr̥d anaṅgābhir abhito, harir vṛndāraṇye parama-niṣam uccair viharati ||” ity ādibhya eva śrī vṛndāvane-svayādi-prema-vilāsa-mugdhasya śrī vrajendra-sūnor na kvā-pi anyatrāvadhāna-sambhava ity avasīyate | tathā sati nānā dig-desā-vartibhir ananta-rāgānuḡīya-bhaktaiḥ kriyamāṇarṁ paricaryādika kena svikartavyam? vijñaptis tava pāṭhādikarṁ ca kena śrotavyam? tad aṁśena paramātmanaivāṁśāṁśinor aikyād iti cet samādhir ayaṁ samyag ādhir eva tādr̥ṣa-kṛṣṇānurāgi-bhaktānām | tarhi kā gatiḥ? sāksāt śrīmad-uddhavoktir eva | sā ca yathā – “manreṣu mām vā upahūya yat tvam akunṭhitākhaṇḍa sad-ātma-bodhaḥ | pṛccheḥ prabho mugdha ivāpramattas tan me mano mohayatīva deva ||” asy-ārthaḥ – “manreṣu jarāsandha-vadha rājasūyādy-arthagamana-vicārādiṣu prastuteṣu mām vai niścitam upahūya yat pṛccheḥ apṛcchaḥ akunṭhitaḥ kālādinā akhaṇḍaḥ paripūrṇaḥ

sadā sarvadika eva ātmano bodhaḥ samvic-chaktir yasya sa mugdha iva yathā anyo mugdho janaḥ pṛcchati tathety arthaḥ tat tava yugapad eva maugdhyam sārvañnyam ca mohayatīva mohayaty eva | atra mugdha iva tvaṁ na tu mugdha iti | mohayatīva na tu mohayati iti vyākhyāyām saṅgaty abhāvāt | asaṅgatesu karmāṇy anīhasya bhavo ‘bhavasyety ādi-vākyeṣu madhye etad vākyasyopanyāso vyarthaḥ syād ity atas tathā na vyākhyeyam | tatas ca dvārakā-līlāyām saty api sārvañnye yathā maugdhyam tathaiva vṛndāvana-līlāyām api saty api maugdhye sārvañnyam tasyācintya-śakti-siddham eva mantavyam | ataeva varṇitam śrī-līlāsuka-caraṇaiḥ “sarvañnatve ca maugdhe ca sārvaabhaumam idam maha iti ||”

Śrī Kṛṣṇa is de belichaming van *rasa*, die altijd verzonken is in romantisch tijdverdrijf (*rasa-vilāsa*).

*na hānim na glānim na nija-grha-kṛtyam vyasanitām
na ghoram nodaghūrṇām na kila kadanam vetti kim api
varāṅgibhiḥ svāṅgikṛta-suhṛd anaṅgābhir abhito
harir vṛndāraṇye parama-niṣam uccair viharati*

Omringd door de prachtige meisjes van Vraja is Śrī Śyāmasundara, die Cupido (*kandarpa*) als de dierbaarste vriend van Zijn hart heeft aanvaard, altijd zodanig in romantische intriges van Śrī Vṛndāvana verzonken, dat Hij Zich van iets anders totaal niet meer gewaar is – iedere vorm van verlies, verdriet, huis-houdelijke plichten, ramspoed, angst, zorgen of nederlaag toegebracht door Zijn vijanden.

Dit schriftuurlijke bewijs openbaart, dat Vrajendra-nandana Śyāmasundara zozeer wordt geboeid door Zijn liefdesaffaires met Śrīmatī Rādhikā en de andere jonge vrouwen van Vraja, dat Hij de kans niet krijgt om aan iets anders te denken. Als

dit het geval is, wie neemt dan de dienstverlening van talloze *rāgānuga* toegewijden in ontvangst, die zich in alle richtingen en in zoveel landen bevinden? Wie luistert dan naar al die verschillende soorten gebeden en lofbetuigingen, die ze Hem opzenden? Deze onzekerheid kan worden opgelost door te zeggen, dat de *aṁśa* of het deel van Śrī Vrajendra-nandana, Paramātmā, in het hart van ieder levend wezen woont. Aan gezien er geen verschil bestaat tussen het deel en het origineel, accepteert Paramātmā de dienstverlening van de *rāgānuga* toegewijden en hoort hun gebeden en hymnen – dit is Śrī Vrajendra-nandana Zelf, die alles in ontvangst neemt en luistert.

Voor een *rāgānuga* toegewijde van Kṛṣṇa echter is deze propositie zo pijnlijk als een fnuikende aandoening. Wat is dan de oplossing? Śrī Uddhava levert het antwoord met deze woorden,

*mantreṣu mām vā upahūya yat tvam
akuṅṭhitākhaṇḍa-sadātma-bodhaḥ
pṛccheḥ prabho mugdha ivāpramattas
tan no mano mohayatīva deva*

Śrīmad-Bhāgavatam (3.4.17)

O Bhagavān, terwijl Je Jouw plicht overdacht in verband met het doden van Jarāsandha, het bijwonen van de *rājasūya-yajña* en het uitvoeren van andere verantwoordelijkheden, riep Je mij erbij en vroeg Je als een gewoon persoon met een simpel verstand, “Uddhava, wat is Mijn plicht in deze situatie?” Of schoon Je over alle onbepaalde, eeuwige kennis beschikt, die onverdeeld is en niet door tijd en ruimte wordt gehinderd, heb Je desondanks bij mij geïnformeerd als een onschuldig per-

soon, die een wijs persoon voor advies over een gewichtige zaak benadert. Door een kinderlijk gebrek aan gewaarzijn (*mugdhatā*) te vertonen en tegelijkertijd alwetend (*sarvajñatā*) te zijn breng Je me in de war.

Uddhava zegt, “Sommigen zeggen, dat Je in werkelijkheid niet in verwarring bent, maar doet alsof. En ook al schijn Je me te verbijsteren, ben ik niet echt verbijsterd. Deze uitleg is echter inconsistent [met de waarheid].” Men kan trachten een dergelijke interpretatie te rechtvaardigen door op onjuiste wijze schijnbaar relevante uitspraken te citeren, zoals de verklaringen van Uddhava, “Je doet geen moeite en toch voer Je *karma* uit” en “Je bent ongeboorn en toch neem Je een geboorte aan” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.4.16). Aangezien echter de context van deze uitspraken anders is, klopt deze uitleg niet.

We moeten *mugdhatā* aanvaarden, namelijk de eigenschap, die Śrī Kṛṣṇa in Zijn spel van Dvārakā op onschuldige wijze onbewust maakt ondanks de aanwezigheid van *sarvajñatā*, Zijn alwetendheid. We zijn op dezelfde manier genoodzaakt om *sarvajñatā* in Zijn spel van Vṛndāvana te erkennen, dat ondanks de aanwezigheid van *mugdhatā* door Zijn onbevatelijke vermogen tot stand wordt gebracht. Lilāsuka Bilvamaṅgala Ṭhākura geeft een identieke verklaring in *Kṛṣṇa-karmāmṛta* (83), “We zien, dat de schijnbaar tegenstrijdige eigenschappen van *sarvajñatā* en *mugdhatā* in al het spel en vermaak van Bhagavān tegelijkertijd aanwezig zijn. Daarom moeten we aannemen, dat dit tot stand wordt gebracht door Zijn onbevatelijke vermogen.”

Tekst 2

atra sarvajñatvaṃ mahaiśvaryaṃ eva na tu mādhuryaṃ, mādhuryaṃ khalu tad eva yad aiśvarya vinābhūta kevala-naralīlatvetta maugdhyam iti sthūla dhiyo bruvate ॥

Iemand kan beweren, “Men dient te weten, dat *sarvajñatā* hier wijst op een overvloed aan goddelijk vermogen zonder beminnelijkheid (*mādhurya*), terwijl *mugdhatā* als gevolg van het vermijden van vermogen en het imiteren van menselijk gedrag eenvoudig *mādhurya* is.” Alleen domme figuren kunnen dit zeggen.

Tekst 3

mādhuryādikaṃ nirūpyate | mahaiśvaryasya dyotane vādyotane canara-līlatvānatikramo mādhuryam | yathā pūtanā prāṇahāritve ‘pistana-cūṣaṇa-lakṣaṇa-nara-bāla-līlatvam eva | mahākaṭhora śakaṭa-sphoṭane ‘py ati sukumāra caraṇa traimāsikyottāna-sāyibāla-līlatvam | mahā-dīrgha-dāmāśakya-bandhatve ‘pi mātrbhīti-vaiklavyam | brahma-baladevādī-mohane ‘pi sarvajñatve ‘pi vatsa-cāraṇa-līlatvam | tathā aiśvarya sattva eva tasyādyotane dadhi-payaś-cauryaṃ gopa-stri-lāmpaṭyādikaṃ | aiśvarya-rahita-kevala-naralīlatvenamaugdhyam eva mādhuryam ity ukte’ krīḍā capala-prākṛta-nara-bālakeṣv api maugdhyam, mādhuryam iti tathā nanirvācyam ॥

De conclusie met betrekking tot Bhagavāns aspect van ingetogen beminnelijkheid (*mādhurya*) en aanverwante onderwerpen is, dat *mādhurya* manifest is, wanneer al of niet god-

delijk vermogen tentoon wordt gespreid, zonder dat de stemming van menselijk spel en vermaak zelfs maar lichtelijk wordt overschreden.

Bijvoorbeeld, toen Śrī Kṛṣṇa de heks Pūtanā ombracht, voerde Hij het spel van een gewoon mensenkind uit door aan haar borst te drinken. Toen Hij de angstaanjagende, bikkelharde kardemoon (Śakaṭāsura) met Zijn uiterst zachte lotusvoetjes in elkaar schopte, bleef Kṛṣṇa het menselijk gedrag houden van een baby van slechts drie maanden, die plat op Zijn rug lag. Toen Moeder Yaśodā Hem zelfs niet met het langste touw kon vastbinden, scheen Kṛṣṇa uit angst voor haar totaal in beroering te zijn. In *brahma-vimohana-līlā*¹, nadat Hij Brahmā, Baladeva en de rest in verwarring had gebracht, zag iedereen, dat Kṛṣṇa de koeien en kalveren aan het hoeden was, zoals een gewone mensenjongen, ook al bleef Hij persoonlijk alwetend. Zelfs al is het grote vermogen (*aiśvarya*) van Kṛṣṇa aanwezig, wanneer iedereen ziet, dat Hij het spel van diefstal van melk en yoghurt speelt en Zich wel lustig gedraagt jegens verleidelijke, jonge koeherdersmeisjes, is die *aiśvarya* niet zichtbaar.

Als Kṛṣṇa's *mugdhatā mādhurya* zou worden genoemd, eenvoudig omdat dit zonder vertoon van goddelijk vermogen overeenkomt met menselijke activiteiten, zou ook de *mugdhatā* vertoond door ieder gewoon, rusteloos en speels kind *mādhurya* moeten worden genoemd. Daarom is het helemaal verkeerd om *mādhurya* op deze manier uit te leggen.

¹ Dit spel wordt beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto Tien, Hoofdstuk 13.

Tekst 4

*aiśvaryaṃ tu nara-līlatvasyānapekṣitatve sati īśvaratvāviṣkāraḥ
 | yathā māṭṛ-pitarau prati aiśvaryaṃ darśayitvā – etad vām dar-
 śitam rūpaṃ prāg janma smaraṇāya me | nānyathā mad bha-
 vaṃ jñānaṃ martya-līngena jāyate ||” ity uktam | yathā argu-
 naṃ prati “paśya me rūpaṃ aiśvaram” ity uktvā aiśvaryaṃ
 darśitam | vraje ‘pi brahmāṇaṃ prati mañju-mahima-darsane
 paraḥ sahasra-catur-bhujatvādikam apīti ||*

Uitsluitend het sentiment manifesteren de allerhoogste be-
 stuurder van het bestaan (*īśvara-bhāva*) te zijn, waarbij het
 menselijke gevoel van *nara-līlā* wordt veronachtzaamd, wordt
aiśvarya genoemd.

Toen Kṛṣṇa Zijn grootheid openbaarde, zei Hij tegen Zijn
 ouders, Śrī Vasudeva en Devakī (*Śrīmad-Bhāgavatam*
 10.3.44), “O Vader, O Moeder, Ik heb jullie Mijn gedaante
 met vier armen getoond alleen om jullie te herinneren aan het
 voorgaande leven. Als jullie alleen Mijn menselijke kenmer-
 ken hadden gezien, zouden jullie Me niet hebben herkend.”
 Tegen Arjuna zei Hij op dezelfde manier (*Bhāgavad-gītā* 9.5),
 “Aanschouw Mijn grootse gedaante!” en openbaarde Zijn
aiśvarya. Zelfs toen Hij de glorie van Zijn betoverende
 schoonheid vertoonde, heeft Hij ook in Śrī Vṛndāvana dui-
 zenden en duizenden gedaanten met vier armen aan Brahmā
 getoond.

Tekst 5

*atha bhakta niṣṭham aiśvarya-jñānam. ataeva “yuvān na naḥ
 sutau sākṣāt pradhāna-puruṣeśvarau” ity ādi vasudevokteḥ
 “sakheti matvā prasabham yad uktam” ity arjunokteḥ sa īśvaro
 ‘yam ity anusandhāne ‘pi hṛt-kampa-janaka-sambhrama-
 gandhasya anudgamāt svīya bhāvasyāti-sthairyam eva yad ut-
 pādayati tan mādhyurya-jñānam | yathā – “vandinas tam upa-
 deva gaṇā ye, gīta-vādya-valibhiḥ paribabruḥ ||” iti “vandyā-
 māna-caraṇaḥ pathi vṛddhaiḥ ||” iti ca yugala-gītokteḥ, goṣṭam
 prati gavānayana-samaye brahmendra-nārādādbhīḥ kṛtasya
 kṛṣṇa-stuti-gīta-vādyam pūjopahāra-pradāna-pūrvaka-caraṇa-
 vandanasya dṛṣṭatve ‘pi śrīdāma-subalādīnām sakhya-
 bhāvasyāśaithilyam | tasya tasya śrutatve ‘pi vrajābalānām
 madhura-bhāvasyāśaithilyam | tathaiva vraja-rāja-kṛta-tad-
 āśvāsana-vākyair vrajeśvaryā api nāsti vātsalya-śaithilya gand-
 ho ‘pi praty uta dhanyaivāham yasyāyam mama putraḥ para-
 meśvara iti manasy abhinandane putra-bhāvasya dārḍhyam
 eva | yathā prakṛtyā api mātuh putrasya pṛthviśvaratve sati tat-
 putra-rabhāvaḥ sphīta evāvabhāti | evam dhanyā eva vayam
 yeśam sakhā ca parameśvara iti yāsām preyān parameśvara iti
 sakhānām preyasīnām ca sva sva-bhāva dārḍhyam eva jñeyam
 | kim ca saṁyoge sati aiśvarya-jñānam na samyag avabhāsate,
 saṁyogasya śaityāt candrātapa-tulyatvāt virahe tv aiśvarya-
 jñānam saṁyag avabhāsate | virahasyauṣṇayā sūryātapa-
 tulyatvāt | tad api hṛt-kampa-sambhramādarāya bhāvān naiś-
 varya-jñānam | yad uktam – “mṛgayur iva kapīndram vīvyadhe
 lubdha-dharmā striyam akṛta-virūpām strī-jitaḥ kāmāyānām |
 balim api bali-matvāveṣṭayad dhvānḥkṣavadyas tad alam asita-
 sakhyair dustyajas tat kathārtha” iti | atra vrajaukasām go-*

vardhana-dhāraṇāt varuṇa-loka gamanānantaram tu kṛṣṇo 'yam īśvara eveti jñāne 'py ukta prakāreṇa śuddham mādhyurya-jñānam eva pūrṇam | varuṇa-vakyenoddhava-vākyena ca śākṣād īśvara-jñāne 'pi "yuvām na naḥ sutāv iti" vasudeva vākyavat vrajeśvarasya "na me putraḥ kṛṣṇa" iti manasy api manāg api noktiḥ śrūyate iti tasmād vraja-sthānām sarvathaiva śuddham eva mādhyurya-jñānam pūrṇam pura-sthānām tu aiśvarya-jñāna-miśrum mādhyurya-jñānam pūrṇam ||

Nu wordt een beschrijving gegeven van toegewijden, die zich steevast in *aiśvarya-jñāna* bevinden. Śrī Vasudeva zei tegen Śrī Kṛṣṇa en Śrī Baladeva, “Jullie zijn mijn zonen niet. Jullie zijn rechtstreeks de Allerhoogste Persoonlijkheden Gods.” Ook Arjuna zei, nadat hij Kṛṣṇa’s universele gedaante had aanschouwd, “O Kṛṣṇa, vergeef me alsjeblieft voor alles, dat ik eerder uit onzorgvuldigheid of genegenheid tegen Jou heb gezegd zonder Jouw glorie te realiseren” (*Bhāgavad-gītā* 11.41).

De uitspraken van deze toegewijden onthullen, dat hun gevoel van respectievelijk ouderliefde en broederliefde afnam bij het zien van het goddelijke vermogen van Śrī Kṛṣṇa. Dit wordt *aiśvarya-jñāna* genoemd. Omgekeerd, als niet het minste ontzag en geen hartstollende eerbied worden opgeroepen zelfs niet na kennisname [dat wil zeggen, ‘na te hebben gehoord’]² van Śrī Kṛṣṇa’s Allerhoogste Goddelijkheid en als

² In voetnoten 2-9, 12 en 14 van dit hoofdstuk worden samenvattingen van toegevoegde explicaties van Śrīla Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja van de esoterische principes (*tattva*) in dit boek gegeven. Datum en plaats van de volledige uiteenzetting worden in eindnoot 1 gegeven.

het gevoel van de gevestigde relatie met Śrī Kṛṣṇa sterk blijft, wordt dat bewustzijn *mādhurya-jñāna* genoemd.

In de *Yugala-gīta* (*Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto Tien, Hoofdstuk 35) staat, [De *gopīs* vertellen Moeder Yaśodā,] “Gandharva’s en andere ondergeschikte halfgoden, die aan de Śruti’s zijn gewijd, omringen Śrī Kṛṣṇa aan alle vier zijden en vereren Hem met hymnen, bloemen en andere toebehoren” en “Śrī Brahmā en anderen boden Zijn lotusvoeten eerbetuingen aan, toen Hij de koeien over het pad hoedde.” Deze uitspraken tonen aan, dat de koeherdersjongens onder leiding van Śrīdāma en Subala zagen, dat Brahmā, Indra, Nārada en andere halfgoden gebeden met liederen begeleid door muziekinstrumenten aanboden en Kṛṣṇa’s lotusvoeten eerbetuingen met allerlei toebehoren aanboden, toen Hij uit het bos terugkeerde. Desondanks was hun gevoel van natuurlijke vriendschap met Kṛṣṇa niet in het minst afgenomen.

Toen de Vraja meisjes dit van de koeherdersjongens hoorden, kon men zien, dat ze een onwankelbare fixatie op hun amoureuze gevoelens (*madhura-bhāva*) voor Bhagavān bleven vertonen. Zo ontstond ook niet de minste afname van het moedergevoel van Vrajesvarī Śrīmatī Yaśodā, toen ze de woorden hoorde, die Vrajarāja Nanda Bābā sprak om de Vrajavāsī’s te kalmeren. Door de manifestatie van moederlijke trots werd haar moederliefde voor Kṛṣṇa juist sterker en ze voelde, “Ik ben gezegend, dat mijn zoon de Allerhoogste Per-

[vervolg voetnoot 2] Hier heeft Śrīla Nārāyaṇa Mahārāja gezegd, dat ‘weten’ of ‘kennis hebben van’ (*jñāna*) betekent ‘gehoord van anderen’, zoals van Paurṇamāsī en Gargācārya. Het betekent niet, “ik weet” of “ik heb gerealiseerd”.

soonlijkheid Gods Zelf is.”³ Deze woorden wijzen erop, dat het opwellen van moederlijke trots in het hart van Yaśodā, op dezelfde manier haar *vātsalya-bhāva* versterkte, als waarop een gewone moeder, wier zoon juist heerser van de wereld is geworden, onmiddellijk een nog grotere moederliefde voor hem koestert.⁴

De *sakhās* zeiden, “Wij zijn ook gezegend, dat onze vriend Bhagavān is,” en de *vraja-gopīs* zeiden, “We zijn gezegend, dat onze geliefde Bhagavān is.”⁵ Uit deze uitspraken kunnen

³ Śrīla Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja heeft uitgelegd, dat de oudere *gopas*, nadat Kṛṣṇa Govardhana Heuvel had opgetild, met Nanda Bābā hadden gesproken over de mogelijkheid, dat Kṛṣṇa een halfgod, God, of iemand als God zou kunnen zijn en dat hij er misschien beter van kon afzien om Hem te straffen. Nanda Bābā grinnikte en antwoordde, dat Hij dat onmogelijk kon zijn, omdat Kṛṣṇa altijd liegt, steelt, kwaad wordt en katekwaad uithaalt. Hij zei tegen hem, “Als mijn zoon God is, bied ik Hem mijn eerbetuigingen aan, maar ik blijf Hem wel straffen.” Wat hij hier eigenlijk zegt is, “Kṛṣṇa is niet God. Hij is mijn zoon.” Toen Moeder Yaśodā haar echtgenoot dit hoorde zeggen, moest zij ook lachen bij het idee, dat Kṛṣṇa iets anders zou zijn dan haar eigen zoon.

⁴ Śrīla Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja legt uit, dat de inwoners van Vraja en zelfs het gras en de boomklimmers nooit geloven, dat Kṛṣṇa God is. Hij is voor hen gewoon een vriend, een zoon, of een geliefde en de verzekering van Zijn Goddelijkheid door anderen wordt met sarcasme en humor tegemoet getreden, “Ja, je hebt gelijk. Heel goed! Als Hij God is, zou ik willen, dat iedereen zich aan Hem toewijdt.” En daarmee wordt de conversatie over Zijn Goddelijkheid afgesloten.

⁵ Śrīla Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja heeft gezegd, dat de woorden en het hart van Śrīla Cakravartī Ṭhākura niet door algemene lezers worden begrepen. Ze worden gerealiseerd en dan uiteengezet door zuivere Vaiṣṇava's op basis van hun eigen onvermengde *bhakti* beoefening. Śrīla Cakravartī Ṭhākura citeert hier de versie van de *gopīs*, niet de versie van

we afleiden, dat zelfs nadat de Vrajavāsī's de kennis ter ore was gekomen, dat Kṛṣṇa de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is (*iśvara-jñāna*)⁶, hun individuele gevoelens eerder sterker dan zwakker werden.⁷

Als de Vrajavāsī's Bhagavān tegenkomen, manifesteert zich in hen geen *aiśvarya-jñāna*. Ontmoeten lijkt op de koele stralen van de maan, maar afgescheidenheid lijkt op de schroei-

[vervolg voetnoot 5] Brahmā of Śiva. Volgens de *gopīs* zijn de woorden van de *gopas* als grapje bedoeld.

Ook Śrīla Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī heeft dit incident in zijn *Govinda-līlāmṛta* besproken. Hij schrijft, dat de speelse *gopas* naar Kṛṣṇa waren gegaan en moesten lachen om het gedrag van de halfgoden en het gingen imiteren, nadat ze hadden gezien, dat de halfgoden voor Kṛṣṇa bogen en Hem als Bhagavān, als drager van Govardhana Heuvel, als moordenaar van demonen enzovoort verheerlijkten. Ze dachten, dat de halfgoden begoocheld waren, toen ze hun vriend op die manier verheerlijkten, want zij hadden gezien, dat Śrī Viṣṇu Hem Zijn vermogen had gegeven, omdat Nanda Mahārāja Śrī Viṣṇu had vereerd.

⁶ Het woord *iśvara-jñāna* kan op twee manieren worden begrepen, (1) de eigen realisatie, dat Kṛṣṇa God is en (2) van anderen horen, dat Hij God is, maar het niet geloven. Hier betekent het, dat ze het niet geloofden.

⁷ Nanda Bābā kan Kṛṣṇa met een stok bedreigen en met toegenegen sarcasme zeggen, “Oh, ik heb gehoord, dat Jij Bhagavān bent; ik zal Jou vereren.” Zijn innerlijke intentie is in feite het tegenovergestelde, “Ik weet, dat Je een onhandelbaar kind bent.”

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt in zijn commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* uit, dat Nanda Bābā weer met sarcastische woorden antwoord gaf, nadat Uddhava hem had geïnformeerd, dat Kṛṣṇa God is. Zo werden ook tijdens de zonsverduistering in Kurkṣetra, waar Kṛṣṇa de *gopīs* tegenkwam, de lofbetuigingen van Zijn Goddelijkheid zuiver schertsend door hen gesproken. En ook in *Gopī-gīta*, Vers 9, waren de woorden gesproken door *gopīs* in de groep van Śrīmatī Rādhikā vol ironie.

end hete stralen van de zon. Vanwege de brandende pijn van afgescheidenheid kan *aiśvarya-jñāna* zich soms tijdelijk manifesteren. Maar vanwege de afwezigheid van eerbied gaat zelfs dan het hart niet bonzen en worden geen gevoelens van ontzag opgeroepen; dit kan dus niet echt als *aiśvarya-jñāna* worden aanvaard.

Bijvoorbeeld in *Bhramara-gīta* (*Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto Tien, Hoofdstuk 47) zeggen de *gopīs*, “In Zijn incarnatie van Rāma heeft Hij als een doorsnee jager de apenkoning Bāli vanuit een schuilplaats met pijlen doorboord. Over het algemeen jaagt een jager op dieren vanwege een excessieve wellust naar vlees, maar Rāma heeft Bāli zonder reden vermoord. Hij is dus nog wreder dan de jager. En omdat Hij onder de plak zat van een vrouw (Zijn echtgenote Sītā), heeft Hij de neus en oren van de wellustige Śūrpaṅakhā afgesneden. In Zijn incarnatie van Vāmana heeft Hij als een kraai [die voedsel wegpakt en dan de mand, waaruit hij het stal, omgooit] de verering van Bali Mahārāja aanvaard en hem daarna in de strop van Varuṇadeva opgeknoopt. Daarom willen we met die duistere persoon geen enkele vorm van vriendschap hebben. Maar toch blijven we over Hem praten, want dit is voor ons ontzettend moeilijk om op te geven.”

Dit vers uit *Bhramara-gīta* (10.47.17) geeft de onderscheidende gevoelens weer van de meisjes van Vraja, die geen enkel ontzag of bijzondere eerbied voor Śrī Kṛṣṇa koesterden, zelfs niet nadat ze op de hoogte waren gekomen van [hadden gehoord over] Zijn vermogens. Voordat Kṛṣṇa Govardhana Heuvel optilde, hadden de Vrajavāsī's geen *aiśvarya-bhāva* en hadden ze nooit het idee gehad, “Onze Kṛṣṇa is de Allerhoog-

ste Persoonlijkheid Gods.” En hoewel ze, nadat Hij Govardhana had opgetild en zelfs toen Hij uit Varuṇaloka⁸ was teruggekeerd, werden geconfronteerd met het bewijs, dat Kṛṣṇa Bhagavān is, was het hart van de Vrajavāsi’s alleen vol van gevoelens van zuivere *mādhurya-jñāna*, zoals voorheen.

Śrī Vasudeva zei tegen Kṛṣṇa en Baladeva, “Geen van jullie tweeën is mijn zoon.” Hoewel daarentegen de kennis van Kṛṣṇa’s goddelijke vermogens wel in het hart van Nanda Bābā werd opgeroepen, nadat hij erover had gehoord van Varuṇadeva en Uddhava, heeft Nanda Bābā nooit het gevoel gehad, “Kṛṣṇa is niet mijn zoon,” noch wordt waar dan ook vermeld, dat hij er ooit op deze manier tegen iemand over heeft gesproken.⁹ We kunnen dus zien, dat de Vrajavāsi’s altijd compleet verzadigd waren van smetteloos zuivere *mādhurya-jñāna*. De *mādhurya-jñāna* van de metgezellen van Dvārakā daarentegen was vermengd met bewustzijn van Bhagavāns *aiśvarya*.

⁸ Toen Nanda Bābā zag, dat Varuṇadeva en zijn metgezellen Kṛṣṇa vereerden, was hij verbaasd en dacht, dat ze dat respect louter aanboden, omdat Kṛṣṇa zo een prachtig kind was.

⁹ Neem het voorbeeld van een stukje stro in een grote pan kokende melk. Dat strootje blijft slechts een seconde aan de oppervlakte zichtbaar, voordat het helemaal in de melk verdwijnt. Men kan het niet meer vinden. Als *aiśvarya* wordt vergeleken met het strootje in de melk, wordt *aiśvarya* verborgen in de onpeilbaar diepe oceaan van *mādhurya* in Vraja. Daar bestaat geen kans om te weten, dat het aanwezig is.

Tekst 6

nanu pure vasudeva-nandanaḥ kṛṣṇo 'yam aham īśvara eva iti nara-līlatve 'pi jānāty eva yathā tathaiva nanda-nandanaḥ kṛṣṇam svam īśvaratvena vraje jānāti na vā? yadi jānāti tadā dāma-bandhanādi-līlayām mātṛ-bhīti-hetukāśru-pātādikam na ghaṭate | tadādikam anukaraṇam eveti vyākhyā tu mandamatinām eva na tv abhijña-bhaktānām | tathāvyākhyān asyābhijña-sammatatve "gopy ādade tvayi kṛtāgasi dāma yāvad yā te daśāśru-kalilāñjana-sambhramākṣam | vaktraṁ nīliya bhaya-bhāvanayā sthitasya sa mām vimohayati bhīr api yad bibheti ||" ity uktavatyām kuntyām moho naiva varṇyeta | tathā hi bhīr api yad bibheti ity uktyaiva kuntyā atraisvarya-jñānam vyakti-bhūtaṁ bhaya-bhāvanayā sthitasya ity antarbhayasya sa tayā satyatvam evābhimatam | anukaraṇa-mātratve jñāte tasyā moho na sambhaved iti jñeyam | yadi ca svam īśvaratvena na jānāti tadā tasya nitya jñānānanda ghanasya nitya jyānāvaraṇam kena kṛtam iti? – atrocyate | yathā saṁsāra-bandhe nipātya duḥkham evānubhāvayitum māyāvṛttir avidyā jīvānām jñānam āvṛṇoti, yathā ca mahā-madhura-śrī-kṛṣṇa-līlā-sukham anubhāvayitum guṇātītānām śrī-kṛṣṇa-parivārāṇām vrajeśvarya-dīnām jñānam cic-chakti-vṛttir yogamāyaivāvṛṇoti, tathaiva śrī kṛṣṇam ānanda-svarūpam apy ānandātiśayam anubhāvayitum cic-chakti-sāra-vṛttiḥ premaiva tasya jñānam āvṛṇoti | premṇas tu tat svarūpa-śaktīvāt tena tasya vyāpter na doṣaḥ | yathā hy avidyā sva-vṛtṭyā mamatayā jīvaṁ duḥkhayitum eva badhnāti, yathā daṇḍānīya janasya gātra-bandhanam rajju-niḡaḍādinā mānanīya-janasyāpi gātra-bandhanam anargha-sugandha-sūkṣma-kañcukoṣṇīṣādinā, ity avidyādhīno jīvo duḥkhī, premādhīnaḥ kṛṣṇo 'ti sukhi | kṛṣṇasya premāvaraṇa-svarūpaḥ

sukha-višeṣa-bhoga eva mantavyaḥ, yathā bhṛṅgasya kamala-koṣāvaraṇa-rūpaḥ | ataevoktaṁ “nāpaiṣi nātha hṛdayāmbu-ruhāt svapurṁsām” iti praṇaya-rasanayā dhṛtāṅghri-padme iti ca | kiṁ ca yathaivāvidyayā svatāratamyē jñānāvaraṇa-tāratamyāt jīvasya pañca-vidha-kleśa-tāratamyāṁ vidhīyate, tathaiva premṇāpi sva-tāratamyena jñānaiśvaryādy-āvaraṇa-tāratamyāt sva-viṣayāśrayayor ananta-prakāraṁ sukha-tāratamyāṁ vidhīyate iti | tatra kevala premā śrī yaśodādī niṣṭhaḥ sva viṣayāśrayau mamatā rasanayā nibadhya paraspara-vaśībhūtau vidhāya jñānaiśvary-ādikam āvṛtya yathādhikam sukhayati na tathā devakyādi-niṣṭho jñānaiśvarya mīśra iti | tasmāt tāsāṁ vrajeśvaryādināṁ sannidhau tad vātsalyādi-prema-mugdhaḥ śrī kṛṣṇaḥ svam īśvaratvena naiva jānāti | yat tu nānā-dānava-dāvā-nalādy-utpātāgama-kāle tasya sārva-jñām dṛṣṭam tat khalu tat tat premī parijana-pālana-prayojanikayā līlā-śaktyaiva sphūritaṁ jñeyam | kiṁ ca maugdhya samaye ‘pi tasya sādḥaka-bhakta-paricaryādi-grahaṇe sārva-jñyam acintya-śakti-siddham iti prāk pratipāditam | tad evaṁ vidhi-mārga-rāga-mārgayor viveka aiśvarya mādhuryayor viveka aiśvarya-jñāna mādhurya-jñānayor vivekaś ca darśitaḥ | sva-kīyā-parakīyātvayor vivekas tu ujjvala-nīlamanī vyākhyāyām vistārīta eva |

tatra vidhi-mārgaṇa rādhā-kṛṣṇayor bhajane mahā-vaikuṅṭha-stha-goloke khalv avivikta-svakīyā-parakīyā-bhāvam aiśvarya-jñānaṁ prāpnoti | madhura-bhāva-lobhitve sati vidhi-mārgaṇa bhajane dvārakāyām śrī-rādhā-satyabhāmayor aikyāt saty-abhāmā-parikaratvena svakīyā-bhāvam aiśvarya-jñāna-mīśra-mādhurya-jñānaṁ prāpnoti | rāga-mārgaṇa bhajane vraja-bhūmau śrī-rādhā-parikaratvena parakīyā-bhāvaṁ śuddha-mādhurya-jñānaṁ prāpnoti | yadyapi śrī rādhikā śrī kṛṣṇasya

svarūpa-bhūtā hlādinī śaktiḥ, tasyā api śrī kṛṣṇaḥ eva tad api tayor lilā sahitayor evopāśyatvaṁ na tu lilā rahitayoḥ, lilāyāṁ tu tayor vraja-bhūmau kvāpy āṛṣa-śāstre dāmpatyāṁ na prati-pāditam iti śrī rādhā hi prakatāprakata-prakāśayoḥ parakīyai-va iti sarvārtha niṣkarṣa-saṅkṣepaḥ ॥

Hier kan een vraag worden gesteld. Vasudeva-nandana Śrī Kṛṣṇa voerde in Dvārakā menselijk spel uit in het bewustzijn, “Ik ben Bhagavān.” Heeft Nanda-nandana Śrī Kṛṣṇa in Zijn spel in Vṛndāvana dezelfde houding gehad, of niet? Als men zegt, “Ja, Hij wist het,” hadden er geen tranen van angst uit Zijn ogen gevloeid, toen Hij in *dāma-bandhana-lilā*¹⁰ door Moeder Yaśodā werd vastgebonden.

Voor geleerde toegewijden is het ongepast te denken, dat Zijn angst en tranen een show waren. Alleen minder intelligente mensen zullen dit zeggen. Als onderlegde toegewijden deze uitleg zouden aanvaarden, zou Kuntī-devī niet in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.8.31) hebben gezegd, “O Kṛṣṇa, toen Je de yoghurtpot brak, besloot Moeder Yaśodā Jou straf te geven, zodat Je in de toekomst niet weer zulk kattedwaad zou uithalen. Toen ze Jou uit woede met een touw ging vastbinden, raakten Jouw ogen opgewonden van angst, waarbij tranen vermengd met *kajjala* over Jouw wangen stroomden en Jouw borst doordrenkten. Hoewel angst in eigen persoon zelf bang voor Jou is, boog Je Jouw hoofd uit vrees voor Jouw moeder en verborg Je Jouw gezicht achter haar rug. Als ik aan Jou in die hoedanigheid terugdenk, raak ik ondersteboven.”

¹⁰ Het spel van Moeder Yaśodā, die Kṛṣṇa aan een vijzel vastbindt, wordt verhaald in *Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto Tien, Hoofdstuk 9.

Met deze uitspraken heeft Kuntī-devī uitdrukking gegeven aan *aiśvarya-jñāna*, zoals waarop wordt gewezen in de zin ‘angst in eigen persoon zelf is bang voor Jou’. Haar woorden ‘uit vrees voor Jouw moeder’ wijzen erop, dat de angst in het hart van Kṛṣṇa niet kunstmatig was; deze angst werd werkelijk door Hem gevoeld. Dit is de samenvattende opvatting van Kuntī-devī. Als ze had gedacht, dat Kṛṣṇa pretendeerde bang te zijn, zou ze het niet vreemd hebben gevonden. Maar als we zeggen, dat Hij niet wist, dat Hij Bhagavān is, rijst de vraag, wat bedekt de eeuwige kennis van Kṛṣṇa, die de personificatie van oneindige zegen en kennis is?

We zien, dat onwetendheid (*avidyā*) als functie van het begoochelende vermogen (*māyā*) de levende wezens in gebondenheid van de materiële wereld stort en kennis van hun constitutionele positie verhult om hen louter een lijdensweg te laten ervaren. Op dezelfde manier dekt de belichaming van de functie van het spirituele vermogen (*cit-śakti*) – dat wil zeggen, het spelvermogen (*līlā-śakti*) *Yogamāyā* – de kennis af van de metgezellen van Śrī Kṛṣṇa, zoals Moeder Yaśodā, die zich buiten de drie geaardheden van de natuur bevinden. Dit stelt hen in staat om de zoete smaken van het geluk van het uiterst beminnelijke spel van Śrī Kṛṣṇa te proeven.

Op dezelfde manier dekt de essentie van *cit-śakti*, namelijk *prema*, ook Kṛṣṇa’s eigen kennis van Zijn natuur af – dat Hijzelf de personificatie van goddelijk plezier (*ānanda-svarūpa*) is – om Hem in staat te stellen een grotere overvloed aan extase te proeven. *Prema* is ook Kṛṣṇa’s innerlijke, intrinsieke vermogen (*svarūpa-śakti*). Daarom is het niet verkeerd, dat *prema* Zijn identiteit (*svarūpa*) afdekt.

Onwetendheid bindt de levende wezens met de tendens om gehechtheid te scheppen en bezorgt hen daarmee zielsangst. Criminelen worden vastgebonden met touwen en kettingen, waardoor ze een lijden ondergaan, terwijl respectabele mensen groot genoeg scheppen in zich optuigen in plezierige, kostbare, geurende, fijne, zachte kleding – zoals *kurtās* en tulbanden – die ook een vorm van gebondenheid vertegenwoordigen. Op dezelfde manier ervaren geconditioneerde zielen, die door onwetendheid worden gebonden, alleen ellende in die staat van gebondenheid, terwijl Kṛṣṇa juist gelukkig wordt onder beheersing van *prema*. Kṛṣṇa ervaart groot plezier om door liefde te worden gebonden, zoals de honingbij zich gelukkig voelt, als hij in de bloemenkrans van een lotus wordt opgesloten. Daarom wordt gezegd, “O Heer, U verlaat het lotushart van Uw toegewijden niet,” en “Toegewijden hebben Uw lotusvoeten gebonden met de koorden van liefde.”

In deze wereld is de mate, waarin kennis wordt afgedekt, afhankelijk van de mate van onwetendheid en in overeenkomst daarmee ervaart men vijf soorten ellende (*kleśa*).¹¹ Op dezelfde manier onderdrukken diverse niveau's van *prema* de kennis en vermogens van zowel het object (*viśaya*) als het voertuig (*āśraya*) van *prema*, dat hen in staat stelt om het geluk van onbeperkte variëteiten *rasa* te ervaren in overeenstemming met het niveau van hun liefde. Dus de liefde van Moeder Yaśodā en van andere Vrajavāsi's (de *āśraya* van

¹¹ De vijf soorten *kleśa* zijn: *avidyā* (onwetendheid), *asmitā* (vals-ego), *rāga* (gehechtheid), *dveṣa* (haat) en *abhiniveśa* (verzonkenheid in lichamelijk plezier).

prema) bindt hun *viṣaya*, Kṛṣṇa, met de koorden van bezitsdrang (*mamatā*) en omgekeerd. *Viṣaya* en *āśraya* brengen elkaar met hun wederzijdse liefde onder controle en geven elkaar een overdaad aan plezier. De *prema* daarentegen, die is vermengd met het gewaarzijn van de grote rijkdom en vermogens van Bhagavān, die in Vasudeva, Devakī en andere inwoners van Mathurā en Dvaraka wordt aangetroffen, stelt hen niet in staat om dat geluk aan Śrī Kṛṣṇa en Zijn toegewijden te schenken.

Śrī Kṛṣṇa wordt zodanig geboeid door de ouderliefde van Vrajeṣvarī Yaśodā en de andere, oudere *gopīs*, dat Hij Zich niet bewust is, dat Hij Bhagavān is. Als er verstoringen plaatshebben door demonen en bosbranden, wordt de alwetendheid in Śrī Kṛṣṇa alleen aangewend om Zijn dierbaarste toegewijden te beschermen. Men dient te weten, dat Zijn spelvermogen (*līlā-śakti*) Hem Zijn alwetendheid tijdelijk laat vertonen. En verder is iedere alwetendheid op het moment van Kṛṣṇa's *mugdhatā* eenvoudig daar om Hem de dienstverlening van de *sādhakas* te laten ontvangen. Deze alwetendheid wordt Hem, zoals eerder aangetoond, eveneens door Zijn onbevattelijke vermogen ingegeven.

Ik heb op deze manier een filosofische beraadslaging uiteengezet over *vidhī-mārga* en *rāga-mārga*, Bhagavāns aspecten van *aiśvarya* en *mādhurya*, alsmede het gewaarzijn van Zijn toegewijden met betrekking tot deze aspecten (*aiśvarya-jñāna* en *mādhurya-jñāna*). Ik heb ook een uitgebreide analyse gegeven van de verschillen tussen *svakīya-bhāva* en *parakīya-bhāva* in *Ānanda-candrikā*, mijn commentaar op Śrī Ujj-

vala-nīlamanī van Rūpa Gosvāmī [waarvan een samenvatting wordt gegeven in Deel Twee].

Door *bhajana* van Rādhā en Kṛṣṇa in *vidhi-mārga* uit te voeren krijgt men *aiśvarya-jñāna*, dat geen onderscheid aanlegt tussen de stemmingen van echtelijke en buitenechtelijke liefde in Goloka en dat zich in het gebied van Mahā-Vaikuṅṭha bevindt. Als men gretig is naar *madhura-rasa* en men voert *bhajana* uit in *vidhi-mārga*, wordt de *sādhaka*, omdat Śrī Rādhā en Satyabhāmā één zijn, een metgezel van Satyabhāmā in Dvārakā in de stemming van echtelijke liefde en krijgt men *mādhurya-jñāna* vermengd met *aiśvarya-jñāna*. Als men gretig is naar *madhura-rasa* en men voert *bhajana* uit in *rāga-mārga*, wordt men een metgezel van Śrīmatī Rādhikā in Vraja in de stemming van overspelige liefde en krijgt men zuivere *mādhurya-jñāna*.

Ook al is Śrīmatī Rādhikā Kṛṣṇa's eigen pleziergevend vermogen en ook al is Kṛṣṇa Rādhikā's *svakīya-jana* of Haar eigendom, is het niettemin een blijvende plicht om aan het Goddelijk Paar, Rādhā-Kṛṣṇa Yugala, dienst te verlenen vergezeld van Hun spel en vermaak en niet alleen aan Kṛṣṇa zonder Hun spel.

Geen enkel geschrift, dat door de wijzen is geschreven, heeft vastgesteld, dat Rādhā en Kṛṣṇa van Vraja gehuwd zijn. Daarom wordt aan Śrīmatī Rādhikā zowel in Haar manifeste als ongemanifesteerde spel (*prakaṣa-* en *aprakaṣa-līlās*) het gevoel van minnares toegeschreven, niet dat van een echtgenote. Hiermee is de essentie van alle onderwerpen in deze tekst beknopt aangegeven.

Tekst 7

*atha rāgānugā bhakti-majjanasyānārtha nivṛtti niṣṭhā-rucy-
 āsakty-antaram prema-bhūmikārūḍhasya sāksāt svābhiṣṭa-
 prāpti-prakārah pradarśyate | yathojjvala nilamaṇau “tad-
 bhāva-baddha-rāgā ye janās te sādhanē ratāḥ | tad योग्यam
 anurāgaugham prāpyot-kaṇṭhānusārataḥ | ta ekaśo ‘thavā dvi-
 trāḥ kāle kāle vraje ‘bhavan” iti | anurāgaugham rāgānugā bha-
 janautkaṇṭhyaṁ na tv anurāga-sthāyinaṁ sādha-ka-dehe ‘nurā-
 gotpatty-asambhavāt | vraje ‘bhavann iti avatāra-samaye nitya-
 priyādya yathā āvirbhavanti tathaiva gopikā-garbhe sādhanā-
 siddhā apy āvirbhavanti | tataś ca nitya-siddhādi-gopinām ma-
 hā-bhāva-vatīnām saṅga-mahimnā darśana-śravaṇa-
 kīrtanādibhiḥ sneha-māna-praṇaya-rāgānurāga-mahābhāvā
 api tatra gopikā-dehe utpadyante | pūrva-janmani sādha-ka-
 dehe teṣāṁ utpattyasambhavāt | ataeva vraje kṛṣṇa preyasinām
 asādhāraṇāni lakṣaṇāni | yad uktam – “gopinām paramānanda
 āsid govinda-darśane | kṣaṇam yuga-śatam iva yāsām yena
 vinā bhaved” iti | “truṭiryugāyate tvām apaśyatām” ityādi ca |
 kṣaṇasya yuga-śatāyamānatvaṁ mahābhāva-lakṣaṇam |*

*nanu prema-bhūmikārūḍhasya sādha-ka-sya deha-bhaṅge saty
 evāprakaṭa-prakāṣe gopī-garbhāj janmanā vinā eva gopikā-
 deha-prāptau satyām tatraiva nitya-siddhā-gopikā-
 saṅgodbhūtānām snehādīnām bhāvānām prāptiḥ syād ity evam
 kim na brūṣe? maivam | gopī-garbhājjanmanā vinā iyaṁ sakḥi
 kasyāḥ putrikasya vadhūḥ kasya strī ity ādi nara-līlatā vyava-
 hāro na sidhyet | tarhy aprakaṭa-prakāśa eva janmāsītī cen
 naivam, prapañcāgocarasya vṛndāvanīya-prakāśasya sādha-kā-
 nām prāpañcika-lokānām ca praveśadarśanena siddhānām eva
 praveśa-darśanena jñāpitāt kevala-siddhā-bhūmitvāt snehā-*

dayo bhāvās tatra sva-sva-sādhanair api tūrṇaṁ na phalanti, ato yogamāyayā jāta-premāṇo bhaktās te prapañca-gocare vṛndāvana-prakāse eva śrī-kṛṣṇāvatāra-samaye nīyante tatrot-patty-anantaraṁ śrī kṛṣṇāṅga-saṅgāt pūrvam eva tat tad bhāva siddhy-artham | tatra sādha-ka-bhaktānām karmī prabhṛtinām siddhā-bhaktānām ca praveśa-darsanenaivānu-bhūyate sādha-ka-bhūmitvaṁ siddhā-bhūmitvaṁ ca | nanu tarhy etāv antaṁ kālaṁ taiḥ paramotkaṇṭhair bhaktaiḥ kva sthātavyam? tatro-cyate | sādha-ka-deha-bhaṅga-samaye eva tasmai premavate bhaktāye cira-samaya-vidhṛta-sākṣāt-sevābhilāṣa-mahotkaṇṭhāya bhagavatā kṛpayaiva sa-parikarasya svasya darśanaṁ tad-abhilaṣaṇīya sevādikaṁ cālabdha-snehādi prema-bhedāyāpi sakṛd dīyate eva yathā nārādāyaiva | cid-ānandamayī gopikā tanuś ca dīyate | saiva tanur yogamāyayā vṛndāvanīya-prakāṣa-prakāse kṛṣṇa-parivāra-prādurbhāva-samaye gopī-garbhād udbhāvyate | nātra kāla-vilamba-gandho 'pi | prakāṣa-līlāyā api vicchedābhāvāt | yasminn eva brahmāṇḍe tadānīm vṛndāvanīya-līlānām prākāṣya tatraivāsyām eva vraja-bhūmau, ataḥ sādha-ka-premi-bhakta-deha-bhaṅga-sama-kāle 'pi sa-parikara śrī-kṛṣṇa-prādurbhāvaḥ sadaivāsti, iti bho bho mahānurāgi sotkaṇṭha-bhaktā mā bhaiṣṭa suthiras tiṣṭhata svasty evāsti bhavadbhya iti ||

Nu wordt beschreven, hoe een *rāgānuga* toegewijde rechtstreeks het gewenste doel bereikt door geleidelijk de devotie-nele stadia te doorlopen: *anartha-nivṛtti* (achterlaten van hindernissen), *niṣṭhā* (resolute vastberadenheid), *ruci* (sterke

smaak), *āsakti* (diepe gehechtheid) en tenslotte ascentie naar het gebied van *prema* (goddelijke liefde).¹²

¹² De openbaring van de eeuwige, spirituele identiteit van de *rāgānuga-sādhaka* begint zich te manifesteren in het stadium van *āsakti*. Toch kan *rāgānuga-sādhana* in zijn onontwikkelde staat in het stadium *śraddhā* of vertrouwen beginnen, nog vóór het stadium van *anartha-nivṛtti*. Hier wijst *śraddhā* op dat zeer zeldzame vertrouwen voorzien van intens verlangen, dat voortkomt uit horen spreken over de ongeëvenaarde beminnelijkheid van Kṛṣṇa's spel (*bhagavad-līlā-mādhurya-lobhamayi-śraddhā*). Deze vorm van vertrouwen is de kwalificatie voor *rāgānuga-bhakti*. Dit contrasteert met vertrouwen zonder intens verlangen, dat wordt bestuurd door de principes van de geschriften (*śāstra-avadhāraṇā-mayī-śraddhā*), hetgeen de kwalificatie voor *vaidhī-bhakti* geeft.

In deze tekst beschrijft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura *sādhakas* met voldoende *saṁskāras* uit hun voorgaande levens vermengd met de *saṁskāras* van de associatie met *rasika*-Vaisnava's in dit leven, of op zijn minst voldoende *saṁskāras* uit voorgaande levens (zoals besproken in Tekst 6). Dergelijke *rāgānuga-bhaktas* zullen dus zeer snel vooruitgang maken, als ze de stadia van *bhakti* doorlopen.

Ofschoon onze *gōsvāmīs* eeuwig perfecte metgezellen van Bhagavān zijn, hebben ze de rol van *rāgānuga-sādhakas* aangenomen door de achtereenvolgende stadia van *bhakti* te doorlopen. Ze hebben op deze manier laten zien, hoe een *sādhaka* hindernissen op het pad van *bhakti* overwint, die worden veroorzaakt door *anarthas*.

Śrīla Raghunātha dāsa Gōsvāmī is hiervan een voorbeeld. Hij leerde in zijn kindertijd *harināma* chanten van Śrīla Haridāsa Ṭhākura en van Yadunandana Ācārya kreeg hij te horen, dat hij een eeuwige dienaar van Kṛṣṇa is, zonder dat hij er direct gretig naar was. Hij werd geconfronteerd met hindernissen, zelfs nadat hij Śrī Caitanya Mahāprabhu voor het eerst had ontmoet en zelfs, toen hij met Hem in Puri associeerde. Later in zijn 'ontwikkeling' manifesteerde hij de symptomen van een *siddhā*, zoals het krijgen van indigestie door teveel *prasādam* van zoete rijst van Śrīmatī Rādhikā te nemen, toen hij het louter in zijn meditatie had gotten.

Śrī Ujjvala-nīlamanī (3.49) zegt,

*tad-bhāva-baddha-rāgā ye
janās te sādhanē ratāḥ
tad-yogyam anurāgaugham
prāptyotkaṅṭhānusārataḥ
tā ekaśo ‘thavā dvi-trāḥ
kāle kāle vraje ‘bhavan*

Degenen, die in het bijzonder werden aangetrokken door de stemmingen van de Vrajavāsī's, voerden *sādhana-bhajana* uit

[vervolg voetnoot 12] Ook Śrīla Rūpa Gosvāmī speelde de rol van *sād-haka* en demonstreerde op genadevolle wijze het gevaar van overtredingen tegen een Vaiṣṇava, zelfs met beschikking over de kwalificatie om innerlijke *bhajana* uit te voeren. Hij zat in zijn meditatie te grinniken om een spel van Rādhā en Kṛṣṇa, toen juist de kreupele Kañja-kṛṣṇa dāsa voorbij liep. Kañja-kṛṣṇa dāsa voelde zich beledigd, omdat hij dacht, dat Rūpa Gosvāmī hem uitlachte, waardoor de meditatie van Śrīla Rūpa Gosvāmī verbrak. Rūpa Gosvāmī begreep onmiddellijk, dat hij een overtreding tegen een Vaiṣṇava had begaan.

Op dezelfde manier werd Śrīla Sanātana Gosvāmī in zijn rol geconfronteerd met een reeks obstakels, toen hij zijn dienstverband bij de Mogol keizer van Bengalen opzegde.

Met betrekking tot de praktijk van *rāgānuga-* en *vaidhī-bhakti* zegt Śrīla Jiva Gosvāmī in *Bhakti-sandarbha* (311) het volgende,

*ajāta-tādṛṣa-rucinā tu sad-viśeṣa-ādara-mātrādr̥tā rāgānugā pi vaidhī
samvalītaiva anuṣṭheyā. tathā loka-saṅgrahārtham pratiṣṭhitena jāta-
tādṛṣa-ruinā ca. atra miśratve ca yathā yogyam rāgānugayaiki-kṛtyaiva
vaidhī kartavyā.*

Als een *sādhaka* graag *rāgānuga-bhakti* wil uitvoeren, zonder dat hij smaak heeft voor het uitvoeren van de onderdelen van *bhakti*, kan hij *vaidhī-bhakti* uitvoeren vermengd met praktijken van *rāgānuga-bhakti*, waarvoor hij bekwam is. Een gevorderde *rāgānuga-sādhaka* dient zijn praktijk ook te vermengen met die van *vaidhī-bhakti* om ten behoeve van het welzijn van de samenleving een voorbeeld te geven.

door middel van *rāga-mārga*. Uiteindelijk kregen ze een rijkdom aan geschikte hartstocht, die noodzakelijk is voor verering in spontane liefde, en na verloop van tijd werden ze in overeenstemming met hun gretigheid in Vraja-bhūmi geboren, hetzij alleen of in groepjes van twee of drie.

Het woord *anurāgaugha* in het vers hierboven wijst op geschikte gretigheid om *rāgānuga-bhajana* uit te voeren. Het verwijst niet naar de intense gehechtheid (*anurāga*), waaruit het permanent devotionele gevoel (*sthāyibhāva*) bestaat, want het is niet waarschijnlijk, dat *anurāga* zich manifesteert in het fysieke lichaam van de *sādhaka*. De zinsnede ‘werden in Vraja geboren’ betekent, dat de geperfectioneerde *sādhakas* werden geboren uit de baarmoeder van *gopīs*, zoals de eeuwig perfecte (*nitya-siddhā*) *gopīs* verschenen in de tijd van Kṛṣṇa’s afdaling. Daarna ontwikkelden de *gopīs*, die perfectie hadden bereikt met de uitvoering van *sādhana* (*sādhana-siddhā-gopīs*), geleidelijk *sneha*, *māna*, *praṇaya*, *rāga*, *anurāga*, *bhāva* en *mahābhāva*, het hoogste stadium van *prema* onder invloed van associatie – dat wil zeggen, door het rechtstreeks zien, horen over, en verheerlijken – van de *nitya-siddhā-gopīs*, die over deze *mahābhāva* beschikten. Deze emoties hadden onmogelijk kunnen verschijnen in het materiële lichaam van de *sādhaka*.

Śrīmad-Bhāgavatam (10.31.15) beschrijft de buitengewone kenmerken van Śrī Kṛṣṇa’s geliefde meisjes van Vraja op deze manier: de *gopīs* hadden het hoogste plezier door Śrī Govinda rechtstreeks te zien en ze ervoeren een ogenblik afzondering

van Hem als de duur van honderden *yugas*.¹³ De meisjes van Vraja hebben gezegd, “We ervaren zelfs een knippering van het ooglid als de duur van een millennium.” De ervaring van de *gopīs*, waarbij een moment eeuwen lijkt te duren, is een symptoom van *mahābhāva*.

Hier kan men zich afvragen, “Zou men kunnen zeggen, dat een *sādhaka*, die *prema* heeft bereikt, bij het verlaten van het huidige lichaam direct de gedaante van een *gopī* krijgt in het ongemanifesteerde (*aprakāṭa*) Vraja zonder uit de baarmoeder van een *gopī* te worden geboren en dat ze dan door associatie van de eeuwig perfecte *gopīs* al die verschillende emoties van *sneha* enzovoort krijgt?” Het antwoord is, “Nee, we kunnen dit niet zeggen, want het komt niet overeen met de menselijke relaties, die daar bestaan. Zonder te worden geboren uit de baarmoeder van een *gopī* kunnen vragen niet worden beantwoord, zoals ‘Van wie is deze *sakhī* een dochter?’ en ‘Wiens schoondochter en wiens vrouw is ze?’”

En dan rijst de vraag, “Wat is het probleem, als men zegt, dat ze direct in Vraja in de geestelijke wereld worden geboren?” Het antwoord is, “Nee, dat zal op die manier niet gebeuren.” *Sādhakas* uit deze materiële wereld kunnen de speciale manifestatie van Vṛndāvana niet binnengaan, omdat het helemaal buiten hun bereik en gezichtsveld ligt. Aangezien dit *siddhā-bhūmi* is, een plaats waar alleen perfectie heest, kunnen alleen degenen, die *siddhā* of perfect zijn, daar binnentreden.

¹³ *Yuga* – een van de vier tijdperken op Aarde: Satya, Tretā, Dvāpara en Kali. De duur van ieder *yuga* is naar zeggen achtereenvolgens 1.728.000; 1.296.000; 864.000; en 432.000 aardse jaren.

Het is niet mogelijk om met het uitvoeren van *sādhana* de verheven emoties van *sneha* enzovoort te krijgen. Daarom plaatst Yogamāyā de toegewijde, die *prema*¹⁴ heeft bereikt, voordat hij rechtstreeks met Śrī Kṛṣṇa associeert, in een gemanifesteerd Vṛndāvana, dat in het materiële universum waarneembaar is. Daar wordt men geboren in een tijd, waarin Śrī Kṛṣṇa's verschijning plaats heeft, zodat deze emoties (*sneha* enzovoort) kunnen worden geperfectioneerd. We zien, dat praktiserende toegewijden, baatzuchtig strevers (*karmīs*) en perfecte toegewijden allemaal het Vṛndāvana binnengaan, dat zichtbaar is in de materiële wereld. Daardoor wordt deze Vṛndāvana-dhāma niet alleen als een land van *sādhana* of beoefening ervaren, maar ook als een land van *siddhā* of perfectie.

Waar blijven die meest ambitieuze toegewijden, nadat ze het lichaam van de *sādhaka* hebben verlaten en *prema* hebben bereikt, voordat ze de gedaante van een *gopī* krijgen? Het antwoord is als volgt. Nadat toegewijden met *prema*, die een lange tijd met enthousiasme de directe dienstverlening aan Bhagavān wilden krijgen, het lichaam van de *sādhaka* verlaten, krijgen ze op genadevolle wijze *darśana* van Śrī Kṛṣṇa met Zijn metgezellen. Dit gebeurt zelfs nog, voordat ze *sneha* en alle andere emoties bereiken, die in de speelse romantiek (*prema-vilāsa*) van Bhagavān worden geproefd. Kṛṣṇa geeft hen een keer hun verlangde dienstverlening (zoals Hij recht-

¹⁴ Het is in dit sterfelijke lichaam niet mogelijk om de extatische transformaties van *prema* vast te houden, zelfs niet als Kṛṣṇa ze op genadevolle wijze zou schenken. Het lichaam zou sterven. Het fysieke lichaam kan de *sādhaka* alleen naar het rijpe stadium van *bhāva-bhakti* voeren.

streeks verscheen aan Nārada in zijn voorgaande leven) en schenkt hen hun transcendent zegenrijke gedaante van een *gopī*. Diezelfde *gopī* gedaante verschijnt door de mystiek van Yogamāyā uit de baarmoeder van een *gopī* in (*prakāṣa*) Vṛndāvana, waar Kṛṣṇa neerdaalt met Zijn eeuwige metgezellen.

In dit proces treedt niet de minste vertraging op, want het manifeste spel (*prakāṣa-līlā*) blijft zonder onderbreking altijd ergens in een van de ontelbaar vele universa plaatsvinden. Dus de toegewijden, die over *prema* beschikken, worden geboren uit de baarmoeder van een *gopī* in het universum, waar het spel van Vṛndāvana wordt uitgevoerd. Wanneer een *sādhaka*, die in zijn praktijk volle rijpheid heeft bereikt, zijn lichaam verlaat en de manifestatie van *prema* ervaart, zal Kṛṣṇa vergezeld van Zijn metgezellen altijd aan die toegewijde verschijnen. Daarom, O zeer gretige *anurāgī* toegewijden, vreest niet. Weest ervan verzekerd, dat alles voor jullie gunstig zal uitpakken.

Śrī Candrikā-cakora-ṛtti

Bij het naderen van het stadium van *prema* vanuit *svarūpa-siddhi* kan men niet de perfectie van zijn transcendente identiteit verkrijgen zonder uit de baarmoeder van een *gopī* in *prakāṣa* Vraja te worden geboren. In de Purāṇa's wordt verhaald, dat Mahādeva, meester der halfgoden, ooit voeding gaf aan een intense hunkering om getuige te zijn van de *rasa*-dans. Toen hij Śrīdhāma Vṛndāvana naderde, werd hij door de *gopīs* aan de grens van Vraja tegengehouden. De *gopīs* lieten

hem weten, dat niemand zonder toestemming van Yogamāyā Paurṇamāsī werd binnengelaten. Nadat Mahādeva dit van de *gopīs* had vernomen, ging hij Śrī Paurṇamāsī met zware soberheden vereren om haar een plezier te doen.

Yogamāyā was tevreden met zijn verering, verscheen aan hem en vroeg hem, welke gunst hij wilde hebben. Hij bracht zijn wens tot uitdrukking om van *rasa-līlā* getuige te mogen zijn. Yogamāyā nam hem bij de hand en dompelde hem onder in Brahma-kuṇḍa. Śaṅkara kreeg onmiddellijk de gedaante van een zeer fraai koehedersmeisje. Paurṇamāsī adviseerde de nieuwe, adolescente *gopī* om de *rasa-līlā* vanuit een van de loofhutten in de noordoostelijke hoek van de dansarena te aanschouwen. Toen die nacht de *rasa* dans begon, bekeek deze nieuwe *gopī* het feest vanuit de aangewezen plek. Śrī Kṛṣṇa en de *gopīs* echter ervoeren niet bijzonder veel plezier aan het spel en vermaak van die nacht en vroegen zich af, waarom ze niet in een jubelstemming waren. Ze hadden het vermoeden, dat een ongekwalificeerd persoon op de een of andere manier de arena was binnengekomen. Nadat ze in alle richtingen hadden gezocht, verdachten ze de nieuwe *gopī* ervan, die ze in de loofhut verstopt zagen zitten.

De *gopīs* vroegen haar, “We zien jou vandaag voor het eerst. Wiens dochter ben je? Hoe heet jouw echtgenoot? Van welk dorp ben jij?” Maar de nieuwe *gopī* kon deze vragen niet beantwoorden en staarde hen sprakeloos aan. De meisjes van Vraja waren er zeker van, dat ze een ongekwalificeerde vreemdeling was. Later bij een andere gelegenheid en op verzoek van Paurṇamāsī hebben Śrī Kṛṣṇa en de *gopīs* haar op afstand laten getuigen van de *rasa* dans.

Omdat Mahādeva niet uit de baarmoeder van een *gopī* was geboren, kon hij de emoties van een jong koehedersmeisje niet perfectioneren. Daarom is het noodzakelijk om als koehedersmeisje te worden geboren bij een van de *gopīs* van Vraja en een koeherder te trouwen om de eigen identiteit te perfectioneren. Dit vindt plaats met assistentie van Yoga-māyā. Nadat men complete perfectie heeft bereikt in associatie van Zijn eeuwig perfecte metgezellen, kan men Śrī Kṛṣṇa rechtstreeks dienst verlenen in het ongemanifesteerde Vraja.

Tekst 8

līlā-vilāsine bhakti- / mañjari-lolupāline

maugdhya-sarvajñya-nidhaye / gokulānanda te namaḥ

*dadāmi buddhi-yogaṁ taṁ yena mām upayānti te || ity avocaḥ
prabho tasmād evāham arthaye | gopī-kucālankṛtasya tava
gopendra-nandana | dāsyam̐ yathā bhaved evam̐ buddhi-
yogaṁ prayaccha me | ye tu rāgānugā bhaktiḥ sarvāthaiva sar-
vadaiva śāstra-vidhim atīkrāntā eva iti bruvate “ye śāstra-
vidhim utsrjya yajante śraddhayānvitaḥ” iti “vidhihīnam asṛṣ-
tānnam” ity ādi gītokter garhām arhanto muhur utpātam
anubhūtavanto ‘nubhavanto ‘nubhaviṣyanti cety alam ativistā-
rena | hanta rāgānugā vartma durdarśam̐ vibudhair api | pari-
cinvas tu sudhiyo bhaktās candrikayānayā ||*

O Gukulānanda, O levensgenieter van amoureuus spel en vermaak (*līlā-vilāsī*), Je lijkt op een honingbij, die wordt aange-trokken door de prachtige, geurende, ontluikende bloemen van devotie en die ze altijd proeft, waar ze ook worden aange-

troffen. Je bent de diepe schacht van *mugdhatā* en *sarvajñatā* in eigen persoon. Ik bied Jou eerbetuigingen aan.

O Heer, Je hebt persoonlijk bevestigd, “Ik geef Mijn toegewijden de intelligentie, waarmee ze bij Me kunnen komen.” Daarom bid ik tot Jou, O zoon van Nanda Mahārāja, schenk me alsjeblieft de intelligentie, waarmee ik Jou kan dienen, wanneer Je door de borsten van de *gopīs* wordt gedecoreerd.

Er zijn drie groepen personen, die laakbaar zijn: (1) degenen die zeggen, dat *rāgānuga-bhakti* altijd buiten de regels en regulerende principes van de geschriften valt; (2) degenen die *arcana* met vertrouwen uitvoeren en alle regels over boord gooien (zoals vermeld in *Bhāgavad-gītā* (17.1), *ye sāstra-vidhim utsrjya*); en (3) degenen die offers uitvoeren en de sommaties van de geschriften veronachtzamen (zoals vermeld in *Bhāgavad-gītā* (17.13), *vidhi-hīnam asṛṣṭānnam*). Omdat ze de geschriften veronachtzamen, hebben dergelijke personen herhaaldelijk ervaren, ervaren nu en zullen in de toekomst veel verstoring ervaren. Het heeft geen zin om hierop nader in te gaan.

Hoe verbazinwekkend! Deze *rāgānuga-mārga* is zeer moeilijk te vinden, zelfs voor de halfgoden. Mogen diepgaand intelligente toegewijden ermee op de hoogte komen door middel van deze straal maanlicht, deze *candrikā*

ALDUS EINDIGT DE
TWEDE VERLICHTING

Deel Twee

IN VERBAND MET
SVAKĪYA – PARAKĪYA

HIER PRESENTEREN WE DE ESSENTIE VAN de gezichtspunten van Śrīla Jīva Gosvāmī en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura met betrekking tot de echtelijke liefde (*svakīya*) en buitenechtelijke liefde (*parakīya*) van Bhagavān, zoals uiteen is gezet in hun commentaar op vers 2.21 van *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi*. Deze twee grote toegewijden hebben op zeer deskundige wijze hun achterenvolgende visies gegeven op dezelfde Absolute Waarheid vanuit het gezichtspunt van gevestigde waarheid en van Bhagavāns spel gebaseerd op logica en bewijsvoering uit de geschriften.

De concepties van Śrīla Jīva Gosvāmī

(1) De kenmerken die worden toegeschreven aan een minnaar (*upapati*) in een wereldse samenleving, zijn op geen enkele manier van toepassing op Śrī Kṛṣṇa. Er is in het eeuwige

spel van Bhagavān geen *parakīya-bhāva*. In het manifeste spel van Bhagavān echter bestaat voor het voeden van een bijzondere *rasa* vanwege *māyā* slechts een aanname van de aanwezigheid van buitenechtelijke liefde. Een dergelijke begoocheling wordt ook gedemonstreerd in het spel van Brahmā's verwoording, zoals beschreven in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam*.

(2) In het devotionele gevoel van amoreuze liefde (*śṛṅgāra-rasa*) geeft de liefde van de minnaar aanleiding tot conflicterende emoties (*rasābhāsa*). *Śṛṅgāra-rasa* is als uiterst zuiver beschreven,

*śṛṅgo hi manmathodbhedas / tad-āgamana-hetukaḥ
uttama-prakṛti-prāyo / rāsaḥ śṛṅgāra iṣyate*

Sāhitya-darpaṇa (3.188)

Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in zijn uitleg van de zinsnede *uttama-prakṛti-prāyaḥ* de woorden *śṛṅgāraḥ śucir ujvalaḥ* geciteerd uit het vooraanstaande Sanskriete woordenboek, *Amara-kośa*, waarin wordt gezegd, dat de drie woorden *śṛṅgāra*, *śuci* en *ujvala* synoniem zijn. Het gebruik van het woord *śuci* (puur) wijst er daarom op, dat nimmer de mogelijkheid van onzedelijkheid kan bestaan in de buitenechtelijke relatie van Śrī Kṛṣṇa met de *gopīs* en hun heilige en zuivere liefde (*ujvala-rasa*). In *Trikāṇḍaśeṣa* [een ander Sanskriet woordenboek] wordt het woord *jāra* gedefinieerd als een onwettige minnaar.

(3) Het geschrift, *Nāṭya-alāṅkāra*, beschrijft een buitenechtelijke minnaar ook als afkeurenswaardig. De *Sāhitya-darpaṇa* stelt.

upanāyaka-saṁsthāyām
muni-guru-patni-gatāyām ca
bahu-nāyaka-viṣayāgām ratau ca
tathā 'nubhava-niṣṭhāyām

Het amoureuze verlangen, dat een vrouw voor haar minnaar of voor vele minnaars koestert, dat een man voor de vrouw van een heilige of een geestelijk leermeester koestert, of hetgeen bestaat tussen man en vrouw, die niet trouw zijn aan elkaar, wordt in *śṛṅgāra-rasa* als ongepast beschouwd.

(4) Śrī Kṛṣṇa heeft persoonlijk de fout van buitenechtelijke liefde aangemerkt,

asvargyam ayaśasyaṁ ca
phalgu kṛccehraṁ bhayāvaham
jugupsitaṁ ca sarvatra
hy aupapatyaṁ kula-striyāḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.26)

Het is voor een vrouw uit een respectabele familie altijd afkeurenswaardig om aan een minnaar overspelige dienst te verlenen. Dergelijk gedrag ruïneert haar overgang naar de andere wereld, sluit haar uit van entrée in de hemelse planeten en maakt haar ook in deze wereld te schande. Dit zondige gedrag is niet alleen van een uitermate laag niveau en van nature van voorbijgaande aard, maar is zelfs in het heden ook slechts een bron van lijden, die linea recta naar een hels bestaan leidt.

(5) Ook Parīkṣit Mahārāja heeft gezegd (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.33.28), “*āpta-kāmo yadu-patiḥ kṛtavān vai jugupsitaṁ* – met welk motief heeft de zelfgenoegzame leider van de Yadu’s, Śrī Kṛṣṇa, deze weerzinwekkende activiteit verricht?”

(6) Deze uitspraken, die de fout van een echtbreker beschrijven, zijn bedoeld voor andere minnaars dan Kṛṣṇa. Kṛṣṇa kan deze gebreken niet hebben, omdat Hij is afgedaald met de bedoeling om de bovenzinnelijk amoureuze smaak (*madhura-rasa*) te ervaren.

(7) Kṛṣṇa heeft een speciale, eeuwig echtelijke relatie (*nitya-dāmpatyamaya*) met de *gopīs*. In vers 37 van *Brahma-saṁhitā*, *ānanda-cinmaya-rasa-pratibhāvitābhis tābhir ya eva nija-rūpatayā kalābhiḥ*, betekent het woord *nija-rūpatayā* het volgende, “*sva-dāratvenaiva na tu prakāṣa-lilāvat para-dāratva-vyavahāreṇety arthaḥ* – in het eeuwige, ongemanifesteerde spel voeden de *gopīs*, die vol bovenzinnelijke zegenrijke *rasa* zijn, het spel van overspelige liefde niet op dezelfde manier als in het gemanifesteerde spel.” In het ongemanifesteerde spel hebben de *gopīs* als grootste geluksgodinnen geen ander gevoel dan Kṛṣṇa’s eeuwig getrouwde vrouw te zijn. Het gevoel van de *gopīs* in Bhagavāns spel, dat in de materiële wereld wordt gemanifesteerd en dat hen doet denken de vrouw van een andere man dan Kṛṣṇa te zijn, wordt door *māyā* gemanifesteerd.

(8) De geschriften zeggen, dat Kṛṣṇa de *pati* (echtgenoot) van de *gopīs* is. De *Gautamiya-tantra* (2.23) schrijft, dat Nandanandana Śrī Kṛṣṇa de echtgenoot is van de *gopīs*, die na vele levens perfectie hebben bereikt,

*aneka janma siddhānām
gopīnām patir eva vā
nanda-nandana ity uktas
trailokyānanda-varধানাḥ*

Śrī Kṛṣṇa, de zoon van Nanda Mahārāja, doet de zegen van de drie werelden toenemen. Hij is de *pati* en beschermheer van de *gopīs*, die na vele levens perfectie hebben bereikt.

Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.35) bevestigt ook, dat Śrī Kṛṣṇa de *pati* is van de *gopīs*, van de echtgenoten van de *gopīs* en van alle belichaamde wezens,

*gopinām tat-patinām ca
sarveṣāṃ eva dehinām
yo 'ntaś carati so 'dhyakṣaḥ
kriḍaneneha deha-bhāk*

Hij die als toeziend getuige in de *gopīs*, in hun echtgenoten en immers in alle belichaamde wezens woont, neemt in deze wereld gedaanten aan met het doel om van transcendent spel te genieten.

(9) De *Gopāla-tāpanī Upaniṣad* (23) bevestigt, dat Śrī Kṛṣṇa de *svāmī* of echtgenoot van de *gopīs* is – *sa vo hi svāmī bhavati*.

(10) *Parakīya-bhāva* is voor de geluksgodinnen niet mogelijk. De intieme geliefden (*vallabhās*) van Śrī Kṛṣṇa zijn eigenlijk geluksgodinnen. Zo worden ze gezien in *Brahma-saṁhitā* (29), waarin staat, “*lakṣmī-sahasra-śata-sambhrama-sevyamānam* – in Goloka Vṛndāvana wordt Govinda door miljoenen geluksgodinnen in de gedaanten van *gopīs* gediend.” Śrī Kṛṣṇa heeft ook Śrīmatī Rādhikā *akhīla-loka-lakṣmī* genoemd, de bron van alle geluksgodinnen, die zich in alle werelden bevinden. Kṛṣṇa wordt als *upapati* beschreven, alleen omdat Hij in het gemanifesteerde spel een buitenechtelijke minnaar lijkt te zijn.

(11) De geschriften, die *rasa* uiteenzetten (*rasa-śāstras*) beschouwen de volgende aspecten van liefdesaffaires superexcellent: (i) *bahu-vāraṇatā* – de toenaderingen van de minner herhaaldelijk afslaan (en daarmee zijn verlangen vergroten); (ii) *pracchanna-kāmukatā* – amoureuze verlangens verborgen houden; en (iii) *durlabhatā* – te worden geconfronteerd met hindernissen voor het ontmoeten van de geliefde. Dit is alleen van toepassing met betrekking tot wereldse *rasa-śāstra*.

(12) Hoewel de bovengenoemde drie aspecten niet aanwezig zijn in *samartha-rati* (de liefde van de *gopīs*, die Kṛṣṇa kan beheersen), wordt *śṛṅgāra-rasa* toch zodanig gevoed, dat zelfs *mādanākhyā-mahābhāva* op het hoogste niveau wordt waargenomen. Daarom bestaat er totaal geen noodzaak voor *parakīya-bhāva*. Ook al heeft het de schijn, dat *parakīya-bhāva* in het manifeste spel van Bhagavān aanwezig is, het is eenvoudig een uitvinding van *māyā*.

Samenvattend heeft Śrīla Jīva Gosvāmī geschreven,

*svecchayā likhitam kiñcit
kiñcid atra parecchayā
yat pūrvāpara-sambandham
tat-pūrvam aparam param*

Over dit onderwerp heb ik enkele paragrafen naar eigen wens geschreven en sommige naar de wens van anderen. De onderdelen [die verwijzen naar *parakīya*] in verband met voorgaande en volgende secties zijn naar eigen wens geschreven en alles, dat niet met deze onderdelen in overeenstemming is, is geschreven naar de wens van anderen. Op deze manier dient het te worden begrepen.

**De gedachtengang van
Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura**

Śrīla Cakravartīpāda is van mening, dat Śrīla Jīva Gosvāmī een van de prominente *rūpānuga* Vaiṣṇava's is, en daarom is het niet mogelijk, dat hij een uiteenzetting geeft ten gunste van *svakīya*, echtelijke liefde. Alles dat Śrīla Jīva Gosvāmī heeft uitgelegd om *svakīya* te steunen, heeft hij eenvoudig gedaan om anderen een plezier te doen. Jīva Gosvāmī heeft in zijn samenvattende uitleg zelf toegegeven, "*likhitam kiñcid atra parecchayā* – ik heb dit geschreven om aan de verlangens van anderen te voldoen." Om ongekwalficeerde personen met uiteenlopende tendensen te laten inzien, dat het onbevattelijke spel van Bhagavān met de *vraja-gopīs* volkomen smetteloos is, heeft hij in zijn commentaar steun gegeven aan *svakīya*, zodat ook zij naar voren kunnen stappen om met onwankelbaar vertrouwen op dit spel te mediteren. Voor de overgegeven, intieme toegewijden van Śrīman Mahāprabhu kan deze uitleg nooit aanvaardbaar zijn, want deze is niet geheel consistent met de onderwerpen, die elders in het werk van Śrīla Jīva Gosvāmī worden aangetroffen.

(1) "Overspelige liefde is tegengesteld aan de principes van het religieuze leven (*dharma*) en leidt tot een hels bestaan." Deze uitspraak heeft alleen betrekking op wereldse minnaars. Maar hoe kan er zelfs maar de minste twijfel bestaan over Śrī Kṛṣṇa, het kroonjuweel van heersers over religiositeit en onreligiositeit? De romantische omgang van wereldse partners is besmet met onzedelijkheid, maar Śrī Kṛṣṇa, de beste speler in tijdverdrijf en vermaak (*līlā-puruṣottama*), die louter met een

wenk van Zijn wenkbrauw ontelbaar veel universa scheidt en vernietigt, en de *gopīs*, de belichaming van het pleziergevend vermogen (*hlādinī-śakti*), die van al Zijn ontelbaar veel vermogens de meest vooraanstaande zijn, kunnen door dit gebrek nimmer worden aangeroerd.

Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft dan ook in *Nāṭaka-candrikā* geschreven, “Men dient te weten, dat hetgeen geleerden als inferieur hebben aangemerkt in buitenechtelijke aangelegenheden tussen een getrouwde vrouw en haar minnaar, alleen betrekking heeft op wereldse minnaars, niet op Śrī Kṛṣṇa en de *gopīs*.” Dit is tevens de opvatting van Śrī Kavi Karṇapūra in zijn *Alaṅkāra-kaustubha*. Deze *upapati-bhāva* voor de transcendent perfecte Śrī Kṛṣṇa en *parakīya-bhāva* voor de *gopīs* zijn geen gebreken (*dūṣaṇa*); integendeel, dit zijn hun ornamenten (*bhūṣaṇa*).

(2) Het manifeste spel van Śrī Kṛṣṇa is niet illusoir. Er is in werkelijkheid geen onderscheid tussen het manifeste en het ongemanifesteerde spel en vermaak. De gedachtengang van Śrīla Jīva Gosvāmī met betrekking tot Vers 43 van *Brahma-saṁhitā* is de moeite waard om in ogenschouw te nemen en na te volgen. Wanneer Śrī Kṛṣṇa Zijn onvergelijkbaar zoete spel in de materiële wereld manifesteert om de levende wezens genade te tonen, wordt dit *prakāṣa-līlā* of manifest spel genoemd. Wanneer dit spel uit het gezichtsveld van de levende wezens in het materiële gebied verdwijnt, wordt het *aprakāṣa-līlā* of ongemanifesteerd spel genoemd. Śrīla Rūpa Gosvāmī stelt vast in *Laghu-bhāgavatāmṛta* (1.244),

*anādim eva janmādi / līlām eva tathādbhutām
hetunā kenacit kṛṣṇaḥ / prāduṣkuryāt kadācana*

Zelfs al is Kṛṣṇa ongeboren, Zijn geboorte en ander spel zijn hoogst wonderbaarlijk. Hij manifesteert dergelijk hoogst verbazingwekkend, transcendent spel om diverse redenen in de materiële wereld.

(3) Het is onlogisch te denken, dat er een eeuwige man-vrouw relatie bestaat in het ongemanifesteerde spel en een denkbeeldig overspelige liefde in het gemanifesteerde spel, want gedurende de gehele *rasa*-dans, het kroonjuweel van al het spel van Kṛṣṇa, is van begin tot eind overspelige liefde aanwezig. Het is geheel onjuist om dit spel denkbeeldig te beschouwen. In alle hoofdstukken van *Rāsa-pañcādhyāyī*, de vijf hoofdstukken in Canto Tien van *Śrīmad-Bhāgavatam*, die de *rasa-līlā* beschrijven, staan veel aanwijzingen, die buitenechtelijke liefde en paramour liefde ondersteunen.

Śrī Śukadeva Gosvāmī heeft het mannelijke en vrouwelijke gevoel van paramour (achtereenvolgens *upapati*- en *parodha-bhāvas*) op heldere wijze aangetoond door de volgende verzen te citeren, die rechtstreeks worden gesproken door Śrī Kṛṣṇa en door de *gopīs*, *tā vāryamānāḥ patibhiḥ* (10.29.8); *bhrātarah patayaś ca vaḥ* (10.29.20); *yat-paty-apatya-suhṛdām anuvṛttir aṅga* (10.29.32); *tad-guṇān eva gāyantyo nātmāgārāṇi sasmaruḥ* (10.30.43); *pati-sutānvaya-bhāṭr-bāndhavān* (10.31.16); *evam mad-arthojjhita-loka-veda-svānām* (10.32.21); *kṛtvā tāvantam ātmānaṁ yāvatir gopa-yoṣitaḥ* (10.33.19); *manyamānāḥ sva-pārśva-sthān svān svān dārān vrajaukaśaḥ* (10.33.37), enzovoort.¹

¹ Zie eindnoot 2 voor deze verzen in hun geheel.

(4) Als de *rasa*-dans een illusie zou zijn, een product van *māyā*, hoe zouden we dan de superieuriteit van de *gopīs* boven de gelukgodinnen kunnen aantonen? Op basis van *rasa-līlā* bevestigt *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.47.60), dat de *gopīs* groter zijn dan de gelukgodinnen, “*nāyaṁ śriyo ’nga u nitānta-rateḥ prasādaḥ* – de *gopīs* kregen die buitengewoon zeldzame zegen van Śrī Kṛṣṇa, die zelfs de gelukgodin, Lakṣmī, nooit heeft kunnen bemachtigen.” Als de *rasa*-dans een illusie zou zijn, zou de grootheid van de *gopīs* ongegrond en onjuist zijn.

(5) De *rasa-līlā* is door niemand waar dan ook beschreven als een aangelegenheid tussen getrouwde stellen.

(6) Als we de secties in Canto Tien, die paramour liefde aantonen, zouden afwijzen, omdat we ze als onjuist beschouwen, kunnen we geen voordeel aan de *rasa-līlā* onttrekken. In deze context heeft Śrī Kṛṣṇa persoonlijk gezegd (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.32.22), “*na pārāye haṁ niravadya-saṁyujām* – Jullie omgang met Mij is in alle opzichten hoogst zuiver en smetteloos. Ik kan jullie geheiligde gedrag niet vereffenen.” Als de *rasa*-dans illusoir zou zijn, zou het bewijs geleverd door dit deel van het vers, dat de superexcellentie van de *prema* van de *gopīs* aantoont, ongegrond en niet substantieel zijn.

(7) In hetzelfde vers levert de zinsnede *yā mābhajan durjara-geha-śrīkhalāḥ* eveneens bewijs, waarmee de paramour liefde wordt ondersteund. De meisjes van Vraja hadden de onverwoestbare ketenen van het gezinsleven verbroken en dienden Śrī Kṛṣṇa met enkelvoudige aandacht. Śrī Kṛṣṇa gaf Zijn onvermogen te kennen om hun liefdevolle dienstverlening en opofferingen te vereffenen, waardoor Hij eeuwigdurend bij

hen in het krijt kwam te staan. Hij werd dus beheerst door hun liefde. Dit is de eeuwige en hoogste waarheid. Indien de *rasa-līlā* een illusie zou zijn, zou dit feit eveneens onjuist zijn.

(8) Het is onlogisch om te zeggen, dat Kṛṣṇa bedriegt en Hij Zijn schuld aan de *gopīs* als een doortrapte list tot uitdrukking brengt alleen om hen te vleien. Als hun onzelfzuchtige toewijding aan Hem louter illusoir en van voorbijgaande aard zou zijn, waarom heeft Uddhava dan, de verheven geleerde en het kroonjuweel van exclusieve toewijding, op deze kwaliteit van de *gopīs* gewezen als het toppunt van toewijding? Waarom hunkerde hij dan om in Vṛndāvana als een klimplant of een blad gras geboren te worden om te worden gebaad in het voetenstof van de *gopīs*? *Āsām aho caraṇa-reṇu-juṣām aham syām, vṛndāvane kim api gulma-latauśadhinām (Śrīmad-Bhāgavatam 10.47.61)*. Wordt met dit vers niet bewezen, dat de *prema* van de *gopīs* bovengeschiedt is aan die van de koninginnen van Dvārakā? Deze *prema* is ongeëvenaard en super-excellent, want de *gopīs* demonstreren een intense, onverdeelde, spontane liefde (*anurāga*) voor Kṛṣṇa, waarvoor ze hun familiebanden en zelfs hun deugdzame houding hebben opgegeven. Als men denkt, dat dit offer van de *gopīs* een daad is van de begoochelende *māyā*, zou de oorzaak van de excellentie van hun *prema* ook onecht moeten zijn. En op zijn beurt zou de uitspraak van de eenpuntige toegewijde, Śrī Uddhava, eveneens worden bewezen onjuist te zijn. Zou de voorstander van een dergelijke opvatting dan niet schuldig zijn aan het gebrek om te weigeren de woorden van betrouwbare gezagdragers te aanvaarden?

(9) De betekenis van de tien en achttien lettergreepige *gopāla-mantras* is ook vol paramourgevoel. Dit geheim is niet verborgen voor degenen, die het uitzonderlijke vermogen van transcendent geluid kennen.

(10) Een glimp van het paramourgevoel is aanwezig in verschillende meditaties en *mantras*, waarmee Śrī Kṛṣṇa wordt vereerd.

(11) *Sādhakas* in het volrijpe stadium van meditatie nemen de emoties van het manifeste spel rechtstreeks waar. Daarom is dit spel niet van voorbijgaande aard of illusoir. *Bhāgavad-gītā* (4.9) vermeldt, dat de geboorte en activiteiten van Bhagavān allemaal transcendent zijn, *janma karma ca me divyam evaṁ yo veti tattvataḥ*. De gerespecteerde Śrī Rāmānujācārya toont in zijn commentaar op dit vers de eeuwigheid van de geboorte en activiteiten van Bhagavān en Zijn metgezellen aan.

Śrī Madhusūdāna Sarasvatī legt eveneens uit, dat het woord *divya* betekent *aprākṛta*, buiten het materiële gebied. De *Puruṣa-bodhanī Śruti* (de Upaniṣad, die uiteen wordt gezet in de disciplinaire opvolging van Pippalāda Ṛṣi) zegt, dat het spel van Bhagavān eeuwig is, *eko devo nitya-līlānurakto bhaktavyāpī bhakta-hṛdayādyanātarātmā*. Śrī Viṭṭhalanātha bevestigt in zijn heilige tekst getiteld *Vidvan-maṇḍalana* de tijdloosheid van de geboorte en activiteiten van Bhagavān.

De *Bṛhad-vāmana Purāṇa* getuigt ook van de onafgebroken aard van het gemanifesteerde spel. Bhagavān zegt, “Door Mij als jullie paramour te aanvaarden zullen jullie allemaal grenzeloos diepe liefdegevoelens en genegenheid voor Me ontwikkelen. Op die manier wordt ieder aspect van jullie leven volkomen succesvol.”

(12) De namen van Śrī Bhagavān zijn eeuwig. Aan ieder spel wordt een specifieke naam toegewezen. Als Zijn spel en vermaak van voorbijgaande aard zouden zijn, zouden Zijn namen, zoals Rāsa-bihārī enzovoort, ook impermanent moeten zijn. Als dit waar zou zijn, zou de essentie van *bhajana* ook onjuist zijn. Bhagavāns heilige naam beschouwen als tijdelijk is in feite een overtreding, *nāma-aparādha*.

(13) In *Bhagavat-sandarbha* heeft Śrīla Jīva Gosvāmī persoonlijk aangetoond, dat de naam, geboorte, activiteiten enzovoort van Bhagavān eeuwig zijn. Hij toont tevens aan, dat het spel met betrekking tot Zijn gedaante, incarnatie, geboorte, activiteiten en metgezellen onbegrensde, tijdloze manifestaties van Zijn innerlijke vermogen (*svarūpa-sakti*) zijn. Als deze volgens het gezichtspunt van Śrīla Jīva Gosvāmī allemaal eeuwig zijn, hoe kan het spel van Bhagavān vol paramourliefde dan als illusoir worden beschouwd?

(14) Nergens in de geschriften wordt vermeld, dat de meisjes van Vraja met Kṛṣṇa zijn getrouwd in aanwezigheid van *brāhmaṇas* en een vuuroffer als getuigen. Zou Śrī Śukadeva Gosvāmī het eens zijn met iemand, die zou beweren, dat ze wel getrouwd zijn?

Toen Parikṣit Mahārāja een vraag stelde, waarbij hij zijn twijfel te kennen gaf over de houding van Śrī Kṛṣṇa als paramour, Kṛṣṇa, de stichter van religieuze principes wiens ieder verlangen reeds is vervuld (*āptakāma*), had Śrī Śukadeva Gosvāmī hem duidelijk kunnen zeggen, dat deze *gopīs* de gehuwde vrouwen van Kṛṣṇa zijn, niet van anderen. Waarom heeft hij dan getracht om Parikṣit Mahārāja het onderwerp te

laten begrijpen door middel van een voordracht over zwaar filosofische conclusies?

Er valt hier nog een ander punt in ogenschouw te nemen. Indien Śrī Kṛṣṇa in Vraja zou zijn getrouwd, had het huwelijk plaats moeten hebben, voordat Zijn heilige-draad-ceremonie in Mathurā zou worden uitgevoerd. Zou dit niet indruisen tegen *ārya-sāstra*, het geschrift dat de gedragscodes van de beschaafde wereld bestuurt?

(15) We zien, dat op enkele plaatsen het woord *pati* wordt genoemd. Ofschoon het dikwijls ‘echtgenoot’ betekent, verwijst het gebruik ervan hier niet op een getrouwde man. Het moet worden begrepen als *gati*, hetgeen betekent, “Jij bent alles voor me, Je bent mijn laatste toevlucht.” Het is onjuist om te zeggen, dat *pati* uitsluitend wijst op een getrouwde man, de echtgenoot van een vrouwelijke geliefde (*nāyikā*). In het hoofdstuk over diverse typen *nāyikās* in Śrī *Ujjvala-nīlamaṇi* bijvoorbeeld betekent de uitdrukking *svādhīna-bhartṛkā* ‘een vrouw die haar *pati* domineert’ en deze betekenis wordt gebruikt in relatie tot paramour of overspelige liefde.

Hoewel de *sāstras* verder op sommige plaatsen naar Kṛṣṇa kunnen verwijzen als de *pati* van de *nāyikās*, wordt elders beschreven, dat Hij met die *nāyikās* geen echtelijke relatie heeft. Als Śrī Kṛṣṇa hun wettige echtgenoot zou zijn, zou het onderwerp “*para-dārābhimarṣaṇa* – plezier maken met ander-mans vrouw” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.33.27) niet aan de orde zijn gekomen. *Śrīmad-Bhāgavatam* maakt ook melding van de echtgenoten van de meisjes van Vraja. Bovendien wordt ook gezegd, dat de *gopīs* niet één keer met hun echtgenoot ge-

meenschap hadden gehad (*Śrī Ujjvala-nīlamanī* 3.32), na *jātu vraja-devīnām patibhiḥ saha saṅgamah*.

(16) In de uitspraak *sa vo hi svāmī bhavati* uit *Gopāla-tāpanī* wijst het woord *svāmī* op *aiśvarya*, niet op huwelijk. Dit is geverifieerd met de grammatica van Pāṇini (5.2.126), die zegt *svāmīn aiśvarya*. Sommige teksten echter citeren de volgende toepassing, “*loke hi yasya hi yaḥ svāmī bhavati, sa tasya bhoktā bhavatībhiḥ* – in deze wereld is *svāmī* iemand, die anderen steunt en in stand houdt (zoals een koning of iedere andere edelmoedige weldoener) en die de ontvanger van alles is.” Het woord *svāmī* verwijst dus niet altijd naar een echtgenoot.

(17) Alle relaties in Vraja zijn transcendent. Overal waar Śrīla Jīva Gosvāmī het woord *māyā* heeft gebruikt met betrekking tot *parakīya-bhāva*, dient *Yogamāyā* te worden gelezen. Śrīmatī Rādhikā's aanvaarding van Abhimanyu als Haar echtgenoot dient te worden gezien als een transcendente regeling. Deze relatie – als een onafscheidelijke schakel in de ketting van Bhagavāns spel en tijdverdrijf – is ook niet illusoir; *Yogamāyā* zit erachter.

(18) Śrīmatī Rādhikā is de belichaming van Śrī Kṛṣṇa's *hlādinī-śakti*, Zijn pleziergevend vermogen. Hierover bestaat geen twijfel. Het object van onze adoratie is het Goddelijk Paar, Rādhā-Kṛṣṇa samen met Hun bijzondere spel en vermaak. De verering van Rādhā-Kṛṣṇa zonder Hun spel en amusement ligt buiten onze dentrant en buiten ons concept van *bhajana*.

(19) Men kan zich afvragen, waarom we zien, dat de meisjes van Vraja een slechte reputatie moeten verdragen, mentale

angst en kwellingen toegebracht door hun schoonmoeders en schoonzusters, die hen verbieden om Kṛṣṇa te ontmoeten, terwijl dit niet het geval is met Satyabhāmā, Rukmiṇī en andere koninginnen van Dvārakā. Men zou de conclusie kunnen trekken, dat de positie van de *gopīs* in vergelijking met Rukmiṇī inferieur is. Er wordt schijnbaar wereldse smart waargenomen in de *gopīs*, die vol zijn van de hoogst verheven vorm van goddelijke liefde genaamd *mahābhāva*, maar we zien ook, dat ze een veel hogere smaak van geluk ervaren dan anderen.

(20) De relatie van de *gopīs* met Kṛṣṇa is het gevolg van hun onbevattelijke *anurāga* voor Hem. Om deze band met Hem te vestigen moesten de koehedersmeisjes hun gezin en familie opgeven, waarmee ze het pad van eerbaarheid hadden verlaten. Niettemin ervoeren ze hun zielsnood en ramspoed als het grootste plezier. Kunnen we ergens anders een voorbeeld vinden van een dergelijke vorm van liefde?

De vererenswaardige Śrīla Jīva Gosvāmī verlangde ook naar de unieke en bovenwereldse *anurāga* van de *gopīs* vol *mahābhāva*; hierover bestaat geen twijfel. De uiterst genadevolle Śrīla Jīva Gosvāmī heeft daarom het vers *svecchayā likhitam kiñcit* [zie pagina 104] geschreven, waarmee hij te kennen gaf, dat ook zijn gekoesterde doel de paramourrelatie is.

Als het huwelijk van de jonge meisjes van Vraja zou hebben plaats gevonden onder getuige van een geestelijk leermeester, het offervuur en *brāhmaṇas*, zou het alle discussies in Śrī *Ujjvala-nīlamanī* van begin tot eind omverwerpen. Daarom was de steun, die Jīva Gosvāmī in zijn uitspraken aan de man-vrouwrelatie gaf, erop gericht om aan de wensen van anderen tegemoet te komen – *parecchā*.

Verzen in de *Rg Veda* (1.12.66, 1.17.117, 1.20.134, 6.55.4-5, 9.38.4, 10.162.5) en andere *mantras* uit de Śruti maken melding van het woord *jāra*, een paramour, de minnaar van een ongehuwd meisje. De *Chāndogya Upaniṣad* (1.66.4, 1.17.117, 118) en het commentaar van Ānandagiri op *Śaṅkara-bhāṣya* (2.13.2) geven ook hun goedkeuring aan het gevoel van paramour als Vāmadevyā's methode van verering door *sāmapāsana* (zoals aangegeven in de *Sāma Veda*). In het commentaar van Pāṇini (3.3.20 Sūtra, 743 Vārttika) zien we de oorsprong van het woord *jāra* in de zinsnede *jarayantīti jārah*.

Meningen van andere Vaiṣṇava's

Parakīya-bhāva is de grootste specialiteit van de Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava's wat betreft doel en praktijk. Vóór hen had geen enkele *vaiṣṇava* voorganger dit principe aangeroerd. Er wordt een hint van *parakīya-bhāva* aangetroffen in *Śrī Kṛṣṇa-karṇāmṛta* (verzen 9, 51, 53, 76-77, 87, 90) en in *Śrīmad-Bhāgavatam* (verzen 10.29.22, 10.29.25-26, 10.33.27, 10.33.35)², in het commentaar op *Muktāphala* (5.14) van Bhopadeva Ṛṣi en in de dichtbundels van Śrī Caṇḍīdāsa en Vidyāpati. We treffen zeker een indicatie van *parakīya-bhāva* aan in het werk van Śrī Jayadeva Gosvāmī, ofschoon dit niet expliciet tot uitdrukking komt. *Gīta-govinda* (12.13) noemt het woord *pati - patur anaḥ kīlitam*. In andere referenties in *Gīta-govinda* ziet

² Śrīla Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja heeft deze verzen uit *Śrīmad-Bhāgavatam* dikwijls geciteerd als bewijs van de superioriteit van *parakīya* en om de filosofische conclusies in de gedachtengang van de Gauḍīya Vaiṣṇava's aan te tonen. Zie eindnoot 3 voor deze verzen in hun geheel.

het er niet naar uit, dat Śrīmatī Rādhikā de getrouwde vrouw van Śrī Kṛṣṇa is. Bijvoorbeeld, “*dehi pada-pallavam udāram* – Geef alsjeblieft Jouw vrijgevige voeten, die zo zacht zijn als lotusknoppen” (10.8). En in het eerste deel van de bespreking over de voorjaars *rasa*-dans wordt Śrīmatī Rādhikā op een afstand geobserveerd en is Haar jaloerse woede (*māna*) moeilijk tot bedaren te brengen. Verder wordt gezegd (2.18), *sukham utkaṅṭhitam gopa-vadhu-kathitaṁ vitanotu salilam*. Hier betekent het woord *gopa-vadhu* ‘vrouw van een koeherder’.

Vóór de Gauḍīya *vaiṣṇava ācāryas* had geen enkele *vaiṣṇava ācārya* instructies gegeven voor de uitvoering van *bhajana* in de stemming van *parakīya-bhāva*. Velen hebben de indruk, dat Śrīla Jīva Gosvāmī het concept van *svakīya-vāda* begunstigde, maar dit vermoeden is ongegrond. Śrī Rūpa, Śrī Sanātana, Śrī Raghunātha dāsa, Śrī Kavi Karṇapūra en andere *gosvāmīs* hebben het spel van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in termen van *parakīya-bhāva* beschreven. Śrīla Jīva Gosvāmī zag echter, dat degenen, die gekwalificeerd zijn om *parakīya-rasa* te appreciëren of *bhajana* met een paramourgevoel uit te voeren zeer zeldzaam zijn. Daarom heeft hij in *Śrī Kṛṣṇa-sandarbhā* (153) *mantramayī-upāsanā* besproken (verering door middel van *mantra*, meditatie op een enkel spel beschreven in een enkel vers). Śrī Rūpa-Raghunātha en andere *gosvāmīs* hebben in hun boeken *svārasikī-upāsanā* beschreven, dienst verleend in een continue stroom van spel en vermaak, die spontaan in *bhajana* verschijnt.

Deze *svārasikī-upāsanā* is zowaar de innerlijk gekoesterde wens (*mano* ‘*bhīṣṭa*) van Śrīman Mahāprabhu. De *gosvāmīs* hebben nergens in hun werk *mantramayī-upāsanā* benadrukt.

Zowel *svārasikī-bhajana* als *bhajana* uitgevoerd met het gevoel van de paramour worden besproken in *Śrī Bṛhad-bhāgavat-āmṛta* (1.7.82, 154-5 en 2.5.84-5) door Śrīla Sanātana Gosvāmī zowel in de hoofdtekst als in het commentaar. Het voorbeeld van *bhajana* in het tweede deel van *Bṛhad-bhāgavatāmṛta* geeft stap voor stap het proces van *svārasikī-bhajana* weer. Bovendien behoort de methode van *bhajana* uitgevoerd in de stemming van een *sakhā* of een *priyā-narmasakhā* ook tot de methode van *svārasikī*, niet tot die van *mantramayī*. Zelfs van de *mantras* zelf is gezegd, dat ze tot *svārasikī* behoren. De volgende beschrijving staat in *Bṛhad-bhāgavatāmṛta* (2.1.77),

*gopārbha-vargaiḥ sakhibhir vane sa gā
vaṁśī-mukho rakṣati vanya-bhūṣaṇaḥ
gopāṅganā-varga vilāsa-lampaṭo
dharmaṁ satām laṅghayatūtaro yathā*

Mijn vererenswaardige Heer is versierd met bosbloemen en houdt een fluit aan Zijn mond en neemt samen met Zijn *sakhās* de koeien mee om te grazen. Omdat Hij een grote schooier is, maakt Hij altijd plezier met de *gopīs*, hetgeen de religieuze principes van vrome lieden overschrijdt.

In *mantramayī-upāsana* wordt de ontmoeting van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa op één plek beschreven, maar de overspelige liefde vereist de aanwezigheid van belemmeringen enzovoort. Het is een veel complexer drama, dat niet in een enkele scène kan worden gevangen. Dus *mantramayī-upāsana* is niet toereikend om het gevoel van *parakīya-bhāva* te omvatten.

Śrīla Jiva Gosvāmī en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura hebben in hun commentaar op *Ujjvala-nīlmaṇi* gedetailleerde

beraadslagingen over *svakīya* en *parakīya* gedaan. Beide conclusies zijn op hun respectievelijke plaats juist; het enige verschil is hun invalshoek. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft *svakīya* begunstigd in het perspectief van *tattva* (gevestigde filosofische waarheid), terwijl Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura *parakīya-bhāva* heeft gesteund vanuit het gezichtspunt van *rasa* (de smaak van relaties in het spel van Bhagavān).

Zoals er in de materiële wereld ontelbaar veel universa zijn en in het goddelijke gebied ontelbaar veel Vaikuṅṭha's, zo bestaan in Śrī Kṛṣṇa's woonplaats, Goloka Vraja, een oneindig aantal kamers (*prakoṣṭhas*). Ofschoon dit nergens openlijk wordt beschreven, zijn er zeker aanwijzingen in de werken van de *gosvāmīs*. Kṛṣṇa's stemming verschilt in overeenstemming met Zijn uiteenlopende manifestaties. Terwijl in de ene manifestatie ontmoeting plaatsvindt, heeft scheiding in een andere plaats. In ontmoeting is de zegen van vereniging aanwezig en in scheiding worden de steken van *viraha* ervaren. Dergelijke ervaringen kunnen niet worden ontkend.

In *Gopāla-campū* (1.1.22) beschrijft Śrīla Jīva Gosvāmī de *prakāṣa-prakāśa* (Kṛṣṇa's spel in deze wereld) en *aprakāṣa-prakāśa* (Kṛṣṇa's spel in Goloka, het goddelijke gebied) als niet-verschillende manifestaties van het onbegrensde spel van Goloka. Zoals in het amoureuze vermaak van *mādanākhyamahābhāva* een oneindig aantal soorten spel plaatshebben, zo is er ook geen bezwaar tegen spel in *svakīya*, dat eeuwigdurend plaats heeft, spel in *parakīya*, dat eeuwigdurend plaats heeft en spel, dat tegelijkertijd in *svakīya* en *parakīya* eeuwigdurend in verschillende kamers (*prakoṣṭhas*) plaats heeft. Nadat men ze echter vanuit een neutraal gezichtspunt in ogen-

schouw heeft genomen, zal men ongetwijfeld de superieuriteit van *parakīya* moeten aanvaarden.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura over Svakiya en Parakiya

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura heeft een prachtige, gedetailleerde uiteenzetting van dit onderwerp gegeven in zijn commentaar op het vers *ānanda-cinmaya-rasa-pratibhāvitābhis* (*Brahma-saṁhitā* 37). We presenteren het hier ten gunste van de *sādhakas*.

Onze eerbiedwaardige voorganger Śrīla Jīva Gosvāmīpāda heeft in zijn commentaar op dit vers van *Brahma-saṁhitā*, in zijn commentaar op *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi*, in *Kṛṣṇa-sandarbhā* en op andere plaatsen uitgelegd, dat het manifeste spel van Kṛṣṇa wordt gearrangeerd door Yogamāyā. Vanwege de verbinding met het illusoire gebied schijnt het spel enkele wereldse trekken te hebben geassimileerd, die in de intrinsieke, fundamentele realiteit (*svarūpa-tattva*) niet kunnen bestaan. Voorbeelden van dergelijk spel zijn het doden van demonen, Kṛṣṇa's associatie met andermans vrouwen, Zijn geboorte, enzovoort. Het is een vaststaand feit, dat de *gopīs* extensies van Kṛṣṇa's persoonlijke, intrinsieke vermogen zijn. Aangezien ze daarom onweerlegbaar Zijn eigen gezellinnen zijn, kunnen ze onmogelijk de vrouw van iemand anders zijn. Toch zien we in het manifeste spel, dat de *gopīs* de vrouw van iemand anders zijn. Dit is slechts een impliciete overtuiging gecreëerd door Yogamāyā.

In de uitleg van Śrīla Jīva Gosvāmī ligt een geheime betekenis verscholen, die allerlei twijfels automatisch wegneemt, zodra deze aan het licht wordt gebracht. De eerbiedwaardige Śrīla Jīva Gosvāmī, de belangrijkste volgeling van Śrīla Rūpa en Sanātana Gosvāmī's, is de *tattva-ācārya* van de Gauḍīya Vaiṣṇava's. Verder is hij de vertrouwelijke assistente van Śrī Rādhā in *kṛṣṇa-līlā*. Er bestaat geen geheime waarheid, die hij niet kent. Degenen, die zijn diepe intenties niet begrijpen, brengen argumenten vóór en tegen zijn ideeën te berde door hun eigen uitgedokterde interpretaties te leveren.

Naar de visie van Śrī Rūpa en Śrī Sanātana is er geen verschil tussen het manifeste en ongemanifesteerde spel. Het enige onderscheid is, dat de ene manifestatie zich buiten het materiële domein bevindt en dat de andere binnen het materiële domein wordt waargenomen. In het gebied buiten de materiële atmosfeer is alles – de ziener en het geziene - transcendent zuiver.

Buitengewoon fortuinlijke lieden laten, nadat ze de genade van Śrī Kṛṣṇa hebben gekregen, alle materiële banden achter zich en gaan het spirituele domein (*cit-jagat*) binnen. En als ze door de uitvoering van hun *sādhana* perfectie hebben ontwikkeld in het proeven van de verbazingwekkende variëteiten van *rasa*, kunnen ze alle vormen van uiterst zuiver spel van Goloka op dat moment zien en proeven.

Anderen, die perfectie in *bhakti* bereiken en met Kṛṣṇa's genade de nectar van spirituele *rasa* ervaren, worden getuige van het spel van Goloka in Bhauma-Gokula (waar Kṛṣṇa Zijn spel in één van de materiële universa manifesteert).

In beide typen *sādhaka* bestaan gradaties in kwalificatie. Zolang men nog niet zijn *vastu-siddhi* heeft bereikt, houdt de invloed van *māyā* enkele restricties in stand in de visie van het spel van Goloka. Ook de realisatie van de *svarūpa* varieert naar gelang het niveau, waarop men *svarūpa-siddhi* heeft bereikt. We moeten aannemen, dat de *darśana*, die een toegewijde van Goloka krijgt, varieert naar de mate, waarin hij zijn intrinsieke gedaante en natuur heeft gerealiseerd.

Mensen die hecht gebonden zijn aan *māyā*, hebben geen spirituele visie. Sommigen van hen worden bevangen door de afwisselende charme van *māyā*. En anderen, die hun toevlucht hebben genomen tot onpersoonlijke kennis – het ongedifferentieerde aspect van de Absolute Waarheid, dat is tegengesteld aan de realiteit van Bhagavāns persoonlijkheid – gaan het pad van totale destructie. Zelfs nadat deze twee typen gebonden lieden Gods manifeste spel hebben gezien, beschouwen ze dergelijk spel als aards en hebben geen verbinding met het ongemanifesteerde spel. Er bestaat dus een gradatie in de *darśana* van Goloka afhankelijk van kwalificatie.

Hier valt een subtiel punt op te merken. Zoals Goloka de compleet zuivere, goddelijke waarheid is buiten het illusoire gebied, zo is Gokula, dat op deze Aarde manifest is, op dezelfde manier altijd zuiver en onbesmet, ook al verschijnt deze in de materiële wereld onder invloed van Bhagavāns spirituele vermogen, Yogamāyā. In het manifeste en ongemanifesteerde spel zijn zelfs niet het minste materiële gebrek, de minste degradatie of imperfectie aanwezig.

Verschillende mensen nemen het spel afhankelijk van hun kwalificatie op verschillende manieren waar. Gebrek (besmet-

ting), smerigheid, aanduiding, begoocheling, onwetendheid, onzuiverheid, valsheid, walging en grofheid worden waargenomen door de intelligentie, door het vals-ego en door ogen van geconditioneerde wezens, die zijn afgestompt door de materiële natuur. Ze behoren niet tot het object van hun waarneming, Gokula. Hoe meer men vrij is van gebreken, hoe meer visie van de transcendente realiteit men wordt toegestaan. De waarheid wordt geopenbaard in de geschriften, maar de zuiverheid van realisatie van degenen, die nadenken over de principes van de gevestigde waarheid, zal afhangen van hun kwalificatie.

Volgens het gezichtspunt van Śrī Rūpa en Sanātana is al het tijdverdrijf, dat manifest is in Gokula in deze wereld, ook aanwezig in Goloka in zijn zuivere vorm zonder een zweem van *māyā*. Dat is de reden, waarom het gevoel van transcendente verlieftheid in de buitenechtelijke relatie ook zeker in haar onbevattelijk zuivere staat in een of andere vorm in Goloka aanwezig is. Alle manifestaties, die door Yogamāyā worden aangelegd, zijn smetteloos rein. Het bovenzinnelijke gevoel Zijn minnares te zijn, dat Yogamāyā creëert, is daarom gebaseerd op zuivere, absolute realiteit. Maar waaruit bestaat die zuivere, absolute realiteit? Dit moet worden besproken.

Śrīla Rūpa Gosvāmī schrijft het volgende (*Śrī Ujjvala-nīlamanī* 1.10-11, 1.17, 1.21, 5.2).

*pūrvokta-dhīrodattādi
 caturbhedasya tasya tu
 patīś copapatīś ceti
 prabhedāv iha viśrutau*

tatra patih –
 uktaḥ pitaḥ sa kanyāyā yaḥ
 pāṇi-grāhako bhavet

athopapatiḥ –
 rāgenollaṅghayan dharmam
 parakīyā-valārthinā
 tadīya-prema-sarvasyam
 būdairupapatiḥ smṛtaḥ

laghutvamatra yat prakramam
 tatttu prākṛta-nāyake
 na kṛṣṇe rasa-niryāsasva-
 svādārthamavatāriṇi

kiñca –
 nasau nāṭye rase mukhye
 yat paroḍhā nigadyate
 tatu syāt prākṛt-kṣudra
 nāyikād yanusārataḥ

Na diepe beraadslaging op deze verzen van *Ujjvala-nīlamanī* stelt Śrīla Jīva Gosvāmī vast, dat het transcendente gevoel van paramour, evenals het spel van Kṛṣṇa's geboorte, een goddelijke betovering is, die wordt gecreëerd door Yogamāyā. “*Tathāpi patih pura-vanitānām dvitiyo vraja-vanitānām* – we hebben begrepen, dat het gevoel van getrouwd zijn aanwezig is in Dvārakā, terwijl de meisjes van Vraja beschikken over het bovenzinnelijke gevoel van paramour.” Ook Śrīla Rūpa en Sanātana Gosvāmī's hebben dit spel van vreugdevolle, amoureuze betovering (*vibhrama-vilāsa*) op basis van hun conclusies aanvaard als het vernuft van Yogamāyā. Śrīla Jīva Gos-

vāmī heeft vastgesteld, dat er geen verschil bestaat tussen het spel van Goloka en Gokula. Dus moet worden aanvaard, dat het oorspronkelijke principe van al het spel en vermaak manifest is in Gokula.

Iemand die volgens de sacrale ritën van het huwelijk de hand van een maagdelijk meisje aanvaardt, wordt een echtgenoot genoemd. En hij, die wordt overweldigd door hartstocht en de conventionele zeden overschrijdt om andermans vrouw te veroveren, wordt een paramour genoemd. De religieuze verplichting, die een persoon aan huwelijkse voorschriften bindt, bestaat in Goloka Vraja niet. Zelfs het idee van het echtgenootschap binnen de grens van het huwelijk bestaat daar niet. Daarom kunnen de *gopīs*, die Kṛṣṇa's eigen vermogen zijn, niet met een ander persoon worden gehuwd en kunnen nimmer de vrouw van een andere man zijn. In dat gebied van Goloka is niet mogelijk, dat de condities van *parakīya* en *svakīya* een afzonderlijk bestaan van elkaar hebben. In het gemanifesteerde spel in het illusoire gebied bestaan wel beperkingen van het huwelijk, maar Śrī Kṛṣṇa bevindt Zich buiten de jurisdictie ervan. Daarom is de vorm van het eerbare voorschrift (*dharma*), dat we in het bekoorlijke gebied van Vraja aantreffen, een creatie van Yogamāyā. Kṛṣṇa overschrijdt deze *dharma* en geniet als een transcendente paramour. Alleen iemand met een visie, die wordt geblokkeerd door materiële ideeën, ziet de sublieme creatie van Yogamāyā als een schending van de *dharma* van deze wereld. In het spel van Kṛṣṇa bestaat een dergelijke degradatie niet.

De relatie van paramour is nu juist de essentie van alle *rasas*, dus het ontkennen van haar aanwezigheid in Goloka

zou dat gebied reduceren. Het kan niet zo zijn, dat de hoogste vreugde van *rasa* in de hoogste woning van Goloka afwezig is. Śrī Kṛṣṇa, de bron van alle incarnaties, proeft deze *rasa* in Goloka op de ene manier en in Gokula op een andere manier. Dus ook al schijnt er volgens het materiële gezichtspunt een overschrijding van *dharma* plaats te hebben, moet deze waarheid ook in een of andere vorm in Goloka aanwezig zijn.

“*Ātmārāmo ‘py arīramat (Śrīmad-Bhāgavatam 10.29.42) –* Ofschoon Kṛṣṇa zelfvoldaan (*ātmārāma*) is, heeft Hij amoureuus spel uitgevoerd.” “*Ātmany avaruddha-saurataḥ (Śrīmad-Bhāgavatam 10.33.25) –* Ieder verlangen van Śrī Kṛṣṇa draagt vrucht en in Zijn hart houdt Hij *hāva, bhāva* en andere *anubhāvas* vast, die uit Zijn romantische verzetjes voortkomen.” “*Reme rameśo vraja-sundarībhir yathārbhakaḥ svapratibimba-vibhramaḥ (Śrīmad-Bhāgavatam 10.33.16) –* Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die de allerhoogste gelukkiggodin, Śrīmatī Rādhikā, plezier geeft, maakte pret met de prachtige meisjes van Vraja, zoals een onschuldig kind met zijn spiegelbeeld speelt zonder enige opwinding te ervaren.”

Uit deze schriftuurlijke uitspraken kan worden opgemaakt, dat de constitutionele natuur van Śrī Kṛṣṇa bestaat uit zelfgenoegzaamheid. Op spirituele planeten, die door rijkdom en vermogen worden beheerst, manifesteert Hij Zijn eigen vermogen als Lakṣmī en trekt met haar op in een relatie van echtelijke liefde. Daar, waar het gevoel van de huwelijks staat domineert, ontwikkelt *rasa* zich slechts tot het stadium van dienaarschap (*dāśya*). Maar in Goloka manifesteert Kṛṣṇa miljoenen en miljoenen *gopīs* en maakt doorlopend plezier

met hen, waarbij Hij Zich totaal niet bewust is van enig gevoel van echtelijke liefde.

In het concept van *svakīya* is *rasa* niet uiterst ontoegankelijk, zoals in de *parakīya* relatie, waar hindernissen voorafgaand aan de ontmoeting de uiteindelijke vereniging des te meer waarde geven. Vandaar dat de *gopīs* sinds een tijd zonder begin van nature beschikken over een aangeboren idee, dat ze de vrouw van een andere man zijn. Śrī Kṛṣṇa reflecteert dat gevoel van hen en neemt van nature de identiteit aan, dat Hij hun paramour is. En zo maakt Hij gebruik van Zijn fluit, Zijn zeer dierbare, intieme metgezel, en brengt op die manier de *rasa*-dans en ander tijdverdrijf tot stand.

Goloka, dat eeuwig volmaakt is en vrij van illusie, is de plaats van goddelijke vervoering. De stroom van *rasa* met het gevoel van buitenechtelijk minnaarschap vindt daar zijn vervolmaking. Zelfs de zoete smaak van ouderliefde wordt in Vaikuṅṭha niet aangetroffen vanwege het gevoel van ontzag en eerbied van de inwoners daar. Maar in de bron van de hoogste bekoring, namelijk Vraja in Goloka, bestaat niets anders dan het oorspronkelijke concept van deze *rasa*. Nanda en Yaśodā zijn daar aanwezig, maar Śrī Kṛṣṇa's geboorte vindt daar helemaal niet plaats. Er kan natuurlijk geen sprake zijn van ouderschap zonder geboorte van een kind, maar Nanda en Yaśodā beschikken over een zelfbeeld (*abhimāna*) van hun ouderschap. Dit wordt onderbouwd in het vers *jayati jana-nivāso devakī-janma-vādaḥ* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.90.48). Deze *abhimāna* is eeuwig aanwezig vanwege de volmaaktheid van *rasa*.

In het verlengde van dezelfde logica worden in de amoureuze relatie geen schriftuurlijke verboden overschreden, omdat de *bhāvas* van paramour en van de overspelige vrouw van een andere man eenvoudig berusten op een eeuwig zelfbeeld. Zodra de essentiële realiteit van Goloka zich in Vraja op Aarde manifesteert, worden beide concepties (*svakīya* en *parakīya*) door het materiële filter in een tastbare vorm gezien. Dit is het enige verschil. In de relatie van ouderschap wordt het ouderlijke gevoel van Nanda en Yaśodā op een concrete manier zichtbaar door middel van geboorte en ander spel. En in de romantische relatie neemt het idee van de meisjes van Vraja, dat ze de vrouw van een ander zijn, een waarneembare gestalte aan in de vorm van hun huwelijk. In werkelijkheid bestaat er niet zoiets als *gopīs* met echtgenoten, niet in Gokula en niet in Goloka.

Daarom verklaren de geschriften, “*na jātu vraja-devīnām patibhiḥ saha saṅgamaḥ* – de *vraja-devīs* hebben nooit gemeenschap met hun echtgenoot gehad.” Daarom heeft Śrīla Rūpa Gosvāmī, de meester der waarheden van *rasa*, geschreven, “*patīs copapatis ceti prabhedāv iha viśrutau* – in de stralende relatie van amoureuze liefde zijn twee typen helden: echtgenoot en paramour”. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in zijn commentaar op dit vers geschreven, “*patih puravanitānām dvitīyo vraja-vanitānām* – de held van de jonge vrouwen van Dvārakā-purī wordt echtgenoot genoemd en in Vraja is de held, Śrī Kṛṣṇa, de paramour van de jonge vrouwen daar.”

Deze passage toont aan, dat Śrīla Jīva Gosvāmī heeft aanvaard, dat Kṛṣṇa in Vaikuṅṭha en in Dvārakā een echtgenoot is en dat Hij in Goloka-Gokula eeuwig de minnaar is. De ei-

genschappen van paramour worden in de Heer van Goloka-Gokula ten volle tentoon gespreid. Śrī Kṛṣṇa, die volkomen zelfvoldaan is, overschrijdt Zijn natuurlijke staat van zelfgenoegzaamheid. De oorzaak van deze overschrijding is Zijn intense hartstocht om de meisjes van Vraja te zien, die de vrouw van iemand anders zijn. De status van gehuwde vrouw is niets anders dan het eeuwige zelfbeeld (*abhimāna*), dat de *gopīs* van zichzelf hebben. Zelfs al hebben de *gopīs* in werkelijkheid geen echtgenoot, hun transcendente gevoel van overspelige liefde wordt vervuld door het idee de vrouw van een ander te zijn. Daarom zijn het overschrijden van de regels van *dharma* en meer van dergelijke symptomen in de arena van de superexcellente amoureuze relatie vanwege hun intense gehechtheid eeuwigdurend aanwezig. In het Vraja, dat in dit universum manifest is, is deze *bhāva* voor mensen met een wereldse visie deels in tastbare vorm waarneembaar.

Daarom zijn de gelijktijdige eenheid en het verschil tussen *svakīya*- en *parakīya-bhāvas* in Goloka onbevattelijk [voor de materiële intelligentie]. Men kan zeggen, dat er geen verschil tussen beide bestaat en men kan ook zeggen, dat er wel verschil bestaat. De kern van *parakīya-bhāva* is liefdevol plezier buiten de sanctioneringen van de huwelijks staat en de kern van *svakīya-bhāva* is onthouding van onwettige relaties. Daarom kan het liefdevolle plezier van Śrī Kṛṣṇa met Zijn eigen persoonlijke vermogen (*svarūpa-sakti*) volgens deze definitie ook worden gezien als *svakīya*.³ Hoewel deze twee *bhāvas*, *parakīya* en *svakīya*, één *rasa* omvatten, bestaan ze eeuwigdurend in een duale variatie. En verder, hoewel de

³ *Sva* betekent letterlijk 'iemand's eigen'.

vorm van *rasa* in Gokula eender is, zien wereldse toeschouwers dit op een andere manier.

Śrī Govinda, de held van Goloka, spreidt Zijn kwaliteiten van *pati* van de *gopīs* tentoon alsmede de eigenschappen van *upapati*. Beide eigenschappen stralen op briljante wijze in hun maagdelijke schittering buiten alle vormen van godsdienstigheid en ongodsdienstigheid om. Dezelfde kenmerken bevinden zich in de held van Gokula, maar met enkele variaties, die door Yogamāyā worden gecreëerd.

Men kan het volgende punt te berde brengen. Alles, dat Yogamāyā manifesteert, is de absolute waarheid, dus het gevoel van *parakīya-bhāva* zou ook als absoluut waar moeten worden beschouwd. Om hierover iedere twijfel weg te nemen wordt gezegd, dat de overtuiging van de conceptie van *parakīya* kan bestaan bij het proeven van *rasa*. En dat is niet verkeerd, want het niet ongegrond. Alle laaghartige overtuigingen, die zich in het wereldse bewustzijn bevinden, zijn echter wel verkeerd. Deze zijn niet aanwezig in de zuivere, transcendente wereld.

Śrīla Jīva Gosvāmī heeft immers de juiste, perfect filosofische conclusie gegeven, terwijl de ‘tegengestelde’ conclusies op onbevattelijke wijze ook waar zijn. Tevergeefs argumenteren over de conclusies van *parakīya* en *svakīya* komt neer op vruchteloos woordenspel. Er bestaat geen mogelijkheid, dat enige vorm van scepsis ontstaat in het hart van degenen, die een diepgaande en onpartijdige studie van de commentaren van Śrīla Jīva Gosvāmī en de ‘tegenpartij’ hebben gemaakt.

Alles, dat door zuivere Vaiṣṇava’s wordt geproefd, is waar en helemaal vrij van ieder vooroordeel en iedere partijgeest,

maar er bestaat een mysterie rond hun schijnbare, verbale onenigheden. Degenen met een materialistische intelligentie, welke niet over de devotionele geest beschikt, kunnen de diepe geheimen van de liefdevolle controversen tussen zuivere Vaiṣṇava's niet inschatten en zien dergelijke grote persoonlijkheden derhalve op onjuiste wijze aan voor filosofische tegenstanders.

De grote toegewijde, Śrīla Cakravartīpāda, heeft met heel zijn hart en met de grootste eerbied de opinie gesteund, die Śrī Sanātana Gosvāmī in zijn commentaar, *Vaiṣṇava-toṣanī*, op vers 10.33.35 van *Śrīmad-Bhāgavatam* heeft gegeven, “*gopīnām tat-patīnām ca* – de *gopīs* en hun echtgenoten.”

Bij iedere opvatting, die we in verband met het goddelijk spel van Goloka en andere transcendent gebieden overdenken, moeten we het onschatbare advies gegeven door Śrīman Mahāprabhu en Zijn volgelingen, de Zes Gosvāmī's, in ons achterhoofd houden. De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en Absolute Waarheid is nooit zonder gedaante en attributen. Integendeel, Hij beschikt volop over gevarieerde eigenschappen en plezierige bezigheden, die geheel buiten het materiële vlak liggen.

De uiterst smaakvolle en schitterende vorm van de transcendent dienstverlening aan Bhagavān, welke wordt geproefd in de vier soorten transcendent ingrediënten – *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika* en *vyabhicārī*⁴ – is in Goloka en Vai-

⁴ *Vibhāva* – oorzaken van het proeven van *bhakti-rasa*; *anubhāva* - activiteiten die spirituele emoties in het hart vertonen of openbaren; *sāttvika-bhāva* – symptomen van spirituele extase die uitsluitend verschijnen uit

kuṅṭha eeuwig aanwezig. Door bemiddeling van Yogamāyā manifesteert dezelfde *rasa* van Goloka zich in het materiële gebied als *vraja-rasa* ten gunste van de toegewijden. Men dient te weten, dat alle *rasas*, die in Gokula worden gezien, zeker ook moeten worden aangetroffen in Goloka in hun stralend zuivere staat. Dit is de reden, waarom de wonderbaarlijke variaties van held en heldinnen (Kṛṣṇa en de *gopīs*), de diversiteit aan *rasa* in hen en alle entourage en toebehoren van Gokula inclusief het land, de rivieren, de berg, woningen, poorten, loofhutten, koeien enzovoort gezamenlijk en in dezelfde vorm aanwezig zijn in Goloka.

Alleen de wereldse geloofsovertuigingen van degenen met een wereldse intelligentie ontbreken in Goloka. Uiteenlopende visies van het gevarieerde tijdverdrif in Goloka worden gerealiseerd volgens het niveau van kwalificatie. Daarom is het lastig om een pertinente conclusie te trekken, waarmee kan worden bepaald, welke aspecten van de diversiteit aan visies illusoir zijn en welke zuiver zijn. Er is dan ook geen behoefte om over deze kwestie argumenten en tegenargumenten op te werpen, want het zal de kwalificatie niet verhogen. De waarheid van Goloka is vol onbevattelijke *bhāva* en iedere poging om deze onbevattelijke realiteit mentaal te onderzoeken zal blijken even improductief te zijn als het dorsen van lege hulslen. Men dient veeleer de methode van empirische kennis achterwege te laten en ernaar te streven iets te realiseren door middel van de praktijk van onvermengde toewijding.

[vervolg noot 4] *viśuddha-sattva*; *vyabhicāri-bhāva* – spirituele emoties van voorbijgaande aard.

Op het pad van *bhakti* is het van cruciaal belang om ieder onderwerp af te wijzen, dat uiteindelijk aanleiding geeft tot een onpersoonlijke impressie. De zuivere *parakīya-bhāva* zoals beschreven in het spel van Goloka is vrij van alle wereldse begrippen en wordt zeer zelden verkregen. Toegewijden op het pad van *rāgānuga-bhakti* dienen dit idee aan te nemen en *sādhana* uit te voeren. Door dit te doen zullen ze deze hoogst heilzame, fundamentele waarheid realiseren, nadat ze perfectie hebben bereikt.

Als lieden met een grof werelds intellect pogingen doen om *bhakti* uit te voeren met een gevoel van *parakīya*, gaan ze zich over het algemeen bezighouden met onzedelijke activiteiten in de materiële sfeer. Onze *tattva-ācārya*, Śrīla Jīva Gosvāmī, heeft dit in ogenschouw genomen en heeft uit grote bezorgdheid zijn gedachtengang gepresenteerd. Het getuigt van de geest van zuiver vaiṣṇavisme om de essentie van zijn uitspraken te aanvaarden. Het betreft een overtreding om de *ācārya* te veronachtzamen en te trachten een andere theorie te vestigen.

EINDNOTEN

1 Referenties van voetnoten 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12 en 14 in Deel Een, Tweede Verlichting

Voetnoot 2	<i>Darśana</i> 13 okt 2001, Purī, India
Voetnoot 3	<i>Darśana</i> 1991, Mathurā, India
Voetnoot 4	Lezing 28 jan 2002, Nederland
Voetnoot 5	<i>Darśana</i> 13 okt 2001, Purī, India
Voetnoot 6	<i>Darśana</i> 13 okt 2001, Purī, India
Voetnoot 7	<i>Darśana</i> 13 okt 2001, Purī, India
Voetnoot 8	<i>Darśana</i> 8 nov 2001, Vṛndāvana, India
Voetnoot 9	Passage uit <i>Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvada</i> , betekenis van vers 8.76. (Dit boek is gebaseerd op een reeks lezingen gegeven in aug 2004, Purī, India.)
Voetnoot 12	<i>Darśanas</i> 28 nov 1991 en 3 jun, 27 jul, 29 jul, 1994, Vṛndāvana, India; Teksten 11 en 43 van <i>Vilāpa-kusumāñjali</i> .
Voetnoot 14	Lezing 24 mei 1996, Bath, UK

2 Verzen onder referentie op pagina 107,

*tā vāryamāṇāḥ patibhiḥ
pitybhir bhrātṛ-bandhubhiḥ
govindāpahṛtātmāno
na nyavartanta mohitāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.8)

Hun broers en andere verwanten probeerden hen tegen te houden, maar Kṛṣṇa had hun hart reeds gestolen. Betoverd door de klank van Zijn fluit weigerden ze terug te komen.

*mātarāḥ pitarāḥ putrā
bhrātaraḥ patayaś ca vaḥ
vicinvanti hy apaśyanto
mā kṛḍhvaṁ bandhu-sādhvasam*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.20)

Omdat ze jullie thuis niet aantreffen, zijn jullie moeders, vaders, zonen, broers en echtgenoten naar jullie aan het zoeken. Veroorzaak bij jullie familieleden geen bezorgdheid.*

*yat paty-apatya-suhṛdām anuvṛttir aṅga
strīṇām sva-dharma iti dharma-vidā tvayoktam
astv evam etad upadeśa-pade tvayīṣe
preṣṭho bhavāms tanu-bhṛtām kila bhandhur ātmā*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.32)

Onze dierbare Kṛṣṇa, als deskundige in religie heb Je ons geadviseerd, dat het de religieuze plicht van de vrouw is om haar echtgenoot, kinderen en andere verwanten trouw te dienen. We zijn het ermee eens, dat dit principe geldig is, maar eigenlijk moet deze dienst aan Jou worden verleend. Jij, O Heer, bent tenslotte de meest dierbare vriend van de belichaamde

zielen. Je bent het meest intiem aan hen verwant en immers hun eigen Zelf.*

*tan-manaskās tad-alāpās
tad-viceṣṭās tad-ātmikāḥ
tad-guṇān eva gāyantyo
nātmagārāṇi sasmaruḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.30.43)

Met hun hoofd verzonken in gedachten aan Hem spraken ze over Hem, voerden Zijn spel op en voelden zich vol van Zijn aanwezigheid. Ze bezongen luidkeels de glorie van Kṛṣṇa's transcendente kwaliteiten en waren hun huis totaal vergeten.*

*pati-sutānvaya-bhrāṭṛ-bāndhavān
ativilaṅghya te 'nty acyutāgatāḥ
gati-vidas tavodgīta-mohitāḥ
kitava yoṣitaḥ kas tyajen niṣi*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.31.16)

Beste Acyuta, Je weet heel goed, waarom we hier naartoe zijn gekomen. Wie anders dan een bedrieger zoals Jij laat jonge vrouwen in de steek, die Hem in het holst van de nacht komen opzoeken, omdat ze zijn betoverd door het keiharde lied van Zijn fluit? Om Jou te zien hebben we onze echtgenoot, kinderen, voorouders, broers en andere familieleden afgewezen.*

*evam mad-arthojjhita-loka-veda
svānām hi vo mayy anuvṛttaye 'balāḥ
mayāparokṣam bhajatā tirohitaṁ
māsūyituṁ mārhattha tat priyam priyāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.32.21)

Mijn beste meisjes, nu Ik begrijp, dat jullie alleen omwille van Mij het gezag van de wereldse opinie hebben afgewezen, en

van de Veda's en van jullie verwanten, heb Ik gehandeld zoals Ik deed alleen om jullie gehechtheid aan Mij te vergroten. Ook al zou Ik plotseling uit jullie gezichtsveld verdwijnen, zou Ik nooit ophouden jullie lief te hebben. Koester daarom, Mijn dierbare *gopīs*, alsjeblijft geen negatieve gevoelens jegens Mij, jullie geliefde.*

*kṛtvā tāvantam ātmānaṁ
yāvatīr gopa-yoṣitaḥ
reme sa bhagavāṁs tābhir
ātmārāmo 'pi lilayā*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.19)

Hij breidde Zich even veelvuldig uit als er koehedersvrouwen aanwezig waren, met wie Hij kon associëren, en ofschoon Hij, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Zichzelf genoeg is, maakte Hij in hun gezelschap op speelse wijze plezier.*

*nāsūyan khalu kṛṣṇāya
mohitās tasya māyayā
manyamānāḥ sva-pārśva-sthān
svān svān dārān vrajaukaśaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.37)

De koehedersmannen werden betoverd door Kṛṣṇa's begoochelende vermogen en dachten, dat hun vrouw thuis aan hun zijde was gebleven. Daarom hadden ze geen jaloerse gevoelens jegens Hem.*

3 Verzen onder verwijzing op pagina 115,

*tad yāta mā ciram goṣṭham
śuśrūśadhvaṁ patīn satīḥ*

*krandanti vatsā bālās ca
tān pāyayata duhyata*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.22)

Gaan jullie nu maar terug naar het koeherdersdorp. Treuzel niet. O kuise dames, ga jullie echtgenoot dienen en geef jullie huilende babies en kalveren melk.*

*duḥśīlo durbhago vṛddho
jaḍo rogy adhano 'pi vā
patiḥ sribhir na hātavyo
lokepsubhir apātakī*

*asvargyam ayaśasyaṁ ca
phalgu kṛcchraṁ bhayāvaham
jugupsitaṁ ca sarvatra
hy aupapatyaṁ kula-striyaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.29.25-26)

Vrouwen, die in het volgende leven een goede bestemming willen krijgen, mogen nooit een echtgenoot verlaten, die niet van zijn religieuze standaard is gevallen, zelfs niet als hij onverdraaglijk, ongelukkig, oud, onintelligent, ziekelijk of arm is. Voor een vrouw uit een respectabele familie is kleinburgerlijke echtbreuk altijd verfoeilijk. Het sluit haar uit van toegang tot de hemel, ruïneert haar reputatie en geeft haar moeilijkheden en angst.*

*sa kathaṁ dharmā-setūnām
vaktā kartābhirakṣitā
pratīpam ācarad brahman
para-dārābhimarśanam*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.27)

Hij is zowaar de oorspronkelijke spreker, volgeling en bewaker der zeden. Hoe heeft Hij ze kunnen overschrijden door aan andermans vrouwen te zitten?*

*gopīnām tat-patīnām ca
sarveṣām eva dehinām
yo 'ntaś carati so 'dhyakṣaḥ
krīḍaneneha deha-bhāk*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.33.35)

Hij, die als alziend getuige in de *gopīs* en hun echtgenoten woont en Zich zowaar in alle belichaamde levende wezens bevindt, neemt in deze wereld gedaanten aan om van bovenzinnelijk spel te genieten.*

* De vertaling van verzen gemerkt met een asterisk (*) zijn geschreven door Śrīla Bhaktivedānta Svāmī Mahārāja.

GLOSSARIUM

A

ācārya – voorganger, iemand die onderwijst door voorbeeld. Iemand die de vertrouwelijke betekenissen van de geschriften aanvaardt en anderen aanzet tot juist gedrag door dat gedrag zelf te volgen.

aiśvarya-jñāna – bewust zijn van de rijkdom en verhevenheid van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa. Als een toegewijde verankerd in *aiśvarya-jñāna* hoort, dat Śrī Kṛṣṇa de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is, of de tentoonspreiding van Śrī Kṛṣṇa's verhevenheid rechtstreeks observeert, krijgt hij een gevoel van ontzag en eerbied, waardoor zijn gevoel van de gevestigde relatie met Śrī Kṛṣṇa (als vriend, ouder of geliefde) afneemt. *Aiśvarya-jñāna* is ten volle aanwezig in de inwoners van Vaikuṅṭha, deels in de inwoners van Mathurā en Dvārakā (waar het vermengd is met *mādhurya-jñāna*) en volkomen afwezig in de inwoners van Vraja.

anurāga – een geïntensiveerd stadium van *prema*; een stadium in de ontwikkeling van *prema* naar *mahābhāva*. In *Śrī Ujjvala-nīlamanī* (14.146) is *anurāga* als volgt omschreven, “Hoewel men de geliefde regelmatig ontmoet en goed bekend is met hem of haar, veroorzaakt het telkens nieuwe gevoel van intense gehechtheid, dat de geliefde ieder moment als nieuw wordt ervaren, alsof men nooit eerder met een dergelijk persoon iets heeft meegemaakt.

De gehechtheid, die inspiratie geeft voor deze waarneming wordt *anurāga* genoemd.”

ārati – de eredienst, waarin bepaalde artikelen aan een Godsbeeld worden aangeboden, zoals wierook, gheelamp, bloemen en waai-er, vergezeld van het zingen van devotionele hymnen en het rinkelen van een bel.

arcana – eredienst aan het Godsbeeld; een van de negen belangrijkste onderdelen van toegewijde dienst.

āśraya-ālambana – het voertuig van de liefde voor Kṛṣṇa, de *bhaktas* (toegewijden). Dit is een aspect van *vibhāva*, een van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa* (zie *vibhāva*). Hoewel het woord *āśraya* tevens de betekenis van *āśraya-ālambana* overbrengt, kan het dikwijls in algemene zin van toevlucht, bescherming of ondersteuning worden gebruikt. Het woord *āśraya-ālambana* wordt echter specifiek gebruikt om te wijzen op het voertuig van *prema* als een van de noodzakelijke ingrediënten van *rasa*. Het wordt niet in een andere betekenis gebruikt.

B

bhagavad-dharma – spirituele deugdzaamheid; religieus leven gebaseerd op toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Śrī Kṛṣṇa.

bhajana – uitvoering van spirituele oefeningen, vooral het proces van horen, zingen en mediteren op de heilige naam, gedaante, kwaliteiten en het spel van Śrī Kṛṣṇa.

bhakti – de eerste betekenis van het woord *bhakti* is dienstverlening; *bhakti* is de uitvoering van activiteiten, die zijn bedoeld om Bhagavān Śrī Kṛṣṇa een plezier te doen, welke worden uitgevoerd in een goedgezinde geest verzadigd van liefde, activiteiten welke verstoken zijn van alle verlangens behalve een verlangen naar Bhagavāns voordeel en plezier en die niet worden afgedekt door *karma* (baatzuchtige activiteit) en *jñāna* (de ontwikkeling van kennis gericht op samensmelten met het bestaan van Bhagavān).

bhāva – spirituele emoties of sentimenten.

bhāva-bhakti – het eerste stadium van devotionele perfectie. Een stadium van *bhakti*, waarin *suddha-sattva*, de essentie van het innerlijke vermogen van Bhagavān, dat bestaat uit geestelijke kennis en zegen, vanuit het hart van de eeuwige metgezellen van Bhagavān naar het hart van de praktiserende toegewijde wordt overgebracht.

Het lijkt op een straal uit de zon van *prema* (zuivere liefde voor God) en het verzacht het hart met diverse smaken. Het is de eerste spruit van *prema* en wordt ook *rati* genoemd. In *bhāva-bhakti* kan de ziel de liefde voor Kṛṣṇa enigszins realiseren en de manier, waarop ze Hem kan dienen. Na enige tijd manifesteert zich goddelijke absorbtie en liefde voor Hem, waarmee de ziel het laatste stadium genaamd *prema* bereikt.

bhāvuka – een toegewijde verankerd in een stemming van extatische toewijding aan Bhagavān.

brāhmaṇa – (1) iemand, die *brahma* realiseert, dient te worden erkend als een *brāhmaṇa*; (2) een priester of een leraar; iemand in een van de vier *varṇas*, een stratum in het vedisch maatschappelijke stelsel (*varṇāśrama*).

C

caitya-guru – de Superziel, die Zich in ieders hart bevindt en geestelijke instructie en leiding geeft.

cakora – een vogel die alleen van maanlicht leeft.

cāmara – een waaier gemaakt van het haar van de yakstaart, die wordt gebruikt in *arcana* als een van de diensten verleend aan het Godsbeeld.

D

darśana – zien, ontmoeten, bezoeken of aanschouwen (vooral met betrekking tot het Godsbeeld, een heilige plaats of een verheven Vaiṣṇava).

dāsya – liefde voor Bhagavān, welke tot uitdrukking wordt gebracht met het gevoel een dienaar te zijn; het is een van de vijf primaire relaties met Bhagavān, welke in het stadium van *prema* tot vol wasdom komt.

dhāma – een heilige plaats of een pelgrimsoord; de woonplaats van Bhagavān, waar Hij verschijnt en Zijn transcendente spel en vermaak uitvoert.

dharma – (1) afkomstig van de werkwoordstam *dhṛ* – ondersteunen; *dharma* betekent dus ‘datgene dat ondersteunt’; (2) religie in het algemeen; (3) de sociaal religieuze plichten voorgeschreven in de geschriften voor verschillende klassen mensen in het vedisch maatschappelijke stelsel (*varṇāśrama*), die zijn bedoeld om te bevrijden op het platform van *bhakti*.

E

Ekādaśī – de elfde dag van de wassende en afnemende maan; de dag waarop toegewijden vasten van granen en peulvruchten en bepaalde andere voedingsmiddelen en de herinnering aan Śrī Kṛṣṇa en Zijn metgezellen verdiepen.

G

gāyatrī – geheime *mantras*, die de geestelijk leermeester aan een discipel geeft op het moment van de tweede inwijding.

gopa – (1) een koeherdersjongen, die Kṛṣṇa dienst verleent met het gevoel van intieme vriendschap; (2) een metgezel van Nanda

Mahārāja, die Kṛṣṇa dient met een gevoel van ouderlijke genegenheid.

gopī – (1) een jong koehedersmeisje van Vraja onder leiding van Śrīmatī Rādhikā, die Kṛṣṇa dienst verleent met een gevoel van amoreuze liefde; (2) een vriendin van Moeder Yaśodā, die Kṛṣṇa dienst verleent met een gevoel van ouderlijke genegenheid.

gopī-bhāva – het gevoel van toewijding aan Śrī Kṛṣṇa, waarover de *gopīs* beschikken.

gopī-candana – gele klei, die wordt gebruikt voor *tilaka*-tekens op het lichaam. Deze klei vindt zijn oorsprong in het voetenstof van de *vraja-gopīs*.

gosvāmī – (*go* – zintuigen; *svāmī* – meester over) iemand die zijn zintuigen meester is; een titel voor degenen in de wereldverzakende levensorde. Het verwijst dikwijls naar de vermaarde volgelingen van Caitanya Mahāprabhu, die de levensstijl van bedelmonnik aannamen. Nakomelingen van de verwanten van dergelijke Gosvāmī's of van hun dienaren nemen deze titel dikwijls louter op basis van geboorte aan. Op deze manier is de titel Gosvāmī een achternaam geworden. Leidinggevende tempelbestuurders worden soms ook Gosvāmī genoemd.

H

hari-kathā – vertellingen (*kathā*) over de heilige namen, gedaante, kwaliteiten en het spel van Śrī Hari (Kṛṣṇa) en Zijn metgezellen.

harināma-saṅkīrtana – gezamenlijk chanten van de heilige namen van Śrī Kṛṣṇa.

I

jīva – eeuwig individueel levend wezen, dat in de geconditioneerde staat van het materiële bestaan achtereenvolgens materiële lichamen aanneemt in ontelbaar veel levenssoorten.

K

kadamba – een boom met gouden bloesems.

kṣatriya – een bestuurder of een militair; de tweede kaste (*varṇa*) van het *varṇāśrama* stelsel.

kuñja – een alleenstaande loofhut in het bos; een natuurlijke, schaduwwrijke rustplaats met een overdekking en wanden van bloeiende bomen, klimplanten, ranken en andere boomklimmers.

kurtā – een overhemd zonder boord.

M

madhura-rasa of *mādhurya-rasa* – de stemming van echtelijke liefde; bovenzinnelijke amoureuze liefde. Een van de vijf primaire relaties met Kṛṣṇa gevestigd in het stadium van *bhāva* en *prema*. Deze stemming is eeuwig aanwezig in de *gopīs* van Vraja.

mādhurya – zoetheid, beminnelijkheid; wanneer de stemming van menselijk spel en vermaak niet wordt overschreden, zelfs niet wanneer goddelijke rijkdom en vermogen tentoon worden gespreid, wordt het *mādhurya* genoemd.

mādhurya-jñāna – het gewaarzijn van de beminnelijkheid van Bhagavān in afwezigheid van de kennis van Zijn rijkdommen en verhevenheid. Als een toegewijde, die verankerd is in *mādhurya-jñāna*, hoort, dat Śrī Kṛṣṇa de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is, of als hij een manifestatie van Zijn goddelijke rijkdom rechtstreeks waarneemt, ontstaat bij hem niet het minste of geringste hartverscheurende gevoel van ontzag en eerbied. Het ge-

voel van de gevestigde relatie met Śrī Kṛṣṇa (als vriend, ouder of geliefde) blijft sterk. *Mādhurya-jñāna* is deels aanwezig in de inwoners van Mathurā en Dvārakā (waar het vermengd is met *aīśvarya-jñāna*) en het is volop aanwezig in de inwoners van Vraja.

mahābhāva – het hoogste stadium van *prema*, goddelijke liefde. In *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* (14.154) wordt *mahābhāva* alvolgt omschreven, “Wanneer *anurāga* een bepaald niveau van intensiteit bereikt, heet het *bhāva* of *mahābhāva*.”

Śrīla Bhaktivedānta Svāmī Mahārāja legt in zijn tekstverklaring van *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhya-līlā* 6.13) nader uit, “Wanneer *anurāga* de uiterste grens bereikt en in het lichaam waarneembaar wordt, heet het *bhāva*. Als echter de lichamelijke symptomen niet sterk te onderscheiden zijn, wordt deze emotionele staat nog *anurāga* en geen *bhāva* genoemd. De symptomen van *mahābhāva* zijn alleen in het lichaam van eeuwige metgezellen, zoals de *gopīs*, zichtbaar.”*

mahājana – een grote geestelijke persoonlijkheid.

mahā-prasāda – letterlijk: ‘grote zegen’; verwijst voornamelijk naar de restanten van voedsel, dat aan het Godsbeeld is geofferd; kan ook verwijzen naar restanten van andere artikelen, die aan het Godsbeeld zijn geofferd, zoals wierook, bloemen, bloemenslingers en kleding.

māna – een geïntensiveerd stadium van *prema*, waarin *sneha* (diepe gehechtheid) het hoogtepunt bereikt en veroorzaakt, dat men de bekoring van de geliefde in telkens nieuwe vormen ervaart; wanneer de heldin (*nāyikā*) uiterlijk een woedende houding aanneemt, die door jaloezische liefde overgaat in transcendente depressie en verontwaardiging. Dit sentiment voorkomt, dat beide geliefden ongedwongen met elkaar omgaan, ofschoon ze bij elkaar zijn en door elkaar worden aangetrokken. *Māna* geeft aanleiding tot emoties van voorbijgaande aard, zoals woede, wanhopigheid, twijfel, onrust, trots en jaloezie.

mañjarī – (1) bloemknop; (2) dienstmeisje van Śrīmatī Rādhikā.

maṭha – een tempel met woonvertrekken voor *brahmācārīs* en *sannyāsīs*; een klooster; een predikcentrum.

māyāvāda – de impersonalistische doctrine van illusie bepleit door de volgelingen van Śrī Śaṅkarācārya. Hun theorie dicteert, dat de gedaante van Bhagavān, deze materiële wereld en het individuele bestaan van de levende wezens *māyā* zijn, of schijn betreffen. Deze filosofie schijnt het gezag van vedische teksten te aanvaarden, maar interpreteert ze zodanig, dat een onpersoonlijk concept van de Absolute Waarheid kan worden bevorderd en het persoonlijke aspect van God kan worden ontkend. *Māyāvāda* is bekend als verhuuld boeddhisme, omdat boeddhisme een uitgesproken atheïstische leer is.

māyāvādī – een volgeling van de doctrine van *māyāvāda*.

N

nāyikā – een heldin, een minnares.

niṣṭhā – sterk vertrouwen; stabiliteit in devotionele praktijk. Het is het vijfde stadium in de ontwikkeling van de klimplant van toegewijding. *Niṣṭhā* ontwikkelt zich na de eliminatie van het grootste deel van spirituele belemmeringen.

nitya-līlā – het eeuwige spel van Śrī Kṛṣṇa in Goloka Vṛndāvana.

nitya-siddhā – eeuwig perfecte toegewijden.

P

parikramā – omgang rond een heilige plaats.

praṇaya – intieme liefde. In *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* (14.108) wordt *praṇaya* als volgt omschreven, “Wanneer *māna* een aspect van ongeremde intimiteit genaamd *viśrambha* aanneemt, wordt het door gezagsdragers *praṇaya* genoemd.” Het woord *viśrambha*, dat in dit vers wordt gebruikt, betekent complete vertrouwelijkheid zonder enige terughoudendheid of formaliteit. Deze ont-

boezeming leidt ertoe, dat men zijn leven, verstand, intelligentie, lichaam en bezittingen in alle opzichten vereenzelvigd met het leven, het verstand, de intelligentie en het lichaam van de geliefde.

R

rāga – wanneer de spontane, liefdevolle dorst om het object van zijn genegenheid een plezier te doen zo hevig wordt, dat men in afwezigheid van dergelijke dienstverlening op het punt komt te staan om zijn leven op te geven, wordt het *rāga* genoemd.

rasa – (1) de spirituele transformatie van het hart, die plaats heeft, wanneer de perfecte staat van liefde voor Śrī Kṛṣṇa genaamd *rati* overgaat in ‘vloeibare’ emoties door een combinatie aan te gaan met diverse soorten transcendente extasen; (2) smaak, aroma.

rāsa-lilā – de rondedans van Śrī Kṛṣṇa met de *vraja-gopīs*, Zijn meest vertrouwelijke dienaressen, die een onderdeel vormt van hun uitwisseling van zuivere, spirituele liefde.

rasika – iemand die de zoete smaken van toewijding (*rasa*) in zijn hart proeft.

rūpānuga – iemand die het gevoel en de dienstverlening van Śrīla Rūpa Gosvāmī navolgt om de eeuwige dienstverlening aan Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Yugala in Goloka-Vraja te verkrijgen. Śrīla Rūpa Gosvāmī is de meest verheven dienaar van Śrīmatī Rādhikā en Śrī Caitanya Mahāprabhu.

S

samādhi – (1) *Sama* betekent ‘hetzelfde’ en *dhi* betekent ‘intelligentie’. Wanneer de zuivere toegewijde in *samādhi* gaat, betekent het, dat hij bij het verlaten van deze wereld hetzelfde niveau, dezelfde positie en hetzelfde spirituele gevoel binnengaat als die van de persoonlijke metgezellen van zijn vererenswaardige Godheid. In dat gebied verleent hij diensten volgens zijn eigen constitutionele gedaante (*svarūpa*) met gelijkwaardige eigenschappen,

intelligentie en schoonheid als die van de metgezellen. (2) De tombe, waarin het lichaam van de zuivere toegewijde wordt bijgezet, nadat hij uit het gezichtsveld van de materiële wereld is vertrokken.

sādhaka – beoefenaar; iemand die een spirituele discipline volgt om het specifieke doel van *bhāva-bhakti* te bereiken.

sādhu – een heilige of een heilig persoon; iemand die perfect is in *sādhana* (de beoefening van devotionele dienstverlening) en die anderen in *sādhana* betreft.

sakhā – een vriend, metgezel of assistent.

sakhī – een vriendin, metgezellin of assistente.

sakhya-rasa – liefde voor of gehechtheid aan Bhagavān, welke tot uitdrukking wordt gebracht in de stemming van een vriend; een van de vijf primaire relaties met Kṛṣṇa, die in het stadium van *bhāva* of *prema* in het hart wordt gevestigd.

śālagrāma-silā – zelfmanifesterende Godsbeelden van Śrī Nārāyaṇa in de vorm van kleine, ronde, zwarte stenen, die in de Gandakī Rivier in de Himalaya's worden aangetroffen.

sānta-rasa – de stemming van neutraliteit; een van de vijf primaire relaties met Bhagavān, die in het stadium van *prema* ten volle in het hart wordt gevestigd.

sarva-śaktimān – almachtig; de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods Śrī Kṛṣṇa, die over alle vermogens beschikt.

siddhānta – geconcludeerde waarheid; gezaghebbend principe van het geschrift.

sneha – het stadium, waarin *prema*, die een niveau van excellentie heeft bereikt, de waarneming van het object van liefde intensificeert en het hart doet smelten. Wanneer *sneha* in het hart wordt gewekt, valt de telkens nieuwe dorst om de geliefde te willen zien niet te lessen.

“Alleen de *prema*, die het hart in hoge mate doet smelten, wordt *sneha* genoemd. Vanwege het verschijnen van *sneha* geeft zelfs maar een licht contact met de geliefde aanleiding tot een grote tranenstroom. Men voelt zich nooit verzadigd in het

schouwen van de geliefde; en hoewel Śrī Kṛṣṇa uitermate competent is, maakt de toegewijde zich zorgen, dat Hem een of ander letsel kan overkomen” (*Śrī Śikṣāṣṭaka*, Vers 7, *Śrī Sanmodana-bhāṣya* door Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura).

śṛṅgāra-rasa – een andere naam voor *mādhurya-rasa* of *madhura-rasa*; het devotionele gevoel van amoureuze aantrekkingskracht.

sthāyibhāva – permanente emotie; gefixeerde vorm van dienstverlening aan Śrī Kṛṣṇa; de vijf *sthāyibhāvas* zijn *sānta* (kalmte), *dāsya* (dienstverlenig), *sakhya* (vriendschap), *vātsalya* (ouderlijke genegenheid) en *mādhurya* (verliefdheid); een van de vijf ingrediënten van *rasa*.

svapakṣa-gopī – een *gopī* behorend tot de groep van Śrīmatī Rādhikā.

suhṛd-gopī – een *gopī* die vriendelijk is jegens de groep van Śrīmatī Rādhikā en neutraal jegens Haar rivaliserende groep.

T

taṭastha-gopī – een *gopī*, die neutraal is jegens de groep van Śrīmatī Rādhikā en vriendelijk tegen Haar rivaliserende groep.

tilaka – kleitekens gedragen door Vaiṣṇava’s op het voorhoofd en andere lichaamsdelen, die hun toewijding aan Śrī Kṛṣṇa of Viṣṇu aangeven en het lichaam als Gods tempel zegenen.

tulasī – een heilige plant, waarvan de blaadjes en bloemen door Vaiṣṇava’s worden gebruikt in de eredienst aan Śrī Kṛṣṇa; een deel-expansie van Vṛndā-devī; het hout van *tulasī* wordt gebruikt voor bidkralen en halsketting.

U

uddipana – objecten die herinnering aan Śrī Kṛṣṇa stimuleren, zoals Zijn kleding en ornamenten, het voorjaar, de oever van de Yamunā Rivier, pauwen, enzovoort.

V

vātsalya-rasa – liefde of gehechtheid aan Bhagavān tot uitdrukking gebracht met het gevoel van een ouder; een van de vijf primaire relaties met Kṛṣṇa, die in de stadia *bhāva* of *prema* wordt gevestigd.

vibhāva – de oorzaken van het proeven van *bhakti-rasa*. Deze bestaan uit twee soorten: (1) *ālambana*, de ondersteuning (dit verwijst naar Kṛṣṇa en Zijn toegewijden, die in hun hart over spirituele liefde genaamd *rati* beschikken, die in combinatie met de vier andere ingrediënten van *rasa* in *rasa* kan transformeren); (2) *uddīpana*, de stimulant (objecten verbonden aan Kṛṣṇa, die spirituele liefde voor Hem opwekken en veroorzaken, dat liefde zich in *rasa* transformeert).

vipakṣa-gopī – een *gopī*, die tot de rivaliserende groep van Śrīmatī Rādhikā behoort.

vraja-līlā – het spel en vermaak van Bhagavān, dat plaats heeft in het spirituele land van Vṛndāvana.

vyabhicāri-bhāvas – extasen van voorbijgaande aard; een van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa*; drieëndertig innerlijke spirituele emoties, die uit de nectaroceaan van *sthāyibhāva* voortkomen, opzwellen en dan in die oceaan terugvallen. Hiertoe behoren emoties, zoals wanhoop, vreugde, angst en bezorgdheid evenals het verborgen houden van emoties.

Centra & Contacten Wereldwijd

www.purebhakti.com/contact-us/centers-mainmenu-60.html

INDIA

Mathura: *Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Jawahar Hata, U.P. 281001 (Opp. Dist. Hospital), Email: mathuramath@gmail.com • **New Delhi:** *Shri Raman-vihari Gaudiya Math* – Block B-3, Janakpuri, New Delhi 110058 (Near musical fountain park), Tel: 9810192540; *Karol Bagh Centre:* Rohini-nandana dasa, 9A/39 Channa Market, WEA, Karol Bagh, Tel: 9810398406, 9810636370, Email: purebhakti.kb@gmail.com • **Vrindavan:** *Shri Rupa-Sanatana Gaudiya Math* – Dan Gali, U.P. Tel: 09760952435; *Gopinath Bhavan* – Parikrama Marga (next to Imli-tala), Seva Kunja, Vrindavan 281121, U.P., Email: vasantidasi@gmail.com • **Puri:** *Jay Shri Damodar Gaudiya Math* – Sea Palace, Chakratirtha Road. Tel: 06752-223375 • **Bangalore:** *Shri Madan Mohan Gaudiya Math* – 245/1 29th Cross, Kaggadasa pura Balaji layout, Bangalore-93, Tel: 089044277754, Email: bvvaikhana@gmail.com; *Shri Ranganath Gaudiya Math* – Hesaraghatta, Bangalore, Tel: 09379447895, 07829378386 • **Faridabad:** *Shri Radha Madhav Gaudiya Math* – 293, Sector-14, Hariyana, Tel: 09911283869 • **Navadvipa:** *Shri Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Kolerdanga Lane, Nadiya, Bengal, Tel: 09153125442

AUSTRALIA

Garden Ashram – Akhileshvari dasi, Tel: 612 66795916, Email: akhileshvari.dasi@gmail.com • *Shri Gaura Narayan Gaudiya Math* – Brisbane, Queensland, Tel: +61 403 993 746, Email: bhaktibrisbane2010@gmail.com

CHINA / HONG KONG

15A, Hillview Court, 30 Hillwood Road, Tsing Sha Tsui, Kowloon, Tel: +85223774603

UNITED KINGDOM & IRELAND

Birmingham: *Shri Gour Govinda Gaudiya Math* – 9 Clarence Road, Handsworth, Birmingham, B21 0ED, U. K., Tel: (44) 121551-7729, Email: bvashram108@gmail.com • **London:** *Shri Gangamata Gaudiya Math* – 631 Forest Road, E17 4NE London, Tel: 02080578406, Email: gagamatas@hotmail.com • **Galway:** *Family Centre* – Tel: 353 85-1548200, Email: jagannathchild@gmail.com

USA

Gaudiya Vedanta Publications Offices – Tel: (800) 681-3040 ext. 108, Email: orders@bhaktiprojects.org • **Alachua:** *Shri Shri Radha-Govinda Mandir* – Tel: (1) 386-462-2682. Email: yourbvgi@gmail.com, Website: www.bvgi.org • **Houston:** *Shri Govindaji Gaudiya Math* – Tel: (1) 281-650-8689. Email: info@sggm.org, Website: www.sggm.org

Websites

Gauḍīya Vedānta Publications (GVP)

De GVP publiceert, conserveert en distribueert de boeken van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja. Voor meer informatie over de inhoud van deze boeken kunt u de volgende websites bezoeken:

www.purebhakti.com – voor nieuws, updates en gratis downloaden van boeken, lezingen en *bhajans*.

www.purebhakti.tv – voor het kijken en luisteren naar lezingen online en voor links naar updates van live web-casts.

www.harikatha.com – voor het per email ontvangen van de lezingen en video's van Śrī Śrīmad BV Nārāyaṇa Mahārāja op zijn wereldreis.

www.backtobhakti.com – voor het laatste nieuws over de IPBYS, de International Pure Bhakti Yoga Society.

Indien u meer wilt weten over boeken, lezingen, audio-opnamen, video's, lessen en de International Pure Bhakti Yoga Society (IPBYS) van Śrī Śrīmad BV Nārāyaṇa Mahārāja kunt u contact opnemen met

connectwithussoon@gmail.com

Voor het vinden van een centrum in uw buurt:

www.purebhakti.com/contact-us

Engelse publicaties van

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

<p><i>Arcana-dīpikā</i> <i>Śrī Bhajana-rahasya</i> <i>Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu</i> <i>Bhakti-rasāyana</i> <i>Bhakti-tattva-viveka</i> <i>Śrī Brahma-saṁhitā</i> <i>Essence of the Bhagavad-gītā</i> <i>Five Essential Essays</i> <i>Going Beyond Vaikuṅṭha</i> <i>Harmony</i> <i>Jaiva-dharma</i> <i>Letters From America</i> <i>Śrī Manaḥ-śikṣā</i> <i>My Śikṣā-guru and Priya-bandhu</i> <i>Pinnacle of Devotion</i> <i>Śrī Prabandhāvalī</i> <i>Secret Truths of the Bhāgavatam</i> <i>Secrets of the Undiscovered Self</i> <i>Śiva-tattva</i> <i>Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta</i> <i>Śrī Dāmodarāṣṭakam</i> <i>Śrī Gauḍīya Gīti-guccha</i> <i>Śrī Gīta-govinda</i> <i>Śrī Gopī-gīta</i> <i>Śrī Harināma Mahā-mantra</i> <i>Śrīmad Bhagavad-gītā</i></p>	<p><i>Śrī Navadvīpa-dhāma-māhātmya</i> <i>Śrī Navadvīpa-dhāma Parikramā</i> <i>Śrī Prema-sampuṭa</i> <i>Śrī Rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśa-dīpikā</i> <i>Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ</i> <i>Śrī Śikṣāṣṭaka</i> <i>Śrī Upadeśāmṛta</i> <i>Śrī Vraja-maṅḍala Parikramā</i> <i>Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvāda</i> <i>Śrīla Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī – His Life and Teachings</i> <i>The Distinctive Contribution of Śrīla Rūpa Gosvāmī</i> <i>The Essence of All Advice</i> <i>The Gift of Śrī Caitanya Mahāprabhu</i> <i>The Journey of the Soul</i> <i>The Nectar of Govinda-līlā</i> <i>The Origin of Ratha-yātrā</i> <i>The Way of Love</i> <i>Utkalikā-vallarī</i> <i>Vaiṣṇava-siddhānta-mālā</i> <i>Veṅu-gīta</i> <i>Walking with a Saint</i> <i>Rays of the Harmonist (periodical)</i></p>
--	--

Nederlandse publicaties

van **Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja**

vertaald en uitgegeven door Pro Deo Uitgever Jaya Radhe

<https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

<i>Bhagavad-gītā</i>	<i>Prabandha Pañcakam</i>
<i>Bhāgavata-rahāsya</i>	<i>Prabandhavalī</i>
<i>Bhajana-rahasya</i>	<i>Prema-pradīpa</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Prema-samputa</i>
<i>Boterdief</i>	<i>Reis van de ziel</i>
<i>Camatkāra-candrikā</i>	<i>Rāga-vartma-candrikā</i>
<i>Essentie van Bhagavad-gītā</i>	<i>Rāmānanda Rāya Saṁvāda</i>
<i>Geheimen van Bhajana</i>	<i>Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Geheimen van het onontdekte Zelf</i>	<i>Śiva-tattva</i>
<i>Geluk in het paradijs der dwazen</i>	<i>Śrī Rādhā</i>
<i>Gift van Śrī Caitanya Mahāprabhu</i>	<i>Śrī Rūpa Gosvāmī's bijdrage</i>
<i>Gīta-govinda</i>	<i>Summum van toewijding</i>
<i>Gopi-gīta</i>	<i>Ujjvala-nilāmaṇi-kiraṇa</i>
<i>Hari-kathāmṛta</i>	<i>Upadeśamṛta</i>
<i>Jagannātha Ratha-yātrā</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Jaiva-dharma</i>	<i>Veṇu Gīta</i>
<i>Mādhurya-kādambinī</i>	<i>Verborgen pad van devotie</i>
<i>Maharṣi Durvāsā</i>	<i>Voorbij Nirvāṇa</i>
<i>Manaḥ-śikṣā</i>	<i>Ware sentimenten van de ziel</i>
<i>Nitya-dharma</i>	<i>Wijze van Liefhebben</i>

